

INFORME ANUAL SOBRE L'ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS *2019*

Generalitat
de Catalunya

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

INFORME ANUAL SOBRE L'ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS 2019

**Generalitat
de Catalunya**

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

El document *Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts 2019* ha estat elaborat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) en compliment de l'article 4.a) de la Llei 6/2008, de 13 de maig, que regula l'entitat, en el qual s'estableix que aquest organisme té per funció l'elaboració anual de l'informe sobre l'estat de la cultura i de les arts de Catalunya.

Aquest document fou aprovat pel Plenari del CoNCA el 21 d'octubre de 2020.

Membres del Plenari:

Vinyet Panyella i Balcells, presidenta
Margarida Troguet i Taull, vicepresidenta
Jordi Font i Cardona, secretari
Salvador Casals i Romagosa, vocal
Edmon Colomer Soler, vocal
Núria Iceta Llorens, vocal
Miriam Porté Solano, vocal

Directora: Sílvia Muñoz d'Imbert

L'equip tècnic del CoNCA està integrat per: Jordi Auladell Marquès, Lúdia Benito Porté, Gemma Carbonell Jorquera, Ramon Castells Ros, Jesús Fernández Acebal, Cèlia Garcia Trujillo, Àngels Giráldez González, Ana C. Loayza Martín, Lluïsa Sala i Tubert i Joan Torrent Pérez.

Coordinació i edició del document: Ramon Castells Ros

Col·laboradors: Lluïsa Sala i Enric Carpio Mutgé

Amb textos de Jordi Balló, Reinald Besalú, Jordi Bordes, Montse Frisach, Ricard Mas, Helena Morén Alegret, Quim Rutllant i Joan Safont i Plumed.

Agraïm especialment la col·laboració de les persones consultades durant el procés d'elaboració de l'informe: Guillem Arnedo, Nicolás Barbieri, Lluís Bertran, Tena Busquets, Josep Maria Carreté, Mireia Claret, Alba Cros, Sergi Díaz, Jordi Fosas, Jesús Galdón, Lluís Gendrau, Salima Jirari, Albert Mercadé, Ramon Molins, Jesús Navarro, Roberto Oliván, Laura Pastor, Guillem Soler, Carla Sospedra, Jaume Subirana, Maria Thorsom, Isabel Vallès i Teresa Vilarrubla.

Correcció lingüística: Tau Traduccions SL

Disseny i maquetació: www.vitaminadisseny.cat

Il·lustracions: Gras

Impressió: Fundació Ampans

El document *Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts 2019*, editat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts CoNCA, està subjecte a una llicència de Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional de Creative Commons. Se'n permet la còpia, la distribució i la comunicació pública sense ús comercial, sempre que se'n citi la font.

Podeu descarregar la versió electrònica d'aquest informe a conca.gencat.cat

Barcelona, novembre de 2020

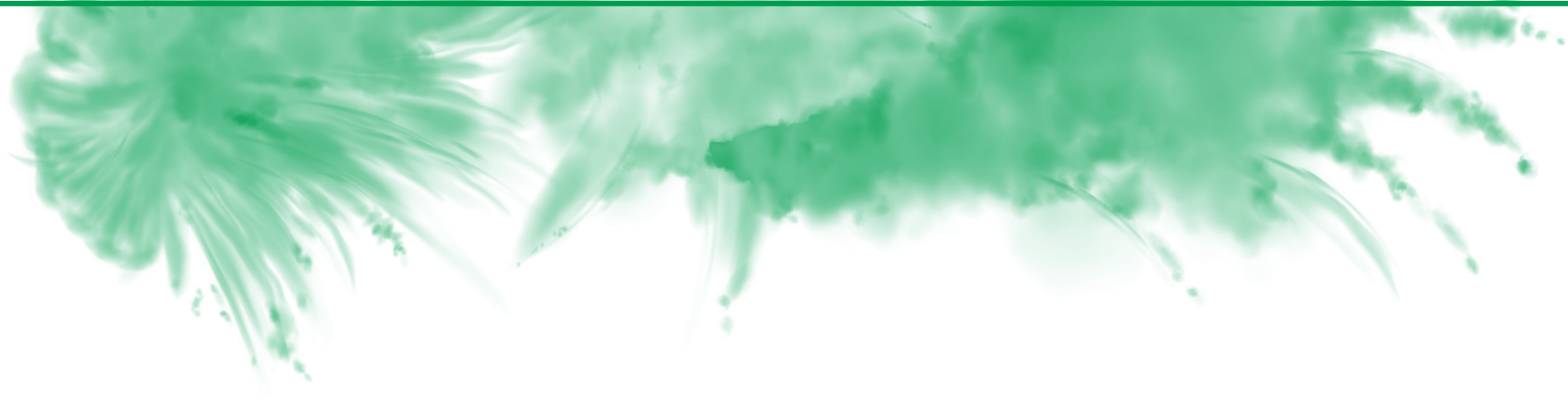
Dipòsit legal: B-8485-2013

Índex

Preàmbul	7
Capítol 1	
Resum del l'any. Esdeveniments i tendències	9
Arts escèniques. Les ulleres liles del 2019.....	11
Jordi Bordes	
Arts visuals. Arts Visuals 2019: Fatiga estructural.....	15
Ricard Mas	
Audiovisual i multimèdia. Els reptes de la diversitat.....	21
Jordi Balló i Reinald Besalú	
Cultura popular i associacionisme. Mar de fons de canvi i renovació	27
Quim Rutllant	
Llengua, edició i creació literària. 2019: Un any d'aparent normalitat.....	30
Joan Safont i Plumed	
Museus i patrimoni. Mancances al descobert	35
Montse Frisach	
Música. La cadena de valor musical	40
Helena Morén Alegret	
Capítol 2	
2019: un any de canvis i un final imprevist	45
CoNCA, un organisme consolidat	47
Noves solucions per a un nou context.....	49
La diversitat dels sectors culturals.....	49
Les principals problemàtiques.....	49
Propostes d'actuació des de les polítiques culturals.....	54
Propostes d'actuació des dels mateixos sectors.....	58
Punts forts del sector cultural	59
Conclusions.....	59
El compromís del CoNCA.....	60
Una situació que capgira el futur.....	60
El compromís del CoNCA i els objectius 2020-2024.....	62
Capítol 3	
Cultura en dades	67
Dades sociodemogràfiques	69
Pes econòmic de la cultura	76
Mercats culturals	85
Estructura del sector cultural.....	92
Participació i pràctiques culturals	98

Preàmbul

L'elaboració i presentació de l'*Informe anual de la cultura i de les arts* que el CoNCA porta a terme per mandat legislatiu és un dels determinants de la seva tasca i del compromís de la institució amb la cultura i amb el sistema cultural, així com amb els seus sectors, àmbits i protagonistes. El plantejament de l'informe anual que es realitza des de l'any 2010 ha passat per diverses fases de continguts, sempre amb la voluntat de compliment de la seva comesa d'acord amb les possibilitats i circumstàncies de cada període. En conjunt, les formulacions exposades i la informació que aporten els successius informes generals constitueixen un símptoma i un important indicatiu de l'estat de la qüestió, així com un fons d'informació que, més enllà de la seva lectura i utilització immediates, presenta una visió àmplia i aprofundida, tant des del punt de vista general com sectorial, de l'estat de la cultura i els seus diversos sectors de la darrera dècada al nostre país.

Amb la voluntat d'assolir una situació de normalitat, la renovació del Plenari del CoNCA el juliol de 2019, tan necessària com esperada pel que suposava, va marcar l'inici de la tercera etapa de la institució que, des del Plenari, es va definir com de canvi, normalització i creixement per tal d'assolir el ple compliment de les seves funcions d'acord amb les circumstàncies culturals deu anys més tard de la creació i posada en marxa del CoNCA. Els canvis esdevinguts entre 2010 i l'actualitat i un panorama global del sistema cultural amb visió de país des del punt de vista polític, institucional, administratiu i territorial obligaven —obliguen— a eixamplar l'horitzó d'anàlisi vers les diverses administracions que d'una manera o altra exerceixen polítiques culturals des de l'àmbit general o de proximitat. El creixement de les indústries culturals; els sistemes de prestació d'ajuts econòmics i fiscals al medi cultural en la seva diversitat; la modernització de les estructures del món associatiu; la problemàtica de la creació cultural i els seus circuits de desenvolupament; l'orientació del consum, de la participació, de la creació de coneixement i del gaudi; la burocratització de la gestió cultural de les administracions, i la professionalització dels agents culturals, entre altres factors, obliguen a ampliar el radi de l'anàlisi i la presa en consideració dels entorns del desenvolupament de la cultura. Per tots aquests motius, el Plenari va realitzar una lectura crítica del seu ordenament jurídic i administratiu que va comportar, entre altres acords, la definició dels objectius del CoNCA i les estratègies per al seu desenvolupament, així com un gir en el concepte i contingut de l'*Informe anual de la cultura i de les arts*.

El gir que el Plenari va acordar implementar en l'informe anual consisteix principalment a retornar a la visió general del sistema cultural i no a un o diversos dels aspectes o indicadors que l'afecten; a interrogar directament els sectors, els professionals i els agents; a un recull i una reelaboració estadística precisa sobre les dades de l'any de referència o, en tot cas, les més aproximades cronològicament; a l'anàlisi d'esdeveniments i tendències dels diversos àmbits encomanats a especialistes externs i, especialment, a fer palès el posicionament del CoNCA respecte dels fets i esdeveniments més notables de l'any cultural. El conjunt d'aquests factors s'articulen al voltant dels tres capítols de l'informe d'enguany.

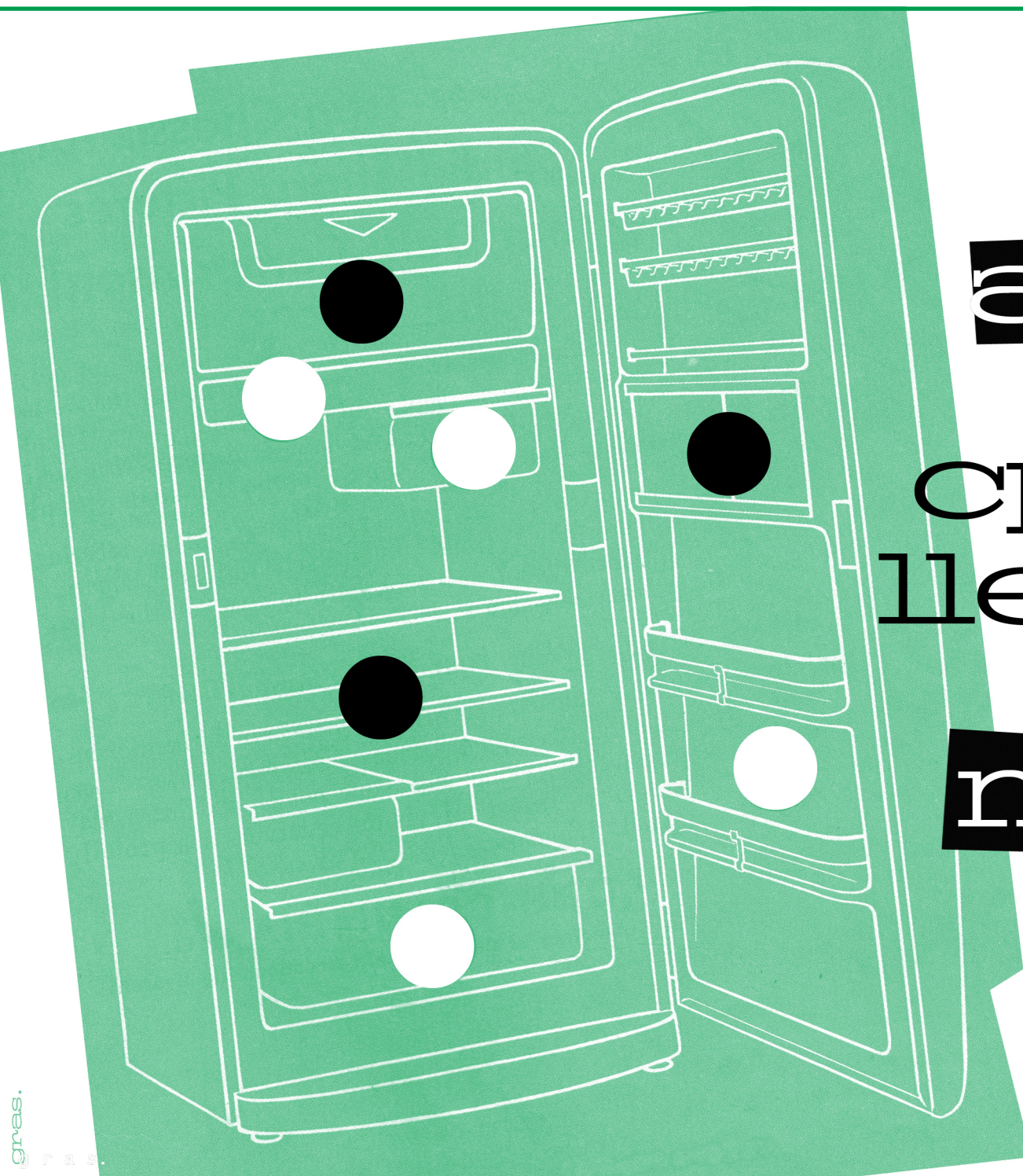
El fet que el Plenari hagués iniciat el seu mandat al final del primer semestre de 2019 i que en el moment del recull de les dades i inici dels treballs de redacció s'hagi esdevingut el principi de la pandèmia que ha afectat i afecta radicalment i absolutament la vida de les persones i de les institucions, ha condicionat de ple l'elaboració i publicació de l'informe anual de 2019. Amb tot, el conjunt del seu contingut reflecteix de manera fidel i precisa l'estat de la qüestió, els problemes endèmics i els que han sorgit els darrers temps, els nous reptes derivats de la problemàtica actual, les necessitats d'estratègies i sinergies concretes i definides pels mateixos protagonistes dels sectors culturals i el compromís del CoNCA amb el país per mitjà de la cultura, els seus sectors, institucions, organitzacions, agents i protagonistes.

En darrer terme, és voluntat i objectiu del CoNCA que el present *Informe sobre l'estat de la cultura i les arts 2019* a Catalunya esdevingui una recapitulació sobre el sistema cultural i una eina per al seu coneixement, progrés i millora que tant el Parlament com el Govern coneguin i utilitzin per al compliment de les seves respectives responsabilitats. En tant que la cultura és un bé necessari i social destinat a la totalitat de la població, aquesta esdevé subjecte de drets culturals que cal reconèixer i determinar més enllà del principi general d'accés. L'*Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts 2019* té el propòsit d'incidir de ple en aquest vessant, un dels que marcaran l'actuació del CoNCA en aquesta tercera etapa des del propòsit del seu ple desenvolupament.

Vinyet Panyella i Balcells
Presidenta del
Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

Capítol 1

Resum del l'any. Esdeveniments i tendències

ae
av
aim

cpia
leicl

mip

m

ARTS ESCÈNIQUES

Les ulleres liles del 2019

Jordi Bordes

Redactor d'arts escèniques d'El Punt Avui i president de Recomana: Associació per a la Promoció de les Arts Escèniques

El 2019 ha estat l'any en què la reivindicació de les dones en l'esfera de les arts escèniques s'ha deixat sentir definitivament. A cartelleres de sales petites, de teatres grans i de festivals s'ha mesurat l'equitat. Paral·lelament, tot i que a Barcelona l'increment d'espectadors ha estat de prop del 4 % aquest 2019, la ciutat ha perdut l'Apolo, ha vist com el Teatre Victòria agafa un nou rumb i comprova que la gentrificació fulmina La Vilella, anuncia el tancament al juny del 2020 del Club Capitol i amenaça amb l'Antic Teatre (i molts altres equipaments) que reivindiquen més poder assembleari a través de Cultura de Base.

El 2019 ha estat el primer any que les dones de les arts en viu se l'han fet seu. Tot i que les primeres demandes d'una paritat entre les dones i els homes quant a autories, direccions i interpretacions a l'escena es remunta dues dècades enrere, enguany ha estat la gota que ha fet vessar el got. Per això, es reclamava, sense èxit, una directora al Teatre Lliure (després de la dimissió inesperada de Lluís Pasqual al setembre del 2018) o al TNT i, mesos més tard, al TNC (ja dins del 2020). Juan Carlos Martel va ser el director elegit al Lliure (que no fos una dona va encendre les xarxes socials els primers dies). Martel va encertar-la programant diverses setmanes la producció de noies xilenes adolescents *Paisajes para no colorear* (Premi de la Crítica a l'Espectacle Internacional i també a la categoria Novaveu): les noies feien un dur retrat de la seva realitat i de les seves reivindicacions (no tan allunyades de les dels joves de Catalunya avui mateix). El 2019 ha servit per estrenar les ulleres amb lents lila.

Si el Festival Grec (o el Maldà, per exemple) anunciava que hi havia igualtat creativa entre homes i dones en la seva programació, el TNC també feia números perquè, gràcies a l'Epicentre Pioneres la presència de la dramaturgia femenina creixia notablement a la seva programació. Però la campanya se li gira en contra quan es comprova que les accions per a aquestes autores no deixen de ser testimonials. Només cal adonar-se que mai cap dramaturga catalana no ha pujat a la Sala Gran i només en comptades ocasions s'hi ha pogut gaudir d'autoria estrangera o direccions femenines. La temporada 2019/20 serà l'última amb aquest greuge.

A les sales

El 2019 va ser un bon any teatral que va fer pujar l'assistència respecte del 2018 (que ja havia estat bona respecte de la temporada anterior) gràcies al fet que els teatres van obrir a principis de setembre a Barcelona, descartant el pacte no escrit d'engegar temporada a partir de les Festes de la Mercè. Es va consolidar el creixement de l'assistència d'espectadors, tot i que va deixar de comptar amb uns espectacles que havien estat un èxit la temporada anterior: *La jaula de las locas* va sortir amb el teatre ple al febrer i *Hits*, del Tricicle, es va acomiadar al març. També és el cas de *Maremar*, tot i que va tornar puntualment al Nadal següent. Els títols que els van suplir no van aconseguir el mateix interès de l'audiència. També és cert que la davallada de la tardor fou més profunda com a conseqüència de la sentència de l'1-O: algunes sales van tancar i, davant la sensació de protesta i de batudes policials al carrer, els espectadors van preferir assistir a espectacles en directe més endavant. *Ramon* (Sala Atrium) en seria un dels grans damnificats inicialment, tot i que una pròrroga posterior va donar marge per atrapar el públic (el text de Mar Monegal va ser distingit amb el Premi de la Crítica en la categoria de Text). El tancament, en realitat, anava per barris. Mentre que el Temporada Alta va mantenir programació durant les protestes del carrer, a Barcelona les anul·lacions eren més sovintejades.

El públic estranger continua sense ser un espectador de referència que ompli les sales o que es deixi seduir per la cartellera, tot i que se superin els rècords de turisme, any rere any. De fet, la gent de La Ruta 40 fa paròdia del turisme a *Reiseführer* (Premi de la Crítica a Millor Espectacle de Petit Format) i també hi donen el seu toc personalíssim Shaday Larios i Jomi Oligor a *La melancolía del turista*.

Les arts escèniques pateixen per trobar ofertes que interessin al públic fins a omplir les sales de gran format. És una dinàmica general que a Catalunya s'agreuja. Això comporta que s'opti per produccions catalanes, però estrenades en castellà (com ara *La tienda de los horrores*, que Dagoll Dagom havia representat dècades enrere en català), o bé per produccions vingudes de l'Estat espanyol (*West Side Story*, *Flashdance*, etc.). Tot i que el nombre de produccions en català és molt més elevat que en castellà (46 % en català respecte del 28 % en castellà), la diferència es redueix notablement si es té en compte el nombre d'espectadors (43 % en català respecte del 35 % en castellà) segons dades d'Adecta (Associació d'Empresaris de Teatres de Catalunya) de la temporada 2018/19. Per gèneres, el 21 % dels espectadors de la 18/19 va ser de musicals, mentre que un 48 % de dramàtic, un 8 % d'espectacles familiars i un 5 % de dansa.

Aquest 2019 va tancar les portes el Teatre Apolo, al Paral·lel, amb un litigi que presumiblement portarà cua als jutjats els propers anys. Altra vegada (com ja va passar amb El Principal fa uns anys) no s'ha sabut fer una proposta sostenible. El Teatre Arnau compta amb un projecte municipal, arrelat al barri i als artistes emergents, però no avança el seu pressupost executiu per fer viable la reobertura d'una sala que l'Ajuntament de Barcelona va comprar el 2011.

De totes les remodelacions de les grans sales dels últims anys, només es poden comptar com a èxits el Teatre Goya (que gestiona Focus) i la sala Barts (tot i que va patir un notable daltabaix fins que The Project va assumir-ne la gestió el 2013). Es confirma que hi ha possibilitat d'èxit si s'hi implica una empresa del sector. Què va passar amb l'antic Studio 54? L'Ajuntament de Barcelona va comprar la finca de l'antic Teatro Español (darrerament l'Scènic) el 2002 per evitar que s'hi establís un prostíbul. Al cap d'uns anys, el va cedir a la SGAE perquè en fes un dels seus "Arteria", que estrenaria el 2010. La picabaralla judicial de la societat de gestió de drets d'autoria va propiciar que la cessió de l'espai es concedís a The Project.

Més preocupant és la situació de les petites sales, que no compten amb una defensa d'usos culturals. La pressió immobiliària va obligar a tancar La Vilella el desembre. Va ser poc després que el Club Capitol anunciés que no li renovaven el contracte al juny del 2020. També l'Antic Teatre, amb una Semolina Tomic incombustible al capdavant, està a la corda fluixa, amb un desacord amb la propietat. Tot i que queden anys de marge per finalitzar el contracte, busquen una alternativa viable que segueixi donant espai a les propostes més emergents, sovint vinculades a propostes de fàbriques de creació de tot Catalunya. Davant aquesta situació de feblesa generalitzada, ja al juliol, es va presentar Cultura de Base, un projecte que reclama a Barcelona un contrapoder a l'Institut de Cultura de Barcelona. S'hi han sumat artistes de múltiples disciplines i també equipaments que comproven com la gentrificació els va expulsant progressivament. Un cas paradigmàtic és La Poderosa, que ha hagut d'anar sortint del local de lloguer a cada renovació de contracte.

La collita de l'any

Si parlem de talent, el 2019 va ser l'any d'espectacles híbrids com el circ de *Falaise*, de Baró d'èvel (Premi de la Crítica a l'Espectacle) o la sàtira *Europa bull*, de Jordi Oriol (Premi Quim Masó 2018), que, un cop estrenat al Temporada Alta, es va veure tres setmanes a la Sala Petita del TNC. L'aventura de *Jerusalem* (Focus), dirigida per Julio Manrique, va servir per inaugurar el Grec i posteriorment havia de fer temporada al Romea i preveia allargar tot el curs amb temporada a Madrid i gira catalana i espanyola fins al juny del 2020. En dansa, el jurat dels Premis de la Crítica va destacar l'espectacle *Flamingos*, d'Alberto Quesada, i la coreografia *Trama*, que va permetre a Roser López Espinosa produir una peça més ambiciosa, amb un nombre major de ballarins a escena. *Pinkfish*, una peça de comèdia reivindicativa amb el cos de la dona com a paradigma, va guanyar el Premi de la Crítica d'Arts del Carrer, mentre que la metàfora de *Polzet* el va rebre en categoria familiar. La proposta de Zum Zum Teatre és valenta perquè situa la malaltia d'Alzheimer en la narració d'aquest conte clàssic, donant-li un valor emocional i social notable. Així mateix, aquest 2019 l'Associació Europea de Festivals va distingir el Festival Deltebre Dansa, impulsat per Roberto Olivan, com una de les cinc millors iniciatives del continent d'entre 705 candidatures europees.

Pepa Plana obté el premi de pallasses per *Veus que no veus* i el col·lectiu de dones Ino Kollektif guanya com a millor espectacle de carrer dels Premis Zirkòlika 2019. Rosa Raluy (filla de l'històric Carles Raluy) aconsegueix endur-se el Zirkòlika a l'espectacle de carpa amb el muntatge *Vekante*. El pare moriria sobtadament el desembre, pocs dies abans de l'estrena del nou espectacle a Barcelona, i Rosa Raluy passaria a assumir el Circ Històric Raluy. El circ va estenent-se en diverses programacions i, per exemple, Hotel iocandi és un dels petits èxits de Fira Tàrrrega amb *Peix*, un *one-man show* que alterna l'equilibri d'escala amb el clown i una lectura profunda sobre el maltractament al mar. El circ està d'enhorabona el 2019 perquè, finalment, es desencalla el Pla d'Impuls al Circ. Entre les seves iniciatives destaca, per exemple, una producció nacional de Catalunya que provi de teixir una xarxa amb circs mitjans per a les gires d'altres espectacles. Per una altra banda, després d'anys de recerca, es va confirmar el monestir de Besalú com l'emplaçament del Museu del Circ, Circusland, que impulsa Circus Arts Foundation, amb Genís Matabosch al capdavant i es presenta com el més gran d'Europa. En principi havia d'obrir a mitjans 2020, però la inauguració s'ha endarrerit.

Hi ha una certa fi d'etapa de les companyies històriques. 3xtr3s fa un pas enrere: la venda del Teatre Victòria al Mago Pop es produeix perquè Tricycle ja ha anunciat el seu comiat de l'escenari i Dagoll Dagom opta per produccions menys arriscades. Després de *Maremar* (2018), presentada al Poliorama al Nadal, s'engega una línia de coproducció amb T de Teatre i La Brutal (*La tendresa*). El director Joan Lluís Bozzo es desvincula de Dagoll Dagom, coincidint amb la venda del teatre. Així mateix, moltes companyies històriques pateixen un cert desgast artístic, com Els Joglars (*Señor ruiseñor*), que amb prou feines actua a Catalunya, tot i haver-ho intentat repetidament amb l'entrada de Ramon Fontserè a la direcció, o La Cubana, que continua triomfant però no aconsegueix escapar-se del format. La Fura dels Baus obre a Badalona un nou equipament, Èpica, per donar un abast social, científic i professional a la seva creació, mentre que els codirectors es van estenent en direccions d'òpera i, puntualment, macrospectacles (que cada cop semblen més difícils de dur a terme per les exigències de seguretat que als anys vuitanta es podien obviar).

Les companyies històriques donen pas a saba nova, com ara La Ruta 40, La Calòrica, Parking Shakespeare, La Virgueria, Agrupació Sr. Serrano o Ponten Pie, grups que han anat fent petites apostes en els seus diferents gèneres amb una presència creixent en la cartellera convencional. Els anys de suport triennal de l'Institut Català de les Empreses Culturals (ICEC) a les companyies i productores els ha donat múscul per ser presents a la cartellera amb peces de mitjà format, però sense fer-hi una gran aposta, per promoure musicals de gran format en català, per exemple. La presència d'aquest tipus de musical és quasi militant, com ara la reposició d'*El despertar de la primavera* al Victòria, que només omplint l'aforament aconsegueix ingressos per pagar mínimament els intèrprets. També és notable el creixement de productores com Sixto Paz (tot i que aquest 2019 opta pel monòleg *Les coses excepcionals*, amb Pau Roca) o La Brutal, que alterna produccions en sales privades i públiques, sota el lideratge de David Selvas. *Àngels a Amèrica* (2018), al Teatre Lliure, obre un nou meló: el de la falta de normalització d'intèrprets d'altres colors a l'escena. I és que el dramaturg Tony Kushner demanava al seu llibre original que el personatge d'infermer que tractava els malalts terminals de la sida fos negre i la direcció va obviar-ho, perquè el compromís amb el Lliure era comptar amb el repartiment de la Kompanyia Lliure sumant-hi només alguns actors per als personatges de més edat. Com a reacció, sorgiran títols com *Negrata de merda*, de Denise Duncan.

Canvis de rumb

Els festivals estratègics han fet un canvi de cicle com a resposta a la demanda del sector de donar una major visibilitat femenina en els càrrecs de direcció. Aquest 2019, doncs, Anna Giribet s'ha estrenat com a nova directora de Fira Tàrrrega substituint Jordi Duran. Els seus puntals són donar temps a les creacions, incrementar la visibilitat de la vessant professional de la fira i ampliar el suport a projectes per a la creació amb tot tipus d'accions (que barregen disciplines) al carrer o en espais no convencionals. Jordi Fosas s'ha estrenat a Fira Mediterrània, després de la direcció de David Ibáñez, que va donar un tomb a la interpretació de folklòric a popular, arrelat a la gent. Fosas vol aprofundir ara en el reforç de circuits (Èsdansa, Les Preses i Sismògraf, però també el Festival de Llegendes de Catalunya de Sant Martí de Tous o el Litterarum de Móra d'Ebre) i en l'impuls dels patrons d'arrel des de la creació contemporània. Se suma a direccions femenines d'altres festivals, com l'Escena Poblenou (Ada Vilaró) o el Sàlmon (codirigit per Cristina Alonso i Elena Carmona des de la primera edició), que amplia el seu abast per créixer en el seu esperit híbrid.

Pep Pla va acomiadar-se el 2019 del Terrassa Noves Tendències (TNT). Tot i haver-ho anunciat molt abans de les municipals, no es va descobrir fins al 2020 qui el substituiria: Marion Betriu. A més, Giulia Poltronieri assumiria el càrrec de programadora. Dues dones al capdavant de la creació escènica a Terrassa. Si la Sala Beckett va celebrar els seus trenta anys, ara a l'antiga Cooperativa Pau i Justícia, també Pep Farrés es va acomiadar amb aquest número rodó com a director de la Mostra d'Igualada (el seu substitut es coneixeria mesos més tard: Ramon Giné). A Adetca es va renovar la presidència: Bet Orfila va cedir el lloc a Isabel Vidal. No és un simple canvi de noms, sinó que tradueix un nou impuls per teixir consensos amb tota la cultura (no serà fins al 2020 que s'activarà oficialment l'Actua Cultura per a la reclamació del 2 % a Cultura del pressupost del Departament de Cultura).

Juan Carlos Martel va substituir, com dèiem, Lluís Pasqual en un nou moment de revolució al Lliure. El nou director va compartir responsabilitat amb diferents comissions amb membres de dins i de fora del Lliure i va redactar un decàleg de prioritats que, en línies generals, es compromet a reduir les repeticions dels equips artístics i busca doblar visibilitat a les propostes escèniques que quedaven, fins ara, als marges. Amb molts pocs mesos, Martel va evidenciar què interessava els més joves, amb una especial atenció a la veu de la dona des de tots els vessants artístics.

El 2019 també s'ha produït un canvi en la direcció artística del Liceu: Víctor Garcia de Gomar substitueix Christina Scheppelmann amb la intenció d'imprimir un nou impuls ambiciós i transformar el Liceu en un centre de les arts. La lírica segueix sent preponderant, però es vol visualitzar millor l'equipament com a casa de totes les propostes. Fins i tot s'inicia el camí per a normalitzar produccions contemporànies d'autoria catalana: *Diàlegs de Tirant e Carmesina*, que s'estrenarà al Festival de Peralada, hi tindrà una presentació breu al mes de juliol. En la peça hi intervé Jaume Plensa com a escenògraf, amb partitura de Joan Magrané i llibret de Marc Rosich.

El 2019 ha estat l'any d'eclosió de les dones a l'escena. No perquè s'hagi aconseguit l'equitat, sinó perquè s'han reforçat les bases per ampliar-ne la mirada. El 2020 la presència de la dona seguirà sent un tema preponderant. Les ulleres lila ja no es guardaran més al calaix.

ARTS VISUALS

Fatiga estructural

Ricard Mas

Historiador i crític d'art

Més d'una dècada de retallades pressupostàries en cultura han afectat greument l'estructura del sòlid edifici de les arts plàstiques catalanes, tant en l'aspecte patrimonial com pel que fa al mercat. Algunes institucions, com la Fundació Tàpies o la Fundació Miró, es van haver de replantejar el model a començaments del 2019. Moltes bones exposicions es van dur a terme gràcies a la professionalitat i la capacitat de maximitzar recursos dels responsables institucionals. Però aquesta fórmula no pot durar eternament. L'edifici trontolla.

Exposicions

Quant al patrimoni, Catalunya té una poderosa estructura d'espais expositius. La crisi econòmica que va esclatar el 2008, però, n'ha fet minvar molt els recursos, la majoria dels quals s'han de destinar a sostenir aquestes estructures, en detriment de les exposicions. Sovint, aquestes deficiències se superen amb imaginació i bon ofici, però tants anys de mancances van corcant la solidesa de l'edifici. Hi ha fatiga estructural.

Pel que fa al mercat, l'art català passa moments força difícils i moltes galeries sobreviuen gràcies a les fires internacionals. Els vells col·leccionistes van desapareixent i amb prou feines són substituïts per noves generacions.

Referent a les exposicions, ja fa massa temps que n'hi ha menys i amb menys pressupost que al 2008. Això sí, amb més durada. Tan sols un 15 % dels visitants dels museus de Barcelona són barcelonesos.

Per raons econòmiques, però tal vegada per l'esperit del temps, les disciplines que apleguen les exposicions amb noms més rellevants pertanyen a la fotografia i el videoart: Berenice Abbott, August Sander, Oriol Maspons, Gabriel Cualladó, Bill Viola, Christian Marclay...

La tria següent està estructurada seguint criteris cronològics i de disciplina. Es tracta de les exposicions d'arts visuals que, segons el meu parer, han estat les més rellevants del 2019. A la majoria de casos, s'indica el mes de la inauguració, entre parèntesi l'espai que la va acollir i, si no s'hi esmenta l'indret, per defecte se suposa que es tracta de Barcelona.

Exposicions d'art antic

Dürer, mestre del Renaixement (Reial Cercle Artístic, Sala Capitular de la Catedral i el Museu Diocesà de Barcelona).

Bermejo (MNAC).

El luxe dels iveris romànics (Museu Episcopal de Vic).

Luxe. Dels assiris a Alexandre el Gran (CaixaForum Barcelona).

Reflexos. L'obra de Damià Campeny (Ca l'Arenas. Centre d'Art Museu de Mataró).

Falsos veraders. L'art de l'engany (Museu d'Art de Girona).

Exposicions d'art modern (1880-1939)

Chapeau! De Casas i Picasso a Balenciaga i Pertegaz (Fundació Palau, Caldes d'Estrac) / *París a Parés* (Sala Parés) / *Ismael Smith. Barcelona, París, Nova York* (Palau Antiguitats).

Max Beckmann. Leipzig, 1884 – Nova York, 1950 (CaixaForum Barcelona).

Antoni Fabrès (MNAC).

Construint nous mons 1914-1945. Les avantguardes històriques a la col·lecció de l'IVAM (CaixaForum Barcelona).

Realisme(s) a Catalunya (1917-1936). Del Picasso clàssic al Dalí surrealista (Museu de Maricel, Sitges).
Renau. El combat per una nova cultura (El Born Centre de Cultura i Memòria).
Pere Gastó. L'ésser inacabat (Sala Parés).
Modest Urgell, més enllà de l'horitzó (Museu d'Art de Girona) / *L'home nu. Tot despullant els arquetips de la masculinitat* (Museu d'Art de Cerdanyola) / *Pablo Picasso, Paul Éluard. Una amistat sublim* (Museu Picasso) / *Barcelona i els Quatre Gats. Un gir vers la modernitat* (Gothsland, Barcelona).

Exposicions d'art contemporani (1940-2000)

Tàpies avui (Mayoral).
La Passió segons Pepe Sales (El Konvent, Berga).
Josep Guinovart. La realitat transformada (Fundació Vila Casas. Espais Volart).
Jaume Xifra. Home Natura Realitat (Fundació Vila Casas. Espais Volart) / *La pintura. Un repte permanent* (CaixaForum Barcelona) / *La xarxa al bosc. Joan Brossa i la poesia experimental, 1946-1980* (Fundació Joan Brossa).
Feminismes! (CCCB).
Col·lecció Ars Citerior. Una manera de veure (Fundació Vila Casas. Espais Volart) / *Llorenç Balsach Grau (1922-1993). Industrial, pintor, col·leccionista* (Museu d'Art de Sabadell) / *Veneza 1958* (Mayoral).
Magda Bolumar. Papers. Anys 60 i 70 (Marc Domènech) / *Antoni Tàpies. Teatre* (Fundació Tàpies) / *Bill Viola. Miralls de l'invisible* (La Pedrera) / *Charlotte Posenenske: Work in Progress* (MACBA) / *Nuar l'espai. Donació Aurèlia Muñoz* (MNAC).
Art sonor? (Fundació Joan Miró) / *Takis* (MACBA).

Exposicions d'artistes en actiu

Domènec. Y la tierra será el paraíso (ADN Barcelona) / *Guerrero Medina. El meu compromís* (Fundació Vila Casas. Espais Volart) / *Les Escenes. 25 anys després. Escenes 1-6* (La Capella) / *Olivier Ressler. A Rising Tide Sinks Ships* (Àngels Barcelona) / *Joaquim Chancho. En blanc i negre* (Ana Mas Projects, l'Hospitalet de Llobregat).
AES+F, Mare Mediterraneum (Senda) / *Esc-Out: desviaments de les pràctiques artístiques en l'esfera pública* (Fabra i Coats Centre d'Art Contemporani) / *Jordi Fulla - Llindar i celístia* (Fundació Vila Casas. Museu Can Framis) / *Erkan Özgen. Giving Voices* (Fundació Antoni Tàpies, produïda per la Han Nefkens Foundation).
Mireia Sallarès. Kao malo vode na dlanu (Com una mica d'aigua al palmell de la mà), un projecte sobre l'amor a Sèrbia (Fabra i Coats Centre d'Art Contemporani) / *Albert Serra. Roi Soleil* (Fundació Tàpies).
Christian Marclay. Composicions (MACBA).
Gino Rubert. The place to be or not to be (Senda) / *Isaki Lacuesta. Les imatges eco* (Bòlit – Centre d'Art Contemporani, Girona) / *Lluís Hortalà. Guillotina* (Tecla Sala, l'Hospitalet de Llobregat) / *Nora Ancarola. Temps de plom i plata. Derives obligades* (Centre d'Art Maristany, Sant Cugat) / *Pablo del Pozo. Al muerto, tiempo encima* (Fundació Arranz-Bravo, l'Hospitalet de Llobregat) / *Samuel Salcedo (3 Punts)* / *Jaume Plensa. Obra gràfica* [amb instal·lació temporal a l'atri de la basílica de l'escultura Anna] (Museu de Montserrat).
Alicia Kopf. Speculative Intimacy (Joan Prats) / *Hannah Collins. Escriuré una cançó i la cantaré en un teatre envoltada de l'aire de la nit* (Fundació Tàpies) / *Philippe Decrauzat. Replica* (Blueproject Foundation) / *Stella Rahola. Babelia & Other Stories* (Fundació Vila Casas. Can Mario, Palafrugell).
Lara Fluxà: Delu (ProjecteSD) / *Oscar Holloway. Captures: The Shooting of the Future* (Can Felipa) / *Panòptic_Frontera 601. Nora Ancarola* (La Virreina).
Ralph Bernabei. Art of connection (Esther Montoriol) / *Matt Collishaw. The End of Innocence* (Fundació Sorigué, Lleida).
Alfredo Rodríguez (ft. Juliana Cerqueira Leite): 'The Swamp of Forever. Chapter 1: Love' (NoguerasBlanchard) / *Ariella Aisha Azoulay. Errata* (Fundació Tàpies) / *Eudald de Juana i la transgressió de la forma* (Museu Empordà, Figueres) / *Juan Uslé. Unsettled* (Joan Prats) / *Núria Güell. L'apuntador i altres símptomes* (Bòlit - Centre d'Art Contemporani, Girona) / *Sèrie d'exposicions amb fons de la col·lecció Civit* (Centre Cultural Terrassa).
Ignasi Aballí. Sense imatge (Fundació Blueproject) / *Àngels Ribé. Sota l'Ossa Major* (Tecla Sala, l'Hospitalet de Llobregat) / *Esta tierra jamás será fértil por haber parido colonos. Daniela Ortiz* (La Virreina) / *Gerard Mas. Ofrenes i vestigis* (Museu de Montserrat) / *Isaki Lacuesta. Jo sóc allò prohibit* (Arts Santa Mònica) /

Thao Nguyen Phan. Becoming Alluvium (Fundació Joan Miró) / *Un dia em vaig creuar amb un meteorit* (Fabra i Coats Centre d'Art Contemporani).

Itziar Barrio. The Hand at Work (Àngels Barcelona).

Exposicions de fotografia

Palmira Puig-Giró, fotògrafa (RocioSantaCruz Art) / *Laia Abril. On Abortion* (Fundació Foto Colectania) / *Berenice Abbott. Retrats de la modernitat* (Fundación Mapfre) / *Cualladó essencial* (La Pedrera) / *Fotografies de "Gent del segle xx". August Sander* (La Virreina) / *Anna III. Objective Chance* (L&B Contemporary Art) / *Ignacio Sáez-Bermeo* (etHALL) / *Richard Learoyd* (Fundación Mapfre) / *Maria Espeus. Una mirada* (Fundació Vila Casas. Museu Palau Solterra, Torroella de Montgrí) / *Picasso, la mirada del fotògraf* (Museu Picasso) / *Oriol Maspons, la fotografia útil 1949-1995* (MNAC) / *La Movida. Crònica d'una agitació* (Fundació Foto Colectania) / *Càmera i ciutat* (CaixaForum Barcelona).

Exposicions d'arquitectura

Lina Bo Bardi dibuixa (Fundació Joan Miró) / *Arquitectura i crítica. Ignasi de Solà-Morales* (La Virreina) / *RCR. El somni de la vila* (Arts Santa Mònica) / *50 anys de l'Arxiu Històric del COAC* (COAC) / *Jujol, l'arquitectura del color* (Palau Güell).

Exposicions de disseny

Joaquim Capdevila. Joies 1959-2019 (Museu del Disseny de Barcelona) / *Victor Papanek: La política del disseny* (Museu del Disseny de Barcelona) / *Gameplay. Cultura del videojoc* (CCCB) / *America Sanchez. Clàssic, modern, jazz i tropical* (Palau Robert).

Exposicions de còmic

Enric Sió, el dibuixant que va trencar motlles (El Carme - Badalona) / *Rubén Pellejero. Corto Maltés* (MNAC) / *El Víbora. Comix contracultural* (MNAC) / *Osamu Tezuka, el Déu del Manga* (MNAC).

Altes i baixes (temporals) d'espais artístics

Malgrat les dificultats econòmiques, a Barcelona van obrir nous espais com Didalica, iniciativa dedicada en exclusiva a les exposicions col·lectives i a produir projectes específics, i Chiquita Room, galeria, residència d'artistes, microeditorial de llibres d'artista i llar de l'artista Laura González.

Atreta pel puixant Districte Cultural L'H, la galeria etHALL es va traslladar de Barcelona a l'Hospitalet: es va instal·lar al mateix edifici que les "emigrades" galeries Nogueras Blanchard, Ana Mas Projects i el col·lectiu d'artistes Trama 34. L'artista Jordi Colomer, juntament amb Carolina Olivares i Eduard Escoffet, hi van establir La Infinita, laboratori obert a la creació, la investigació i la producció artístiques. L'Hospitalet bonifica el 95 % de l'IBI i de l'IAE a les indústries culturals, i les galeries que s'hi han traslladat han triplicat l'espai i han disminuït costos considerablement.

A prop de Lleida, a La Plana del Corb, als terrenys de l'empresa Sorigué, el gegantí espai de Planta va iniciar un programa de visites als seus espais *site-specific*, amb instal·lacions de Juan Muñoz, Bill Viola i Anselm Kiefer. Així mateix, a Sant Cugat el juny es va inaugurar el Museu del Còmic, una iniciativa privada dirigida per Paco Baena.

La Fundació Suñol de Barcelona, que va tancar portes el setembre del 2018 i no havia tornat a obrir, va trobar un nou espai al barri de les Corts, el qual va mantenir fins al novembre del 2019. El mes d'octubre la Fundación Mapfre anunciava que tancaria la seva seu a la Casa Garriga Nogués per obrir un nou centre internacional de fotografia a l'edifici Vela, al peu de la Torre Mapfre. Aquest centre, de 1.400 metres quadrats, s'anomenarà KBr, com s'ha sabut posteriorment. I a finals d'aquest mateix mes, a l'espai de l'antic cinema Ideal, al barri barcelonès del Poblenou, obria les portes Ideal. Centre d'Arts Digitals, amb una mostra immersiva sobre Monet.

Al novembre el galerista Jorge Alcolea obria la seva nova galeria a Barcelona, la Galeria Jorge Alcolea-Nonell, que recull 46 anys de tradició familiar i ocupa el mateix espai que la històrica Sala Nonell. Al desembre tancà el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona per remodelació. Està previst tornar a obrir-lo al públic l'any 2022.

Al llarg de tot l'any, de manera esporàdica, continuen apareixent a la premsa articles a favor i en contra de la instal·lació d'una franquícia del museu Hermitage de Sant Petersburg.

Nomenaments

Al març, Sara Puig és escollida nova presidenta del patronat de la Fundació Joan Miró i Mònica Ramon substitueix Gabriel Pinós en la presidència del Gremi de Galeries d'Art de Catalunya. Al juliol s'anuncia que Vinyet Panyella serà la nova presidenta del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) i a l'octubre Àlex Susanna s'incorpora com a director artístic de la Fundació Vila Casas, en substitució de Glòria Bosch. Des del setembre del 2017 l'Arts Santa Mònica segueix sense direcció, però el desembre del 2019 passa a dependre de la Direcció General de Creació a l'ICEC.

Commemoracions

El Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú s'afegia al bicentenari del Museo del Prado amb *La presència del Prado. Episodis d'una història*. Aquesta exposició, inaugurada a mitjans de desembre del 2018, mostrava per primera vegada el dipòsit complet d'aquesta institució en el museu de Vilanova. Un dipòsit que, des de la seva fundació el 1884, ha variat radicalment. L'exposició es va poder veure fins a mitjans de novembre del 2019.

Durant l'any 2019 també es van commemorar els centenaris del naixement del poeta i artista plàstic Joan Brossa i de la mort del pintor Modest Urgell. Així mateix, la Fundació Mies van der Rohe de Barcelona va commemorar el 90è aniversari de la inauguració del pavelló alemany —just als 50 anys de la mort de Mies— i el centenari de la creació de l'escola Bauhaus.

El saló *Manga Barcelona* va obrir portes per vint-i-cinquena vegada, tot consolidant una moda que en la primera edició molts havien qualificat de “passatgera”, i el Museu Picasso celebrava el centenari de la donació de l'artista a les col·leccions de la ciutat de l'oli *Arlequí* (1917).

Fires i festivals

Al mes de febrer catorze galeries catalanes es van traslladar a la fira ARCOmadrid. En el programa VIP, fora del recinte d'IFEMA, es va tornar a exposar l'obra *Presos políticos en España*, de Santiago Sierra, un any després que fos censurada en aquest mateix esdeveniment. Al març va tenir lloc FAMA (Fira d'Art Modern i Antic de Barcelona) a les Drassanes, amb 29 expositors d'arreu de l'Estat.

L'abril, mes de Sant Jordi, es va celebrar a l'Arts Santa Mònica de Barcelona la desena edició d'Arts Libris, la fira de llibres d'artista i fotollibres, i al maig l'arquitecte i curador Pedro Azara va comissariar el Pavelló Català a la Biennal de Venècia amb la proposta *To lose your head (Idols)*, una reflexió —no exempta de polèmica— sobre la nostra relació amb les estàtues en l'actual període democràtic.

Al juliol, més tard de l'habitual, va tenir lloc el setè Sónar+D a la Fira de Montjuïc. Aquest esdeveniment està dedicat a la creació digital i a les noves tecnologies, i el seu principal actiu van ser les classes magistrals a cura de reconeguts experts en la matèria.

Al setembre es va celebrar al pavelló italià de la Fira de Barcelona la dotzena edició de la fira Swab, en la qual van participar 15 galeries de Barcelona d'un total de 75. El cap de setmana del 10 al 13 d'octubre, gairebé un mes més tard de l'habitual, es va celebrar la cinquena edició de Barcelona Gallery Weekend,

promogut per l'associació de galeristes d'art contemporani Art Barcelona, amb l'objectiu d'augmentar les visites a les galeries i estimular el col·leccionisme d'art. Aquesta vegada, però, també es van organitzar instal·lacions al carrer en indrets emblemàtics de Barcelona. Finalment, al novembre va tenir lloc la 17 edició de la fira i el festival de videoart Loop. La fira es va celebrar a l'hotel Almanac, i hi van participar 40 galeries, 5 de les quals eren catalanes, i el festival va tenir lloc en 80 espais de Barcelona i de l'Hospitalet.

Publicacions

El 2019 va ser un any inusualment prolífic en llibres de temàtica artística. Joan M. Minguet va publicar el quart volum de la sèrie de gran format *Pintura catalana*, titulat *Les avantguardes* (Enciclopèdia Catalana). Encara a la mateixa editorial, Carles Guerra coordinà el volum *Tàpies. Biografia d'un compromís*, una anàlisi de l'obra de l'artista des de la seva posició política, vista en conjunt. Es tracta de llibres de gran format, tiratge limitat i un abast molt concret.

Un dels aspectes que més està captant l'interès d'investigadors i institucions —i ja calia— és el de l'art català de postguerra. Bernat Puigdollers i Aleix Catasús són els coordinadors d'*Art i cultura de postguerra. Barcelona 1939-1962* (Àmbit/Ajuntament de Barcelona).

Francesc Marco-Palau és autor d'un assaig que recupera la figura de l'artista de Montblanc Maties Palau Ferré: *El pintor que cremava els seus quadres* (Gregal).

En l'àmbit de l'arquitectura, Sergio Fuentes Milà publicà el primer assaig dedicat a l'arquitecte de la presó Model, el Palau de Justícia o l'Hospital Clínic de Barcelona, *Josep Domènech i Estapà (1858-1917). Entre la ciència i l'arquitectura* (Reial Acadèmia de Ciències i Arts/Obra Social "la Caixa"). Gaudí, com és habitual, va seguir atraient l'atenció de tota mena d'estudiosos i creadors: el periodista Raül Garcia i Aranzueque reuní en un llibre quinze personatges cabdals en la història de la Sagrada Família: *Els pilars humans de la Sagrada Família* (Gregal). I Xavier Güell rememorava el seu avantpassat, el mecenes Eusebi Güell, en la ficció en primera persona *Jo, Gaudí* (Galàxia Gutenberg).

Josep Miquel Garcia reivindica a *Els primers 5.475 dies del Centre d'Art Santa Mònica* (Ònix Editor) l'espai que va dirigir entre 1987 i 2002. Es tracta d'una compilació de textos redactats pels protagonistes d'aquella aventura no exempta de polèmiques. Nadia Hernández Henche publicà *Picasso en el punto de mira. La picassofobia y los atentados a la cultura en el Tardofranquismo* (Universitat de Barcelona) i Rossend Casanova recuperava un important artista català gairebé oblidat a l'assaig *Manuel Cusí. Devoció per la bellesa*, editat pel net de l'artista, Manuel Terrón i Cusí.

El fotògraf i publicista Leopoldo Pomés publicava al juny, dos mesos abans de morir, el llibre de memòries *No era pecat. Vivències d'una mirada* (Eds. 62 en català/Tusquets en castellà).

Finalment, la revista *Bonart* celebrà, amb el número 188, el seu vintè aniversari, i la Fundació Gala-Salvador Dalí, de Figueres, engegà la publicació en línia del primer tram (1931-1936) del catàleg raonat d'escultura i obra tridimensional de l'artista empordanès.

Premis

Al mes de febrer es concedia el Premi Ciutat de Barcelona 2018 en la categoria d'Arts Visuals al col·lectiu Halfhouse, ubicat al barri de la Verneda. Al març s'anunciaven els Premis Nacionals 2018, organitzats pel CoNCA. Del món de l'art, van ser guardonats l'artista Josep Ponsatí, Josefina Matamoros —durant molts anys directora del Museu d'Art Modern de Ceret— i el Museu de Lleida.

L'abril es van lliurar els premis ACCA (Associació Catalana de Crítics d'Art). Entre d'altres, va rebre el Premi Recerca el llibre *Fina Miralles. Paraules fèrtils 1972-2017* (Fundació Ars/M.A.S.), de Maia Creus, i el Premi Crítica d'Art el programa *Territori Contemporani*, dirigit per Frederic Montornés per a La Xarxa i Vallès Oriental Televisió.

El juny l'artista índia Nalini Malani rebia el premi Joan Miró, que inclou una exposició l'any següent a la Fundació Joan Miró de Barcelona i està dotat amb 70.000 euros. També al mes de juny es van lliurar els premis GAC, organitzats per l'associació Galeries d'Art de Catalunya amb la col·laboració de la resta del sector galerístic català. Àngels Ribé va rebre el Premi Homenatge a l'Artista en reconeixement a la seva trajectòria, el galerista Fernando Pinós l'equivalent en la seva categoria i Victòria Combalia el Premi a la Crítica d'Art.

L'octubre Àngels Ribé va rebre, també, el Premi Nacional d'Arts Plàstiques que concedeix el Ministeri de Cultura, dotat amb 30.000 euros; Jaume Plensa obtenia el guardó biennal Pau Casals, creat per la Generalitat de Catalunya el 2017, i l'Ajuntament de Barcelona lliurava a l'historiador i crític d'art Daniel Giralt-Miracle la Medalla d'Or al Mèrit Cultural.

Patrimoni

Per bé que hi ha un estudi dedicat íntegrament al patrimoni, no vull deixar d'assenyalar molt breument alguns dels fets i polèmiques més destacats del 2019. Al mes de gener, dues importants institucions artístiques barcelonines es declaren en crisi: la Fundació Antoni Tàpies, a les portes del seu trentè aniversari, anuncia que està repensant el seu model de finançament i de funcionament. La Fundació Joan Miró revela un dèficit acumulat de mig milió d'euros i l'acomiadament de set treballadors, un 12 % de la plantilla. Al desembre el col·leccionista Antoni Vila Casas anuncia que donarà cada any, fins al 2030, 100.000 euros a la Fundació Miró per ajudar-la a superar la seva feblesa econòmica. Al març la Fundació Gala-Salvador Dalí adquireix l'oli sobre cartró *El molí. Paisatge de Cadaqués* (1923), obra de joventut.

Encara al gener, el Museu d'Art Jaume Morera, de Lleida, anunciava l'arrencada de les obres de la seva nova seu i es preveia que estarien acabades el 2021. Però a l'estiu es van aturar i no es van reprendre fins al febrer del 2020.

Al maig, el Museu del Disseny de Barcelona incorpora 36 objectes a la seva exposició permanent, de l'os de Tous a l'encenedor Clipper. El llum del pis noble de la Casa Batlló, desaparegut durant dècades, reapareix desmuntat dins d'una maleta.

L'estiu, el filòsof i darrer supervivent de Dau al Set, Arnau Puig, signa un conveni de donació del seu fons bibliogràfic i artístic a la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) per tal que es pugui catalogar i sigui accessible des de la Biblioteca Oriol Bohigas de l'ETSAB a tots els estudiosos i investigadors. El fons està format per una gran col·lecció de llibres de filosofia, estètica i crítica d'art, així com pel seu arxiu personal de documents i escrits. A més, la donació inclou la seva col·lecció particular de peces d'art contemporani. Puig va morir a finals del mes de març de 2020.

El setembre el president de la Generalitat Quim Torra constitueix una comissió d'experts per canviar la decoració pictòrica del Saló de Sant Jordi, una sèrie de pintures patriòtiques espanyoles imposades per la dictadura de Primo de Rivera. S'anuncia que el setembre del 2021 el saló estrenarà la seva nova imatge. Els murals anteriors, degut a les seves grans dimensions, no seran retirats, ans tapats amb una capa protectora.

L'octubre la UPC diposita per trenta anys al Museu del Disseny de Barcelona trenta-sis peces procedents de la Casa Batlló, la Pedrera i el Park Güell, i al novembre ingressa a la Biblioteca de Catalunya el fons personal del crític d'art i pintor Rafael Benet, compost per més de 2.000 cartes, a més de dibuixos i manuscrits. Encara al novembre, després d'una prolongada polèmica entorn de l'ampliació del MACBA sobre l'espai de la capella de la Misericòrdia, oposada a la necessitat d'edificar-hi un centre d'atenció primària per al barri, el museu anuncia la seva ampliació sobre el Convent dels Àngels, un espai que, a parer d'alguns crítics, és insuficient. Després d'un llarg litigi, al desembre el jutjat de primera instància de Barbastro ordena el retorn immediat a l'Aragó de les 111 obres que conserva el Museu de Lleida des de fa més d'un segle. L'empresari Tatxo Benet compra i diposita en aquest museu un gran retaule gòtic —del segle xv, obra de Pere Espallargues— provinent de l'església de Capella i conservat durant dècades als Estats Units.

Pels volts de Nadal, la catedral de Girona anuncia el descobriment d'un gran finestral medieval que té plafons amb elements figuratius que datarien de la primera meitat del segle XIII.

AUDIOVISUAL

Els reptes de la diversitat

Jordi Balló

Assagista, professor i director del Màster en Documental de Creació

Reinald Besalú

Investigador, professor i director adjunt de l'Observatori de la Producció Audiovisual de la Universitat Pompeu Fabra

L'audiovisual a Catalunya gaudeix de bona salut, si ens atenim a la gran diversitat d'iniciatives que s'engeguen i consoliden, però també té debilitats derivades de la insuficiència de les fonts de finançament, llargament denunciada per tots els sectors de la producció audiovisual, i de la dificultat per retenir els públics. L'any 2019 ens deixa una cinematografia fructífera i reconeguda, i també nous reptes per a l'audiovisual: emergència de noves veus, diversificació en camps experimentals i industrials, aparició de noves plataformes, creixent reivindicació de la igualtat de gènere en el sector, o la presa de consciència de la importància de la sostenibilitat en la producció. Aquestes i altres tendències, que desgranem a continuació en deu epígrafs, marquen allò que considerem que ha estat més rellevant en l'audiovisual català al llarg de 2019.

Debuts rellevants

El 2019 s'han produït vuitanta-vuit llargmetratges a Catalunya. En aquest camp cinematogràfic, l'aportació més significativa és l'aparició de films de directors que en la seva primera obra han aconseguit assentar un impacte crític, en pel·lícules impregnades d'un nou tipus de realisme, moltes vegades amb ressons autobiogràfics.

Un dels films més rellevants és *La hija de un ladrón*, produïda per Oberon i dirigida per Belén Funes, una directora sorgida de l'ESCAC que amb aquesta primera pel·lícula construeix un conjunt de caràcters que donen veu als més dèbils, en una dramaturgia que la crítica ha associat al cinema social europeu. La seva protagonista, Greta Fernández, va obtenir el premi a la millor interpretació al Festival de Sant Sebastià, i el film va aconseguir tres premis Gaudí a millor film, guió i direcció, i el Goya a la millor direcció novella. També provinent de l'ESCAC, Lucía Alemany ha debutat amb *La inocencia*, amb producció de Un Capricho de Producciones, Turanga i Lagarto Films, que mostra un fragment de vida d'una adolescent en un poble tancat, a partir d'experiències autobiogràfiques de la cineasta. Un film sensible i realista sobre els objectius vitals i els seus obstacles, que va obtenir dos premis al Festival Abycine. Igualment a *Ojos negros*, premiada al Festival de Màlaga, les seves autores, Marta Lallana i Ivette Castelo, indaguen en el trànsit subtil de la protagonista cap a l'adolescència. Es tracta d'un treball de fi de grau de la Universitat Pompeu Fabra, produït per Nanouk films, que s'inscriu en la tradició de la ficció autobiogràfica d'altres films anteriors sorgits de la mateixa iniciativa.

Una altra debutant, Laura Jou, aplica els seus coneixements en el camp de la direcció d'actors a *La vida sense la Sara Amat*, una història d'amor centrada en dos joves en el fràgil moment de la transició cap a la vida adulta, amb producció de Massa d'Or. En el camp del cinema documental, cal anotar el debut de Laura Álvarez a *City for sale*, un film de crítica urbana produït per Bausan Films, a partir del testimoni de diverses famílies que viuen la influència de la massificació turística a Barcelona, que va ser nominada als Premis Gaudí.

I en aquesta consistència de noves veus que aporten un sentit de l'experiència i la versemblança, cal destacar el debut d'Irene Moray, directora del curtmetratge *Suc de síndria*, produït per Distinto Films, premiat al Festival de Berlín, als Gaudí i als Goya. El film estableix una fusió creativa entre la directora i els actors, especialment amb Elena Martín, l'autora de la pel·lícula *Júlia Ist*, en la qual Irene Moray havia col·laborat, establint així un cercle de complicitat generacional, que és un fet distintiu que impregna el conjunt dels films d'aquestes debutants. No només s'explora una nova dramaturgia, sinó també una col·laboració entre els equips tècnics i els intèrprets que són capaços d'establir nous paràmetres en l'emoció entre realitat i ficció.

Cineastes de referència

Amb *Liberté*, una coproducció internacional, Albert Serra aconsegueix consolidar-se en l'elit dels cineastes mundials. El premi especial del jurat a la secció *Un certain regard* del Festival de Cannes suposa un dels més grans reconeixements a un film català en la història del Festival, un fet ratificat quan ha estat considerat en diversos fòrums internacionals entre els millors films de l'any. I això Serra ho aconsegueix amb una obra radical i insubornable sobre l'herència del llibertinatge, en una estètica extremada entre llum i ombra, que aprofundeix en la capacitat del cineasta per inventar models de posada en escena sobre la matèria dels cossos.

En el camp de la comèdia dramàtica, Dani de la Orden dirigeix *Litus*, produïda per A contracorriente, una remembrança a partir d'una trobada d'amics motivada pel suïcidi d'un d'ells, basada en una obra teatral de Marta Buchaca, amb un reconeixement especial pel treball dels seus actors i actrius. Per la seva banda, Neus Ballús va presentar al Festival de Berlín *El viatge de la Marta*, obra de ficció produïda per Ikiru Films entre d'altres coproductors internacionals, amb un càsting majoritàriament de debutants, amb els quals la cineasta exercita allò que va explorar al seu film anterior, *La plaga*: fer sentir l'emergència dels sentiments davant de situacions extrems de l'observació del real. Un mateix sistema d'introspecció el proporciona Carlos Marqués-Marcet amb *Els dies que vindran*, film premiat a Màlaga i als Gaudí, en el qual el cineasta segueix l'experiència de l'espera real d'un fill per part de la parella de protagonistes, María Rodríguez Soto i David Verdaguer, que ho són també a la vida fora d'escena. Produïda per Lastor Media, el film consagra un estil que apareix en moltes altres obres basades en la ficció del real: la mateixa pel·lícula deixa un rastre visible en la vida dels que la interpreten, i el públic així ho entén perquè participa d'una experiència de transformació commovedora.

Un aniversari de gran projecció

L'any 2019 ha estat el del 60è aniversari de Films 59, la productora creada per Pere Portabella, amb la qual va irrompre en el cinema espanyol amb la producció de tres films essencials, tots ells de l'any 1961: *Los golfos*, de Carlos Saura, *El cochecito*, de Marco Ferreri, i *Viridiana*, de Luis Buñuel. La productora ha estat també la plataforma d'impuls dels films dirigits per Portabella, que s'han constituït en una referència per als joves autors pel que fa a la seva radicalitat i a la seva capacitat de considerar el cinema com un espai de centralitat experimental i cultural. L'aniversari ha estat un motiu per mostrar la gran expansió del cinema de Portabella i el missatge que comporta. Va rebre la Medalla d'Or al Mèrit Cultural de la ciutat de Barcelona, un homenatge al Festival de Sevilla, i cicles sobre la seva obra com a director i com a productor a la Filmoteca espanyola i a la Filmoteca de Catalunya.

De manera especialment significativa, s'han celebrat un seguit d'iniciatives al Regne Unit, amb retrospectives i conferències organitzades per l'Institute of Contemporary Arts (ICA) a Londres, i per la Universitat de Cambridge, que han evidenciat la importància transversal de l'obra del cineasta entre diverses generacions que es veuen reflectides en la seva aventura creativa. Els darrers films dirigits per Portabella, *Informe general 2*, i la nova versió d'*El sopar* amb la incorporació d'una addenda, que esdevé un dels films més reclamats en els diversos fòrums internacionals sobre l'autor, són també un signe d'aquesta centralitat emergent del cineasta i la seva capacitat de retreballar els seus propis textos visuals.

Les plataformes, cada cop més determinants

Les plataformes digitals d'accés a continguts audiovisuals amb subscripció van consolidant-se en el panorama català, i es pot afirmar que ja són una finestra més que els espectadors tenen en compte a l'hora de configurar la seva dieta mediàtica. El 2019 van arribar Starzplay i Apple TV, que juntament amb Netflix, HBO, Amazon Prime, Rakuten i Filmin, entre altres, conformen un ventall d'oferta ampli al qual, en conjunt, el 44 % de catalans estan abonats, segons l'*Enquesta d'usos i percepcions dels mitjans audiovisuals* (CAC, 2019). D'entre totes les plataformes, Filmin, amb seu a Barcelona i amb gairebé una dècada d'història, és la més singular, pel fet que s'especialitza en obres independents i perquè ofereix un catàleg amb molta presència de cinema produït a Catalunya i Espanya. Això li ha permès diferenciar-se de la resta de plataformes, totes elles sucursals d'empreses d'abast mundial, i l'ha consolidat com un servei de nínxol àmpliament important i apreciat no només pels espectadors, sinó també per creadors i productors a l'hora de pensar en la distribució de les seves obres.

Però més enllà de l'increment de la importància de les plataformes d'*streaming* en el consum audiovisual, aquestes també han modificat en certa manera les rutines de producció en el sector. Els tempos, l'organització dels equips o el guió són aspectes en els quals algunes d'aquestes plataformes volen incidir a l'hora d'encarregar ficció pròpia, i això ha obligat els productors, cada cop més acostumats a simultaniejar encàrrecs de les televisions convencionals amb peticions d'agents com Netflix, a repensar les formes de treballar. En tot cas, sembla evident que les plataformes digitals van adquirint un rol cada vegada més preponderant com a clients per a les productores audiovisuals (només el 2019, les plataformes online van produir dotze sèries al conjunt d'Espanya, segons l'Observatori de la Producció Audiovisual), fet que és rellevant en un context de grans limitacions en la inversió de les televisions —especialment les públiques— en producció independent. En aquest sentit, la nova Directiva europea de serveis de comunicació audiovisual, que estableix l'obligació de destinar un 30 % del catàleg a obra europea i que obre la porta a establir obligacions d'inversió en producció europea, pot acabar de donar l'impuls definitiu perquè les plataformes apostin decididament pel talent local. A això hi sumem iniciatives dedicades explícitament al foment de la producció pròpia i en català com FilminCat, una de les més veteranes. Cal tenir en compte, però, que el 2017 el Tribunal Constitucional va anul·lar l'anomenada taxa audiovisual a les operadores d'internet, amb la qual cosa el cinema català ha perdut una via de finançament que suposava a l'entorn de setze milions d'euros anuals.

Festivals, cinema independent i territori

Els festivals de cinema han esdevingut un espai fonamental per a la visibilització del cinema de qualitat. A Catalunya se'n celebren a l'entorn d'un centenar, segons dades de Catalan Films & TV, dels quals la meitat gaudeixen del segell de qualitat atorgat per Catalunya Film Festivals i es programen regularment. Amb una gran diversitat de formats, públics, temàtiques i dimensions, i amb una gran capil·laritat territorial, es pot afirmar que els festivals han passat ineludiblement a formar part de les maneres de veure i consumir cinema a Catalunya. Aquesta presència de festivals al territori se suma a altres iniciatives relacionades amb l'audiovisual que contribueixen a despertar i donar sortida a vocacions fora de Barcelona. En són exponents el programa *Cinema en Curs*, una proposta pedagògica per apropar el cinema a les escoles i instituts que va arribar a la 15a edició el 2019, o les iniciatives ciutadanes per impulsar sales de cinema amb una sensibilitat especial cap als films que no formen part dels circuits més comercials i per les versions originals subtítulades. El cinema Truffaut de Girona o el cinema Alhambra de La Garriga, fundat el 1913 i relançat el 2014, en serien dos exemples.

Precisament les sales de cinema, que es reinventen per seguir atraient públic en un context molt més advers que el de fa uns anys, van aconseguir incrementar un 3 % l'assistència d'espectadors, amb més de dinou milions d'entrades venudes a Catalunya l'any 2019, segons dades de l'ICEC. En part, això s'explica pels esforços que realitzen algunes sales per dissenyar experiències diferents, com per exemple el cinema 4D, en què es recreen les condicions físiques dels films a través del moviment dels seients, el so, l'olor, etc. (la primera sala amb aquesta tecnologia a Catalunya va obrir a finals de 2018). Però també cal destacar les retransmissions d'espectacles no cinematogràfics com esports, òpera, o ballet. Aquests esdeveniments són cada vegada més presents en l'oferta de moltes sales i es consoliden com una nova manera de difondre l'oferta cultural de Catalunya i de tot el món arreu del territori. El cinema català, en canvi, va seguir perdent espectadors l'any 2019 a les sales de cinema, fet que mostra un cop més com les plataformes poden ser una bona opció per compensar les dificultats del cinema propi per fer-se un lloc a les cartelleres.

El reconeixement dels videojocs com a cultura

Tot i que ja fa temps que els videojocs són una indústria important a Catalunya, el 2019 és potser l'any en què han entrat de ple en la centralitat cultural. L'exposició *Gameplay* al CCCB, dedicada a la cultura del videojoc, ha suposat una fita i un reconeixement a la importància d'aquestes obres audiovisuals en la cultura contemporània. Això, a més, ha coincidit amb dues exposicions més dedicades als videojocs a Madrid: una a l'Espacio Fundación Telefónica i l'altra a la Fundación Canal. Queden definitivament enrere, doncs, aquells discursos que consideraven el videojoc com un producte audiovisual de segona i per a públics delimitats: els videojocs també són art i són per a tots els públics, i així són reconeguts. I, naturalment, també són indústria i negoci: l'any 2017 —l'últim amb dades disponibles— el mercat de videojocs a Catalunya va

facturar 367 milions d'euros, segons l'ICEC. A més, el *Libro Blanco del desarrollo español de videojuegos* de l'any 2018 confirma que la gran majoria d'empreses catalanes de videojocs (el 83 %) es dediquen a produir jocs sobre els quals generen una propietat intel·lectual, és a dir, jocs que sorgeixen d'idees pròpies. D'entre aquestes, Ubisoft Barcelona, nascuda a finals dels noranta, és actualment l'estudi de videojocs AAA més important d'Espanya.

Acompanyant aquesta indústria puixant, esdeveniments com el *Gamelab*, una fira professional sobre videojocs que té lloc a Barcelona des de 2005, es constitueixen en espais des d'on visibilitzar i impulsar noves iniciatives en aquest àmbit. En aquest sentit, val la pena destacar també el programa d'incubació Game BCN, que dins el Canòdrom - Parc de Recerca Creativa acull cada any diversos equips *indie* del sector dels videojocs i els ajuda a professionalitzar-se. De la incubadora n'han sorgit jocs de gran èxit com *Aragami* (2016), *STAY* (2018) o *Etherborn* (2019). Per altra banda, molt relacionat amb l'àmbit dels videojocs hi ha també el fenomen social dels e-sports, que segueixen milers de persones arreu del món i que són també presents a Barcelona a través del congrés *Nice One Barcelona*, dedicat al *gaming* i a les experiències digitals i que el 2019 va celebrar la seva 4a edició. Clubs esportius de futbol i bàsquet com el Barça o l'Espanyol han creat els seus propis equips d'e-sports i fins i tot el canal Esport 3 va retransmetre el gener de 2019 la primera jornada de la competició de Pro Evolution Soccer. Es tracta, per tant, d'un sector en auge que aglutina milions d'espectadors a tot el món a través de plataformes com YouTube o Twitch, i que pot generar sinèrgies interessants amb la indústria audiovisual local.

La realitat immersiva

Diverses iniciatives basades en la realitat virtual i augmentada es configuren com a nous espais per experimentar amb l'audiovisual i vincular-lo amb camps ben diversos. A finals de 2019, per exemple, es va realitzar a Barcelona la prova pilot del projecte 5G Interactive City, una experiència immersiva generada a partir de realitat virtual i augmentada pensada per enriquir l'experiència turística dels visitants a la ciutat. Però probablement un dels fets més transcendents en relació amb les arts digitals és la inauguració, l'octubre de 2019, d'Ideal - Centre d'Arts Digitals, un espai d'iniciativa privada, dirigit per Jordi Sellas, en el qual s'obre al públic la possibilitat d'assistir a experiències d'obres audiovisuals immersives, de realitat augmentada, realitat virtual o holografies. El local reobert, un cinema històric situat en la zona emergent del 22@, significa en primer lloc una possibilitat de mostrar produccions relacionades amb l'experiència estètica propera a la museografia, iniciada amb la mostra sobre Monet, en la línia del que estan realitzant altres centres similars a Europa. Però l'existència de l'Ideal - Centre d'Arts Digitals significa disposar d'un lloc d'exhibició, de producció i de formació per a pràctiques creatives immersives que fins ara no trobaven espais per ser presentades al públic i que no disposaven, per tant, d'un circuit natural d'ideació/producció/exhibició. L'obertura de franges de programació realitzades en col·laboració amb festivals d'arts digitals com ara OFFF, Mira Festival o Loop BCN, i els convenis amb universitats, com ara la UPC i la UPF, per tal d'aprofundir en la creació immersiva, fan d'aquesta estructura amb voluntat de permanència una peça decisiva que ha de permetre activar un sector amb gran potencialitat creativa, especialment en la creació jove.

En el mateix espai del 22@ es produeix un festival puntual, el Llum BCN – Festival d'Arts Lumíniques, que dialoga amb aquesta pràctica immersiva. Les façanes i patis del barri es converteixen en llenços sobre els quals artistes, arquitectes, dissenyadors i investigadors, juntament amb alumnes de centres d'art i disseny de la ciutat, experimenten amb la llum per explorar propostes artístiques basades en els entorns interactius, la il·luminació dinàmica o la intel·ligència artificial. El festival, que el 2019 va comptar amb propostes d'artistes reconeguts internacionalment com Rafael Lozano-Hemmer o Daniel Canogar, vol ser també un espai de reflexió sobre el llenguatge de l'espai públic i les maneres d'habitar-lo.

Gestos d'innovació televisiva

La programació de les televisions ha tendit en general a la repetició de models ja comprovats. En aquesta línia de continuïtat, ressalten algunes iniciatives d'innovació en les televisions públiques, com ara la segona convocatòria de la Crida de projectes de nous formats per ser emesos al Canal 33. Es tracta d'una iniciativa que proposa activar l'interès del talent jove per als nous formats televisius i multicanal, un camp de creació de difícil accés per als guionistes i creadors de programes emergents. En la segona convocatòria de 2019

es van presentar 150 projectes dels quals se'n van seleccionar cinc per ser produïts: *L'altra cara*, *Panorama*, *X*, *Senyora Isabel* i *Buga Buga*.

Un altre gest innovador ha estat la producció i estrena de la sèrie *Les de l'hoquei* al prime time de TV3, una sèrie fruit de la idea original d'un treball de fi de grau de quatre joves guionistes, Ona Anglada, Laura Azemar, Natàlia Boadas i Marta Vivet, que van presentar el seu projecte en el marc del Pitching del Clúster de l'Audiovisual. Allà, la productora Brutal Media i els responsables de TV3 es van interessar pel projecte i van construir el camí productiu per fer-lo possible, amb noves incorporacions, com ara la direcció argumental de Marta Grau. Completat l'equip, la sèrie ha estat saludada com un espai de renovació temàtica i de punt de vista, per la joventut de les guionistes en una ficció basada en les seves pròpies observacions generacionals. La sèrie ha obtingut uns resultats crítics i d'audiència molt bons, i va ser guardonada amb el premi CIMA TV a la Igualtat en el festival de Vitòria, en reconeixement de la seva aportació en la perspectiva de gènere.

Finalment, una tercera iniciativa pública ha marcat tendència, la de la cadena local Betevé en la manera de donar cobertura a les protestes produïdes arran de la sentència contra líders independentistes. Amb més de cinquanta hores de televisió en directe i una extensió a les xarxes, els equips mòbils de la cadena, formats per gent molt jove i coordinats des del plató per Eva Arderius, han mostrat una capacitat extraordinària de proximitat, pluralitat i flexibilitat a l'hora de mostrar tots els angles del conflicte, simultaniejant els punts de vista, en un acostament a la materialitat de la mobilització urbana. El seguiment i l'èxit d'aquesta proposta reforça la necessitat i el caràcter de Betevé, com un agent amb personalitat pròpia en el mapa televisiu català. La cobertura de Betevé va merèixer el Premi Ciutat de Barcelona, el Premi Muriel Casals concedit per Òmnium Cultural i el Premi Extraordinari Blanquerna atorgat per la Facultat de Comunicació i Relacions Internacionals de la Universitat Ramon Llull.

Dones Visuals

Si hi ha hagut un moviment que ha contribuït a la dinamització i el canvi del sector audiovisual ha estat Dones Visuals, una associació creada el 2017 amb l'objectiu principal de revertir la situació de desigualtat històrica existent al sector. Aquesta recerca de la igualtat ha tingut també la particularitat d'incidir en la necessitat objectiva de pluralitzar les veus en el sector audiovisual, com es manifesta en un altre dels objectius proclamats per Dones Visuals: 'el nostre cinema no assolirà la màxima qualitat si no s'incorporen les mirades i les pràctiques de les dones cineastes'. La combinació d'aquesta doble estratègia, lluitar per la igualtat com un dret inalienable i al mateix temps reivindicar que el cinema necessita aquestes noves mirades de gènere, ha contribuït a enfortir aquest moviment i a donar-li una presència central, fins al punt que es pot considerar que les seves iniciatives i la seva veu crítica han estat l'aportació més innovadora en l'audiovisual català dels darrers anys. Ho prova el fet que, com hem analitzat en apartats anteriors, les obres realitzades per dones han constituït les aportacions fílmiques i televisives més significatives de l'any, tot i mantenir-se encara un sistema estadísticament desigual. Entre les iniciatives propulsades per Dones Visuals per aconseguir aquests objectius hi ha els programes d'acompanyament de projectes, com Acció Viver (per a òperes primes de llargmetratge), Acció Curts (per al nou talent), Acció Producció (per a productores novelles), Acció De Cap (per a responsables d'equips tècnics), Acció Estudis (per conèixer i avaluar l'evolució estadística i qualitativa de la presència de dones) i de manera molt especial la constitució del Directori i Comunitat, un directori de dones professionals, una eina imprescindible per a la creació efectiva de comunitat i de xarxes, que es va presentar l'abril de 2019 en el marc del Festival de Cinema d'Autor, un espai de projecció que, juntament amb el Festival Internacional de Cinema de Dones i l'Alternativa, s'ha convertit en altaveu de les diverses iniciatives del moviment. En reconeixement a la seva transcendència, mesurable pels resultats objectius dels films i pel canvi de punt de vista en la impressió subjectiva de la comunitat cultural, Dones Visuals va rebre el Premi Ciutat de Barcelona d'Audiovisuals 2019.

El futur de l'audiovisual és sostenible

Però si hi ha un repte que interpel·la no només tot el sector audiovisual, sinó la societat en el seu conjunt, aquest és el de la crisi climàtica. El 2019 va ser l'any de l'emergència i visibilització del moviment *Fridays For Future* a casa nostra, i sembla evident que la consciència mediambiental impregna ja els discursos i pràctiques de bona part de les institucions, les empreses i els ciutadans. Naturalment, l'audiovisual no va restar

al marge d'aquestes preocupacions. El fenomen del *green shooting*, o rodatges sostenibles, és potser un dels de més impacte en aquest àmbit pel que suposa de revolució en la manera de concebre no només els rodatges, sinó tota la cadena de producció de pel·lícules. A Catalunya aquesta qüestió va començar a formar part del debat públic en dos actes sobre rodatges sostenibles que es van celebrar a finals de 2018 en el marc del Festival de Sitges i del Festival Internacional de Cinema del Medi Ambient (FICMA). Vist l'interès generat, el 2019 es van organitzar dues jornades de treball sobre sostenibilitat dins l'audiovisual centrades en bones pràctiques i en possibles criteris per considerar una pel·lícula sostenible. Uns mesos abans, FICMA, Catalunya Film Festivals, l'Observatori de la Producció Audiovisual i Productors Associats de Catalunya (PAC) havien fet públic un manifest conjunt en què anunciaven que engegaven la iniciativa «Cinema sostenible», un document base d'iniciatives i propostes per a la producció audiovisual que criden a enriquir amb aportacions de les institucions i del sector. La pandèmia viscuda l'any 2020 no ha fet més que evidenciar la necessitat de repensar la pràctica de l'audiovisual en general per fer-la més sostenible, en un món davant del qual som vulnerables i de què, més que mai, cal tenir cura.

CULTURA POPULAR I ASSOCIACIONISME

L'associacionisme i l'arrel: mar de fons de canvi i renovació

Quim Rutllant

Periodista cultural

El 2019 ha estat un any potent per a les entitats del sector de l'associacionisme i la cultura popular. Un any de noves propostes on han cristal·litzat nous objectius plens de futur. Però, alhora, ha estat un cicle on s'intueix un moviment de relleu generacional necessari que aboca a noves idees, canvis i actualitzacions. La base de la cultura del país ha estat capaç un any més de posicionar-se en el seu conjunt com la primera força cultural del país, tot i el silenci mediàtic i fins i tot el menyspreu de l'elit.

Les xifres canten. Sempre. I són objectives. No donen marge a l'error. Ajuden a fer-se una idea general d'allò de què estem parlant. Ara mateix Catalunya gaudeix d'un teixit associatiu de prop de 5.000 entitats culturals escampades per totes les comarques. Aquesta xifra suposa prop de 500.000 persones associades que, any rere any, programen al voltant de 50.000 activitats en el seu àmbit d'actuació, així com la gens inestimable xifra de 8.500.000 assistents a aquestes celebracions comunitàries. Tot això en un any *normal*, com ho ha estat el 2019, per a l'associacionisme cultural. I ja no entrem en balanços econòmics, tant de contractació com de generació de recursos per a aquestes mateixes entitats.

Aquestes dades deixen fora de dubte el vigor de la cultura popular d'arrel tradicional. I deixen sense cap mena d'argument a aquells qui vulguin titllar de minoritari el sector. Si la força és la gent, en aquest cas estem parlant d'un dels moviments del país que en té més, i des de tots els àmbits: patrimonial, social i cultural.

D'entre les fites assolides aquest any, cal destacar-ne objectius de caràcter internacional, com és la declaració per part de la UNESCO de l'art de la pedra seca com a Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat. La proclamació va ser el novembre de 2018 i durant el 2019 s'ha pogut celebrar. Això se suma a les celebracions i festes ja catalogades com a patrimoni de la humanitat, com ara la Patum, els castells o bé les falles dels Pirineus, entre d'altres. Sense cap mena de dubte, aquesta proclamació, com ha passat amb totes les que ja hem repassat, ha convertit el 2019 en un any d'explosió del coneixement d'aquest fet patrimonial.

En aquesta línia d'internacionalització, cal destacar la tasca d'un munt d'entitats que exporten la cultura popular i tradicional catalana, així com el fet associatiu, més enllà de les nostres fronteres. Com a exemple: a Copenhaguen el mes d'abril s'hi va celebrar una nova edició (i ja en van trenta-dos) de l'Aplec Internacional, amb més de tres-cents actuants d'arreu del país i molts més acompanyants, i en aquest cas, com sempre, de tots els àmbits. L'aplec, que organitza Adifolk, l'Associació per a la difusió del folklore, és capaç de representar un dels millors aparadors que ens expliquen com a comunitat cultural, però alhora d'esdevenir un motor d'enorgulliment i revulsiu a les entitats que hi participen. Està clar que no és l'única presència internacional de la cultura popular fora del territori; és un exemple global, perquè d'iniciatives particulars, n'hi ha hagut un munt.

Inversament, en el camí de tornada, les entitats i administracions del nostre país han convertit, un any més, Catalunya en un espai de terra d'acollida de totes les cultures, amb intercanvis i festivals destacats: han continuat les JIF, les Jornades Internacionals Folkloriques, i s'ha assolit un nou repte de l'Ésdansa, el festival internacional de dansa d'arrel de les Preses, a la Garrotxa, amb canvi de direcció i un nou concepte: promoure processos creatius al voltant de l'arrel, seguint exemples exteriors i aplicant-los a la nostra tradició.

Ja que parlem de dansa, només per citar un esdeveniment, ens referim al de l'esbart degà: l'Esbart Català de Dansaires ha celebrat els 110 anys de la seva fundació amb un punt renovació escènica totalment nou a la seva història. I fins i tot trencador pel bagatge de l'entitat.

El 2019 també va ser l'any de consolidació de nous projectes, com és el festival Amb So de Cobla i el Càntut. En el primer cas, l'esdeveniment s'ha convertit, en només tres edicions, en el pal de paller de la creació

artística de la música per a cobla. En tenim un exemple en l'estrena de l'espectacle d'Obeses amb la Cobla Berga Jove i el Cor d'Obeses. Es tracta d'una *performance* d'energia renovadora on, a diferència d'altres projectes, la cobla no s'ha convertit només en la banda d'acompanyament del grup de rock, sinó que ha esdevingut protagonista. I és que el grup liderat per Arnau Tordera (amb uns arranjaments espectaculars fets per ell mateix) s'ha aplicat a acompanyar la Berga Jove en grans tòtems de la literatura sardanista com *Juny*, de Juli Garreta; *Llevantina*, de Vicenç Bou, o bé un *Girona m'enamora* electritzant de Ricard Viladesau. D'altra banda, el festival Càntut, de Cassà de la Selva, continua un creixement volgutament mesurat per no perdre l'essència de reivindicar el fet social de cantar i, sobretot, cantar el que sempre s'ha cantat.

A la direcció de la Fira Mediterrània també s'han produït canvis el 2019: David Ibáñez, director durant set edicions, ha passat el relleu a Jordi Fosas, director de l'Ésdansa fins al 2018. Sense implicar un trencament brusc entre una direcció i l'altra (fet que s'agraeix, perquè ajuda a donar relat al projecte), la Fira continua representant el gran motor de la creació al voltant de l'arrel. Jordi Fosas ha començat a marcar línies il·lusionants i necessàries: discurs de present sobre l'arrel, les mirades sobre el sector des de fora i el gran (i creixent) teixit creatiu de joves.

En l'àmbit casteller, s'ha de destacar una temporada que ha quedat marcada pels dos 3 de 9 nets (verificats) que van fer les colles de Valls, les Joves i la Vella, a la diada de Santa Úrsula, un castell que s'havia intentat coronar fins a catorze vegades sense èxit. En una jornada maratoniana, les colles van lluitar fins a fer l'anelhada aleta per coronar un castell mai vist; un mite del qual se n'ha escrit molt, però que fins al 27 d'octubre de 2019 no s'ha pogut veure i certificar com a tal.

Parlant de castells (i de Valls), queda pendent l'estrena oficial i l'obertura de portes del Museu Casteller. El 2019 s'havia d'adjudicar l'explotació a una empresa, però el concurs ha quedat desert. Ara s'està pendent d'un nou concurs i plec de clàusules que, tard o d'hora, ha de comportar l'obertura d'aquest espai d'aspiració internacional.

En l'àmbit geganter, hem de parlar de la creació d'una figura única: el primer gegant amb discapacitat intel·lectual. Aquesta proposta de l'associació ASPASIM es va dur a terme gràcies a una campanya de micromecenatge que va fer possible presentar la figura, en Normag, el mes de setembre en els actes previs de les festes de la Mercè.

Pel que fa al bestiar, cal posar èmfasi en una gegantesca tasca de digitalització en 3D dels elements de la imatgeria festiva. La iniciativa és de l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya, la qual impulsa aquest projecte innovador amb la voluntat de posar la tecnologia 3D al servei de la cultura popular. Aquest projecte, doncs, que s'ha fet en col·laboració amb la Fundació PuntCAT, tracta de crear un catàleg virtual de bestiar que s'haurà de mantenir en el temps i ampliar constantment, perquè no paren d'aparèixer més i més figures. Va començar amb la voluntat d'escanejar entre 150 i 200 figures a fi de fer un mostreig del bestiar actual del país. S'hi han inclòs des de figures antigues d'origen medieval fins a petites bèsties fetes per escoles. D'aquesta manera es pretén documentar amb fidelitat les diferents bèsties festives, promoure'n el coneixement i la difusió lliure (fins i tot per a *makers*) i incorporar noves i modernes eines en la salvaguarda del patrimoni. Les possibilitats que dona són nombroses: des de les visites virtuals fins a l'adaptació de vivències en realitat augmentada i entorn 3D.

Quant al moviment sardanista, segons la Confederació Sardanista de Catalunya, l'any 2019 s'han generat més de set mil activitats, entre 175 aplecs, 2.644 ballades, 269 concerts, 68 concursos i 3.858 cursets. En destaca la celebració de tot un any de projectes per a cobla i sardanistes a Perpinyà, capital de la sardana, que ha servit per revitalitzar l'àmbit sardanista de la ciutat nord-catalana. Pel que fa a l'àmbit competitiu de la sardana esportiva, cal destacar que la Colla Mare Nostrum s'ha endut un nou Campionat de Catalunya per setè cop a la seva història, davant la històrica Colla Violetes del Bosc, que compta amb quaranta-quatre campionats. Un centenar de cobles han continuat en actiu i s'han arribat a estrenar 185 sardanes.

En l'àmbit coral, sense cap mena de dubte, un dels grans triomfs de l'any ha estat l'arribada a Barcelona del concurs «Let the people sing». La final del concurs, que s'ha fet per primera vegada a la història a l'Estat espanyol, va acollir més de tres-cents cantaires de les nou formacions corals finalistes d'arreu d'Europa. Els cors amateurs que participen al concurs hi presenten els seus enregistraments radiofònics a través de les emissores membres de la Unió Europea de Radiodifusió i són escollits en aquesta mena d'Eurovisió coral.

Una de les tasques més destacades, també, ha estat l'enfortiment del múscul de l'associacionisme. I és que sota el paraigua de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme les trenta-cinc federacions, coordinadores, associacions nacionals, etc., treballen per posar sobre la taula eines en comú i establir sinèrgies. Amb aquest objectiu continua la tasca de reordenació del sector, per fer possible que el gruix del que es genera tingui un espai de visibilització, perquè es comparteixin estratègies i coincideixin en un punt de trobada necessari.

El món bastoner continua creixent (dues colles noves i creació de la trobada d'instituts bastoners) i el seu àmbit d'actuació fins i tot s'ha estès a la Catalunya Nord. S'ha regenerat l'Agrupament d'Esbarts de Girona i, de retruc, l'Agrupament d'Esbarts de Catalunya també ha continuat rebent noves formacions que s'hi han afiliat (tres més, aquest any).

La Federació d'Ateneus, una de les principals i històriques xarxes culturals i de suport social que té Catalunya, ha volgut posar en relleu la voluntat de renovació i la necessitat de reivindicar el llegat d'aquests espais (físics i imaginaris). L'any 2019 la Federació ha estat renovada, amb nova presidència liderada per Pep Morella. A més, ha recollit el Premi Nacional de Cultura, el qual ha reconegut la tasca de l'entitat en la gestió de la diversitat ateneista del nostre país i la seva contribució a la cultura durant els seus trenta-cinc anys d'existència, fet que l'ha convertit en un motor bàsic de la tradició ateneista. I és que els ateneus, des del segle XIX, han canalitzat molts dels impulsos i els anhels col·lectius del país per millorar l'entorn, construir una societat més sòlida i promoure valors compartits per a la defensa de la cultura i la llengua catalanes.

Pel que fa als guardons, cal destacar les creus de Sant Jordi, que sempre premien alguna entitat o persona de la cultura popular. En l'edició del 2019 es va guardonar el compositor i musicòleg Lluís Albert, impulsor també de l'obra de la seva tieta Caterina Albert i Paradís (Victor Català); Núria Cuadrada, mestra i professora de dansa, peça clau en la recuperació dels balls de parella de les festes dels Pirineus i altres danses d'arrel tradicional; l'Ateneu de Tàrraga; el Casal Catòlic de Sant Andreu del Palomar; la Coral Capella de Santa Maria de Ripoll, i la Federació Catalana d'Entitats corals. I a tall d'anècdota, en l'àmbit de la cultura popular, es va premiar Lionel Messi, i en la cultura popular i tradicional, La Trinca.

Entre moltes altres coses, durant el 2019 es van realitzar diverses activitats per recordar la figura d'Aureli Capmany, del qual han quedat exposicions i espectacles que ajudaran a retornar a la memòria la seva figura. Així, doncs, els Tonis de Manlleu s'han inscrit al catàleg de festes tradicionals d'interès nacional; la Festa Major del Santíssim Misteri de Cervera, que es remunta al 6 de febrer de 1540, s'ha declarat festa patrimonial d'interès nacional; i la Festa de l'Aigua d'Almacelles, el Carnaval de Torelló i el Misteri de la Selva del Camp s'han inscrit al Catàleg del Patrimoni Festiu. Per arrodonir-ho, s'han recollit els resultats de la participació el 2018 de Catalunya a l'Smithsonian Folklife Festival de Washington, a través d'un documental i una exposició.

És impossible destacar-ho tot, perquè depenent d'on posis la lent fas ressaltar un fet o un altre. En la cultura popular, en l'arrel i en l'associacionisme tot és important. L'exposició que celebra la proclamació de l'art de pedra seca com a patrimoni de la humanitat porta per títol «Tota pedra fa paret»: una gran metàfora del que és la base cultural del país, on tota pedra és imprescindible per bastir la paret que ve de lluny i va molt més lluny encara.

LLENGUA, EDICIÓ I CREACIÓ LITERÀRIA

2019: un any d'aparent normalitat

Joan Safont i Plumed
Escriptor i periodista

El 2019 va ser un any d'aparent normalitat i —per què no— de bonança, marcat per l'èxit d'Irene Solà, tot un esdeveniment literari; el reconeixement a Marta Pessarrodona amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i a Joan Margarit amb el Cervantes; el debut de noves veus i la crisi de les llibreries. L'any en què es va celebrar el centenari de Joan Brossa i Teresa Pàmies també es va viure la primera vaga de biblioteques a Barcelona, l'obertura de la residència Faber a Andorra i la presència de Barcelona com a ciutat convidada a la Feria del Libro de Buenos Aires.

Escriptors. Novetats

El 2019 literari té molts noms. Té noms d'escriptors, editors, llibreters, distribuïdors, agents literaris, correctors, traductors, crítics literaris i un llarg etcètera de persones imprescindibles. Però, si haguéssim de triar un nom d'algú que ha destacat per la seva joventut, solidesa, construcció d'un univers propi, poètic, i d'un estil que beu dels clàssics i incorpora referents extraliteraris, d'una autora que ha obtingut el favor del públic i la crítica, i premiada amb diferents guardons, aquest seria el d'Irene Solà. Guanyadora del 48è Premi Amadeu Oller l'any 2012 per *Bèstia* i Premi Documenta 2017 amb *Els discs*, l'any 2019 va guanyar el Premi Anagrama de novel·la en català amb *Canto jo i la muntanya balla*, traduït al castellà, un dels llibres d'aquest any.

A més de Solà, cal destacar novetats literàries de Toni Sala, amb *Persecució* (L'Altra); Jordi Lara, amb *Sis nits d'agost* (Edicions de 1984); Ada Castells, amb *Mare* (La Campana); Ramon Mas, amb *Estigmes* (Edicions de 1984); Joan Benesiu, amb *Serem Atlàntida* (Periscopi); Martí Domínguez, amb *L'esperit del temps* (Proa), o Jordi Masó, amb *L'hivern a Corfú* (Males Herbes).

Cal posar en relleu les novetats de noms consagrats com Maria Barbal, *A l'amic escocès* (Columna); Ramon Solsona, *Disset pianos* (Proa); Rafel Nadal, *El fill de l'italià* (Columna); Carles Casajuana, *Les pompes del diable* (Proa); Silvia Soler, *El fibló* (Columna); Xavier Bosch, *Paraules que tu entendràs* (Columna); Marc Pastor, *Els àngels em miren* (Ara Llibres); Ferran Torrent, *Poder contar-ho* (Columna); Màrius Serra, *Jugar-s'hi la vida* (Amsterdam); Rafael Vallbona, *Els bons dies* (Amsterdam); Pilar Romera, *Els impostors* (Columna); Ramon Erra, *La veritable història d'una mentida* (Univers); o Carla Gràcia, *L'abisme* (Univers).

D'entre els debuts, cal posar en valor els noms de Xavier Mas Craviotto, autor de *La mort lenta*, Premi Documenta 2018 (L'Altra); Elisenda Solsona, amb *Satèl·lits* (Males Herbes); Maria Climent, amb *Gina* (L'Altra); o Alba Dalmau, amb els relats d'*El camí dels esbarzers* (Angle Editorial). Cal fer referència a l'aposta d'Empúries per Damià Bardera, amb *Un circ al pati de casa*; Sebastià Portell, amb *Ariel i els cossos*; Neus Canyelles, amb *Les millors vacances de la meua vida*; i Marta Batallé, amb *L'origen de les cols violetes*. El poeta i traductor Jaume C. Pons Alorda va presentar la seva segona novel·la, *Ciutat de mal* (Angle Editorial), i Adrià Pujol va fer la seva primera incursió a la novel·la amb *Mister Folch* (Empúries). El 2019 literari ha registrat el debut tardà amb la novel·la de l'arquitecte i poeta Quim Español *Francesca* (Edicions de 1984) i l'aplec de tota una vida de Joaquim Carbó, de qui s'ha publicat *Quin joc més bèstia!* (Comanegra) i *Testament* (Males Herbes).

En el terreny de la poesia, destaquen tant el primer poemari de la debutant Laia Maldonado, com l'aparició de novetats d'autors consagrats per la crítica com Dolors Miquel i David Jou. En l'assaig destaquen les aportacions de Lluís Calvo, Mireia Sellarés, Ingrid Guardiola o Marta Marín-Dòmine.

Escriptors. Reconeixements

En l'apartat de reconeixements d'aquest 2019 cal parlar, en primer lloc, del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes a la poeta, traductora i assagista Marta Pessarrodona. L'acte de lliurament es va dur a terme el dia 3 de juny al Palau de la Música Catalana. Els Premis Nacionals de Cultura van reconèixer l'editora Maria Bohigas, l'escriptor Jaume Cabré i la fira Litterarum, de Móra d'Ebre. També destaquen les Creus de Sant Jordi atorgades per la Generalitat de Catalunya a la lingüista Carme Junyent, el traductor romanès Virgili Ani o la llibretera Montserrat Úbeda, ànima de la llibreria Ona.

Mereix un capítol a part el Premi Cervantes al poeta i arquitecte Joan Margarit, anunciat el 14 de novembre i que havia de ser lliurat el 23 d'abril del 2020 en un acte suspès per culpa de la covid-19.

D'entre la resta de reconeixements, podem destacar el Premi Atlàntida 2019, lliurat pel Gremi d'Editors de Catalunya, a l'escriptora mallorquina Carme Riera.

Premis literaris a obra inèdita

L'any 2018 va acabar amb el lliurament dels Premis de la Nit de Sant Llúcia, que van recaure en *Digues un desig*, de Jordi Cabré, Premi Sant Jordi; *El país dels cecs*, de Víctor García Tur, Premi Mercè Rodoreda, i *Sons bruts*, del poeta Carles Rebassa, Premi Carles Riba, publicats tots durant el 2019.

El Premi Josep Pla, lliurat com marca la tradició la nit de Reis, va ser per al dramaturg Marc Artigau, que va obtenir el guardó per la novel·la *La vigília*, i *Los crímenes de Alicia*, de Guillermo Martínez, obtenia el Premi Nadal. L'Anagrama de novel·la en català va ser per a *Canto jo i la muntanya balla*, d'Irene Solà, com hem dit; l'Herralde de narrativa en castellà va ser per a Mariana Enríquez, autora de *Nuestra parte de noche*, i el Documenta per a menors de trenta-cinc anys restava desert.

En poesia, cal destacar el nou Premi Ventura Ametller, impulsat des d'una comissió ciutadana creada a Mataró per recordar l'autor de *Summa kaòtica* i trobar nous talents poètics, i que va guanyar en la primera edició la jove Laia Maldonado amb *L'arquitecte*, publicat per Edicions de 1984. En l'apartat poètic, cal destacar també el Premi Jocs Florals per a David Caño, el Sant Cugat a la memòria de Gabriel Ferrater per a Francesc J. Gómez i el Màrius Torres per a Anna García.

El panorama literari català va donar la benvinguda a un nou guardó a obra inèdita, impulsat per Proa després de perdre la publicació del Sant Jordi, que mitjançant un concurs públic Òmnium Cultural va concedir a Enciclopèdia Catalana. En la seva primera edició, el guanyador va ser el periodista cultural i escriptor Jordi Nopca, amb *La teva ombra*. El periodista Rafel Nadal va guanyar el Premi Ramon Llull, el més ben dotat en català, per *El fill de l'italià*, i el també periodista Rafel Vallbona obtenia el Roc Boronat, impulsat per l'ONCE, per *Els bons dies*.

Els Premis Literaris Ciutat de Tarragona van guardonar Jaume C. Pons Alorda amb el Pin i Soler de novel·la per *Ciutat de mal*, Eloi Creus amb el Jaume Vidal Alcover de traducció per *Les comèdies alades d'Aristòfanes: Els núvols, La pau i Els ocells*, i Xavier Mas Cravotto amb el Tinet per *Geografies de l'absència*.

Els Premis Literaris de Girona van guardonar amb el Prudenci Bertrana l'escriptora sabadellenca Montse Barderi per *La memòria de l'aigua*, el filòsof Ferran Sáez Mateu amb el Carles Rahola pel dietari *La vida aèria*, i el poeta Ramon Cardona, amb el Miquel de Palol per *Tocat i enfonsat*. Carles Torres va ser el guanyador d'un altre premi vinculat a Girona, el Just M. Casero, amb *Els cossos elèctrics*.

Finalment, per tancar l'any, el 13 de desembre es van fer públics els premis de la Nit de Santa Llúcia 2019, que van guardonar David Nel·lo amb el Sant Jordi per *Les amistats traïdes*, Carlota Gurt amb el Mercè Rodoreda per *Cavalcarem tota la nit* i Lluís Calvo amb el Carles Riba per *L'espai profund*.

Premis literaris a obra publicada

Pel que fa als premis a obra publicada, el 2019 va suposar la recuperació de la normalitat del Premi Joan Crexells, un cop superats els problemes de la darrera edició, que van obligar a suspendre'l després de la retirada dels finalistes. En aquesta edició de normalitat el guardonat va ser Melcior Comes per *Sobre la terra impura* (Proa) i el Premi Òmnium a la millor novel·la publicada l'any anterior i a la qual també aspirava la novel·la de Comes va ser per a *Aprendre a parlar amb les plantes*, de Marta Orriols, publicada per Periscopi. El Premi Llibreter en la modalitat de literatura catalana va ser per a Pol Beckmann per *Novel·la*, editada per Quaderns Crema, amb menció especial per a Marta Marín-Dòmine per *Fugir era el més bell que teníem*, publicada per Club Editor.

El tradicional Premi Lletra d'Or va ser a Enric Casasses pel poemari *El Nus La flor*, publicat per Edicions Poncianes. Els Crítica Serra d'Or van consagrar *La netedat*, de Sebastià Alzamora; la biografia *Maria Aurèlia Capmany. L'època d'una dona*, d'Agustí Pons, publicat per Meteora, i l'assaig *L'ull i la navalla*, d'Ingrid Guardiola, editat per Arcàdia. També van ser premiats Ester Tallada per la seva traducció de *Mentre em moria*, de William Faulkner; Melcior Comes per *Sobre la terra impura*, i Sergi Pàmies per *L'art de portar gavardina*, editat per Quaderns Crema. Pel que fa als Premis Ciutat de Barcelona, aquests van guardonar *Serem Atlàntida*, de Joan Benesiu, d'Edicions del Periscopi, i Mateo García Elizondo, per la seva obra *Una cita con la Lady*, publicat per Anagrama.

Editorials

L'any 2019 va ser un any prolífic en aniversaris editorials. Als noranta-cinc anys de l'editorial Joventut, fundada per Josep Zendera, s'hi sumen el 60è aniversari de Club Editor, impulsat per Joan Sales i comandat actualment per la seva neta, Maria Bohigas; el 50è d'Anagrama, creada per Jorge Herralde, i Tusquets, fundada per Beatriz de Moura. El 2019 també es va celebrar el 30è aniversari de Quaderns Crema i d'Acantilado, segells creats pel desaparegut Jaume Vallcorba. Així mateix, han celebrat trenta anys la infantil Combel i la poètica Cafè Central, creada per Antoni Clapés, i els primers cinc anys L'Altra, fundada per Eugènia Broggi l'any 2014.

En l'àmbit editorial destaca la venda de la històrica editorial La Campana, fundada l'any 1985 per Josep Maria Espinàs i Isabel Martí, al grup Penguin Random House, propietari de diferents segells editorials, com ara Rosa dels Vents. El 2019 també es va formalitzar l'adquisició per part de Penguin de Salamandra. Precisament el grup Penguin Random House va patir aquest 2019 la mort de qui en va ser director literari, Claudio López Lamadrid, als cinquanta-tres anys.

El 2019 es va presentar el nou segell literari Univers, impulsat per la directora literària d'Enciclopèdia Catalana Ester Pujol, mentre que el traductor i editor Jordi Martín Lloret va ser nomenat nou director d'Animallibres (posteriorment passaria a dirigir Més Llibres). D'entre les novetats editorials destaquen col·leccions com Petits Plaers, impulsada per Viena Edicions, o la dedicada als set pecats capitals, impulsada per Fragmenta. En paral·lel, desapareixia l'històric Cercle de Lectors, fundat l'any 1962 i que havia acostat la lectura a diverses generacions.

Traducció

Si s'hagués de valorar una literatura per la capacitat de poder publicar alhora dues traduccions diferents del llibre fundacional de la literatura universal, *La Ilíada*, d'Homer, la catalana seria a la part alta, ja que el 2019 se n'han publicat dues traduccions ben diferents impulsades per sengles projectes editorials. La primera, editada per Adesiara, és una traducció de Montserrat Ros, amb estudis de Jaume Pòrtulas i Francesc J. Cuartero. La Casa dels Clàssics, el projecte que dona continuïtat a la històrica Fundació Bernat Metge, també ha presentat una traducció de l'epopeia homèrica de Pau Sabaté, amb pròleg d'Enric Casasses.

També per partida doble arriba a la nostra llengua, des de fa anys, *A la recerca del temps perdut*, de Marcel Proust, editat per Viena i Proa, respectivament. La primera edició és a càrrec de Josep Maria Pinto, i la segona, de Valèria Gaillard.

Aquestes no han estat, però, les úniques traduccions d'un clàssic universal que van arribar a les llibreries el 2019. Amb el Club Editor van fer-ho *l'Eugeni* Oneguín, d'Aleksandr Puixkin, traduït per Arnau Barrios, i *El castell*, de Frank Kafka, a cura de Joan Ferrerons, i Edicions de 1984 ha publicat *Mentre em moria*, de William Faulkner, traduït per Esther Tallada.

D'entre la resta de traduccions al català, en destacaríem la traducció de Carolina Moreno del sextet *La meva lluita*, de l'escriptor noruec Karl Ove Knausgård, publicat per L'Altra, i la traducció de Josefina Caball dels llibres del kenyà Ngũgĩ waThiong'o, per a Raig Verd.

Pel que fa a la traducció d'obres catalanes a diferents llengües, l'Institut Ramon Llull va atorgar 112 ajuts per a aquesta finalitat i 32 més de literatura infantil i juvenil. Entre les traduccions d'obres catalanes, en destaquen les d'obres de Mercè Rodoreda, com ara *Jardí vora el mar*, a l'anglès; *Mirall trencat*, al croat i al grec; *La plaça del diamant*, al georgià, i *La mort i la primavera*, a l'albanès i a l'italià. També en destaquen les de les *Elegies de Bierville*, de Carles Riba, al grec; els poemes d'Ausiàs March, a l'italià; *El mar*, de Blai Bonet, a l'àrab, o *Tirant lo blanc*, de Joanot Martorell, al danès. Quant a la literatura més actual, cal fer referència a les traduccions d'*Argelagues*, de Gemma Ruiz Palà, al francès; *La memòria de l'arbre*, de Tina Vallès, al turc, o *La maledicció dels Palmisano*, de Rafel Nadal, al macedoni.

Llibreries

Com ja és habitual els darrers anys, les llibreries viuen un permanent rosari de notícies de tancament d'establiments històrics per l'augment dels lloguers, la manca de relleu generacional o la crisi general de la distribució del llibre, produït per la competència d'Amazon i altres plataformes de venda online.

Aquest 2019 van tancar la llibreria Mediterrània de Palafrugell, la Gavina de Palamós, la Punt de Llibre de Lleida i l'especialitzada en novel·la negra Som Negra, a Barcelona, pèrdues compensades amb escreix per l'obertura de nous establiments, com Lata Peinada, especialitzada en literatura llatinoamericana al Raval de Barcelona; el nou local al Clot de No Llegiu; el projecte nascut al Poble Nou sota el guiatge de Xavier Vidal, o Mastegamosques, establiment especialitzat en literatura infantil a Calella, al Maresme. La llibreria La Memòria, al barri de Gràcia, va aconseguir salvar-se del tancament gràcies a dos benefactors anònims.

La Diada de Sant Jordi i, en menor mesura però també de manera important, la Setmana del Llibre en Català, van marcar els principals pics de vendes dels llibreters i editors l'any 2019. Segons el Gremi de Llibreters, es van vendre al voltant d'1.600.000 llibres i es van recaptar prop de 22 milions d'euros durant la campanya de Sant Jordi, mentre que durant els dies de la Setmana del Llibre en català es fan facturar 544.000 euros. La Setmana també presentava el seu nou president, l'editor Joan Carles Girbés, que substituïa a Joan Sala, fundador de Comanegra. Entre les fires celebrades arreu del país, destaquen els deu anys de la Fira Liberisliber de Besalú.

Biblioteques

Les biblioteques de Barcelona, un dels serveis més ben valorats i estimats pels veïns i veïnes de la capital de Catalunya —a tot el país les biblioteques són el servei públic més utilitzat pels ciutadans, amb 24 milions de visites—, van viure per primera vegada una vaga del seu personal, el 27 de maig, el 3 i el 17 de juny, que va tenir un seguiment del 90 % segons els sindicats. Aquesta aturada es va tornar a repetir a la tardor. Els treballadors del Consorci de Biblioteques de Barcelona demanaven un augment de personal per garantir una atenció adequada i de qualitat i alhora recuperar el personal perdut en els últims anys, més pressupost per a activitats i adquisició de llibres i material audiovisual, un manteniment millor de les instal·lacions, un nou disseny dels plans culturals i de lectura, la millora dels protocols de seguretat i urgències, i assegurar que els càrrecs directius tinguin una veritable vocació pública i de servei, que es compleixi el conveni laboral o un pla d'acció que permeti sortir de la precarietat molts dels bibliotecaris que treballen en condicions molt difícils (un alt percentatge de la plantilla es troba en situació d'interinatge i, tot i que s'ha publicat l'oferta pública, segueixen sense convocar-se les oposicions).

Esdeveniments literaris

Del 28 de març al 6 d'abril es va celebrar la 6a edició del Festival MOT amb la mirada posada al mediterrani i la presència dels escriptors italians Andrea Marcolongo, Michela Murgia i Marcello Fois, el francès Ivan Jablonka, el grec Ersi Sotiropulu, el palestí Mazen Maarouf, el turc Burhan Sönmez, el marroquí Mahi Binebine o el romanès Mircea Cărtărescu (Romania), absència d'última hora en l'edició passada, que van dialogar amb autors catalans com Carme Riera, Maria Carme Roca, Adrià Pujol, Cristina Masanés, Josep Piera, Míriam Cano, Joan-Elies Adell, Jaume Pont, Susanna Rafart, Manuel Forcano, Josep Maria Fonalleras o Mita Casacuberta. El 10 i l'11 de maig es va celebrar la 8a edició del Primera Persona, al CCCB, un espai que també va acollir una nova edició del Kosmopolis, amb la presència de diversos autors locals i internacionals.

Internacionalització

La gran fita en la internacionalització de la literatura catalana de l'any 2019 va ser la presència de Barcelona com a ciutat convidada d'honor a la 45a Feria del Libro de Buenos Aires. El projecte, organitzat per l'Ajuntament de Barcelona, l'Institut Ramon Llull, la Generalitat de Catalunya i la Fundación El Libro amb el suport del Govern de les Illes Balears, la Generalitat Valenciana, el Govern d'Andorra, la Fundació Ramon Llull, Acción Cultural Española (AC/E), el Gobierno de la Ciudad de Buenos Aires, el Gremi d'Editors de Catalunya i Editors.cat, va comptar amb la presència de 56 autors i 7 il·lustradors als diferents actes celebrats del 23 d'abril al 13 de maig.

Ahora, l'Institut Ramon Llull va impulsar i donar suport a una trentena d'actes de promoció de l'obra i les traduccions de diversos autors catalans a l'estranger. A més, va seleccionar, com és habitual, dos autors catalans per fer una estada a la residència Art Omi – Ledig House, a l'estat de Nova York, que en aquest cas van ser les escriptores Irene Solà i Núria Perpinyà.

En la mateixa línia cal destacar l'obertura de Faber Andorra, coordinat pel Ministeri de Cultura, l'Institut Ramon Llull i la institució cultural catalana Faber Olot, que se suma al projecte nascut a la capital de la Garrotxa l'any 2016 i assumit per l'Institut Ramon Llull com a espai d'intercanvi cultural i intel·lectual entre creadors catalans i d'arreu del món. També impulsada per l'àrea de Literatura del Llull, cal destacar finalment la 17a Missió d'agents i editors internacional durant la Setmana del Llibre en català, que va portar a Barcelona gairebé una vintena d'editors i agents d'arreu del món.

Aniversaris i commemoracions

Aquest 2019 s'ha commemorat el 150 aniversari del naixement de Caterina Albert, així com els centenaris de la mort de l'escriptora i feminista Dolors Monserdà, del naixement del poeta Joan Brossa i de l'escriptora Teresa Pàmies, i de l'inici de les activitats de la Colla de Sabadell. També s'han commemorat els cinquanta anys de la mort de la poeta Simona Gay, el desè aniversari de l'occitanista Robèrt Lafont, el centenari de les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya, i els vuitanta anys de l'inici de l'exili, que van patir un bon nombre d'escriptors i editors catalans. També cal ressenyar els trenta anys del Corsorci de Normalització Lingüística.

MUSEUS I PATRIMONI

Mancances al descobert

Montse Frisach

Periodista i crítica d'art

L'àmbit de patrimoni i museus a Catalunya durant el 2019 va estar fortament marcat per polèmiques i conflictes relacionats amb la necessitat d'ampliació d'algunes infraestructures com és el cas del MACBA i amb la mancança de recursos econòmics que va tocar de ple al MNAC, a la Fundació Miró i a la Fundació Tàpies. Al llarg de l'any van resorgir vells temes com la construcció de la seu barcelonina del museu Hermitage o el judici i sentència desfavorable per al Museu de Lleida pel que fa a les obres d'art de la Franja.

Polèmiques

L'any 2019 va ser un any marcat per polèmiques i crisis de finançament d'infraestructures que han posat sobre la taula les esquerdes del model museístic del país. La més mediàtica va ser la tensió generada entre la necessitat d'ampliació del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) i la d'obrir un nou Centre d'Assistència Primària al barri del Raval. L'Ajuntament de Barcelona havia cedit al MACBA la capella de la Misericòrdia, un espai contigu al museu de propietat municipal i en desús, durant cinc anys per a una futura ampliació del museu, però el consistori, juntament amb el Servei Català de la Salut, van decidir destinar aquest espai al CAP Raval Nord a finals del 2018 a causa de les urgents necessitats sanitàries del barri. Feia més d'una dècada que el veïns ho reclamaven.

El MACBA es va apressar a oferir alternatives a les institucions per acollir el nou CAP, entre les quals hi havia reformar i ampliar l'antic Dispensari Antituberculosís, l'edifici proper de Josep-Lluís Sert, però van ser desestimades. El museu no volia renunciar de cap manera a una ampliació que considera crucial per exposar els milers d'obres que no pot mostrar per falta d'espai. A principis d'any el conflicte entre el museu i les institucions va esclatar. Bona part del sector de l'art contemporani es va posicionar a favor que el MACBA no perdés l'espai de la Misericòrdia amb un manifest i una forta polèmica mediàtica. El debat, que en alguns moments va semblar una absurda pugna entre cultura i salut, va omplir molt espai als mitjans de comunicació. Al març un grup de veïns, organitzats en la plataforma CAP Raval Nord Digne, van ocupar durant dos dies la capella per reivindicar aquest espai com a centre de salut.

Després de mesos de negociacions entre totes les parts implicades i altres alternatives sobre la taula que no van arribar a bon port, el conflicte no es va desencallar fins al novembre amb una resolució que acontentava totes les parts. Finalment, el consorci del MACBA va renunciar a la cessió municipal de la capella de la Misericòrdia per instal·lar-hi el nou CAP Raval Nord. A canvi, el MACBA tindria un espai de nova construcció annex a la façana del Convent dels Àngels, davant per davant de l'edifici Meier. És una solució que permetrà que el museu guanyi de 2.000 a 2.800 metres quadrats.

Tampoc hi va haver bones notícies a principis d'any per a d'altres centres museístics barcelonins. La Fundació Miró va fer públic l'acomiadament de set persones «per causes econòmiques i organitzatives que en feien inviable el manteniment». La disminució d'ingressos en els darrers anys amb l'estancament i la dificultat de recuperació van fer que la Fundació es veiés abocada a aquesta mesura dràstica. A mitjans del 2018 ja es veia venir que el dèficit a finals d'any estaria al voltant dels 600.000 euros. Les administracions que formen part del patronat (Ajuntament, Generalitat i Ministeri de Cultura) van estar al corrent des del primer moment i van rebre, per part de la Fundació, peticions de suport extraordinari davant aquestes dades. Però ni les mesures d'estalvi que es van adoptar aquell any a la Fundació ni l'increment d'ingressos (el preu de l'entrada va augmentar un euro) no van ser suficients. Després dels comiats, el mes de febrer de 2019, l'Ajuntament va anunciar una aportació extraordinària (amb data de 2018) de 365.000 euros, que va fer possible que el dèficit de 2018 es reduís de manera important. D'altra banda, la Fundació privada

Vila Casas va anunciar que aportaria 100.000 euros anuals des del gener del 2020 i fins el 2030 a la Miró, una donació d'un milió d'euros en total per any, vinculats a la conservació i posada en valor dels fons de l'artista, la Col·lecció Joan Miró.

Així mateix, en la presentació de la seva programació de l'any, al gener, la Fundació Tàpies, a les portes de la celebració del seu 30è aniversari el 2020, va anunciar un replantejament del seu model de finançament. Després d'un any 2018 amb dues incidències molt greus que van obligar a tancar la Fundació durant dos mesos i mig —per culpa d'una avaria a la climatització i d'una inundació—, a principis del 2019 la institució es plantejava presentar un pla director a l'estiu en el qual es volia augmentar significativament els recursos propis i obrir la institució a nous aliats com les universitats i les empreses per tal de fer-la menys dependent de les administracions públiques, que actualment aportaven el 50 % del pressupost. Les institucions van aportar 1,2 milions, i la família Tàpies, 186.000 euros. Finalment, però, aquest pla director no es va arribar a presentar i el director de la Fundació, Carles Guerra, va acabar deixant el càrrec a principis del 2020, quan estava a punt d'acabar el seu mandat.

Les condicions laborals del personal contractat per serveis externs que treballen per a molts museus i centres d'art barcelonins és un dels assumptes que cueja des de que el 2016 el tema va esclatar amb diverses vagues a infraestructures culturals, les quals no han deixat de repetir-se de manera intermitent des d'aleshores. És un conflicte que posa sobre la taula el debat sobre l'externalització de serveis —sobretot els de recepció dels visitants, educatius, seguretat i neteja— a museus i monuments i sobre la precarització del personal que treballa per a les empreses contractades per les institucions. El 2019 aquest conflicte intermitent va retornar al Museu Picasso i a finals d'any els treballadors de neteja i seguretat del museu van iniciar una vaga durant uns dies perquè no havien cobrat la nòmina de novembre que va rebre el suport dels treballadors de taquilles i personal de sala dels museus, subcontractats per Magma Cultura. Malgrat això, la vaga no va afectar el funcionament del museu.

L'estretor econòmica i la manca d'espai afecta des de fa anys també el principal museu d'art del país, el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), que encara espera que algun dia pugui disposar del veí pavelló Victòria Eugènia per fer efectiva la seva ampliació.

Política museística

A l'estiu del 2019, el museu va rebre una notícia llargament esperada. Per fi, les tres institucions implicades en el patronat —Generalitat, Ajuntament i Ministeri de Cultura— van aprovar l'ampliació del museu, amb la idea que passant per diferents fases, es pogués completar íntegrament el 2029, data en la qual està prevista la celebració del centenari de l'Exposició Universal del 1929. Però després de l'estiu, el museu va quedar força tocat per les retallades imposades pel departament d'Economia de la Generalitat per fer quadrar els comptes del 2019, com va succeir amb altres equipaments culturals. El museu va haver de retallar 925.000 euros, dels seus 15 milions d'euros de pressupost, cosa que el va obligar a cancel·lar l'exposició *Objecte, tòtem i matèria*, sobre escultura de postguerra, que s'havia d'inaugurar al novembre, a més d'altres activitats.

Sobre tota la problemàtica dels museus públics catalans plana sempre la necessitat de dotar de molts més recursos els equipaments amb patrimoni i plantejar una política museística ordenada i coherent a llarg termini. El 2017 el departament de Cultura de la Generalitat va presentar el *Museus 2030. Pla de Museus de Catalunya*, que es posava com a data límit el 2030 i que preveia, entre d'altres, la construcció d'un nou futur museu nacional, el d'Història i Arqueologia, que seria una fusió dels dos museus ja existents d'aquestes disciplines. La consellera de Cultura Mariàngela Vilallonga va anunciar el juliol del 2019 a la comissió de cultura del Parlament que tenia la intenció de portar endavant aquest projecte en un dels pavellons de la Fira de Montjuïc, al costat del pavelló destinat a l'ampliació del MNAC. Evidentment, es tracta només d'un anunci.

En política museística també cal destacar l'impuls donat a la xarxa territorial de museus gironins, que agrupa vint-i-sis centres, amb l'aprovació d'un programa d'actuacions previstes per als pròxims quatre anys per tal d'incrementar i diversificar el públic; contribuir a la millora de l'eficiència en l'organització i la gestió, adaptant-les a les necessitats i els reptes del present; impulsar la recerca, i donar suport a les tasques de documentació, conservació i restauració de les col·leccions.

En l'àmbit de les institucions privades, la Fundació Suñol, que exposava la col·lecció Suñol d'art contemporani i que tenia una activa programació d'exposicions temporals, va decidir tancar la seva cèntrica seu al Passeig de Gràcia de Barcelona i traslladar-se a un local del carrer Mejía Lequerica, al barri de les Corts. La seu barcelonina de la Fundació Mapfre, amb una sala d'exposicions a la casa Garriga Nogués, també va anunciar que tancaria a principis del 2020 per reobrir una sala nova dedicada a la fotografia a la Vila Olímpica.

L'enmig de tot aquest ball de crisis i tancaments, el 2019 es va revifar la polèmica sobre la construcció d'una seu barcelonina del museu Hermitage de Sant Petersburg. Amb l'oposició de l'Ajuntament i dels veïns, i la mort de l'impulsor científic del museu, Jorge Wagensberg, semblava que el projecte havia quedat aturat el 2018, però a la primavera del 2019 l'Autoritat Portuària va obrir el tràmit administratiu per rebre ofertes per instal·lar-se en l'àrea del port qualificada com a cultural. Poc després es feia públic un projecte arquitectònic de l'arquitecte japonès Toyo Ito, un edifici de vint-i-cinc metres d'alçada. Amb un sector artístic majoritàriament en contra de la infraestructura, l'Ajuntament va encarregar uns informes sobre la idoneïtat d'instal·lar el museu en una bocana del port. Els informes, presentats a principis del 2020, van ser contraris a la construcció, però l'Hermitage no renuncia a construir una seu barcelonina i la polèmica encara perdura.

Una altra de les controvèrsies museístiques més importants de l'any va afectar greument el futur immediat del Museu Jaume Morera de Lleida, una infraestructura que reclama des de fa molts anys una seu digne per a la seva col·lecció d'art modern i contemporani. A principis d'any, finalment arribava una bona notícia per a un projecte que no havia acabat d'arrencar en els darrers anys: van començar les obres per convertir l'edifici de l'antiga Audiència en la seu definitiva del museu. La reforma tenia un cost de 4,4 milions d'euros i estava finançada per la Paeria, la Generalitat, el govern espanyol, la Diputació de Lleida i la Unió Europea. L'alegria va durar pocs mesos. El mes de juliol la UTE formada per tres constructors va interrompre les obres de la construcció de l'equipament per dues raons: la necessitat d'augmentar la inversió inicial de 4,4 milions d'euros i la modificació del projecte per problemes en el disseny del sistema d'incendis que no compliria amb les normes establertes. A més, es van trobar restes de les adoberies medievals de la ciutat, del segle XIII, durant l'inici de les obres. La paralització de les obres va agafar per sorpresa el nou govern municipal de l'alcalde Miquel Pueyo, que no va aconseguir convèncer l'empresa constructora de reprendre les obres. El món cultural de Lleida va veure amb molta preocupació aquest darrer escull a la seu definitiva del museu, perquè n'ha tingut unes quantes des del seu naixement el 1917 (avui dia al Casino Principal, però repartit incòmodament en dues dependències). L'Ajuntament va modificar el projecte per adaptar-lo a les troballes arqueològiques i va haver d'augmentar en més de 400.000 euros el pressupost.

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona va continuar tancat per obres de remodelació des del 2018, amb una seu provisional amb una exposició de síntesi al Tinglado 4 del port de la ciutat, però, en canvi, sí que va agafar per sorpresa el tancament forçat d'una de les grans infraestructures arqueològiques de la ciutat: l'amfiteatre romà. L'Ajuntament de la ciutat va decidir tancar provisionalment l'amfiteatre —que forma part del recinte de Tarraco, Patrimoni Mundial de la Humanitat de la Unesco— arran d'un informe extern encarregat pel consistori que alertava de la degradació del monument, el qual, a més, té les vies del tren a tocar. Segons aquest informe, el mal estat d'algunes parts del monument podia posar en perill la seguretat de les persones i la pròpia conservació patrimonial. De tota manera, el consistori va insistir que el tancament es va fer per «prudència» i «urgència», però en cap cas per una «emergència» que en comprometés la integritat de la totalitat a curt termini.

Noves infraestructures i recuperacions patrimonials

Però al llarg del 2019 no només van haver males notícies des del punt de vista de les infraestructures museístiques i patrimonials. A Besalú es va anunciar un gran projecte museístic, el Circusland, que serà el major equipament patrimonial sobre les arts del circ d'Europa. Es tracta d'una iniciativa de la Circus Arts Foundation, que lidera l'empresari i col·leccionista Genís Matabosch, i que és propietària d'un fons de desenes de milers de peces sobre la història del circ. El projecte té previst reunificar els dos edificis de tres plantes de les dependències conventuals de l'antic monestir benedictí de Sant Pere, fent-ne possible la restauració i obertura al públic. Comptarà amb més de 1.000 m² d'espais exteriors i 3.000 m² més per a exposició, tallers pedagògics, espectacles, arxiu, biblioteca, centre d'estudis, oficines i d'altres dependències pròpies d'un equipament cultural que vol ser de referència internacional. Amb un pressupost de cinc milions

d'euros, la Circus Arts Foundation n'assumirà el 70 %, el 10 % es vol cobrir amb aportacions d'empreses i el 20 % restant (un milió) amb aportacions de la Generalitat, la Diputació de Girona i l'Ajuntament de Besalú.

També es van saber bones notícies respecte al projecte d'instal·lar un centre de divulgació científica a l'edifici del Banc d'Espanya a Tarragona, que s'haurà de rehabilitar per acollir el nou equipament. El projecte Rambla Science va aconseguir el 2019 una subvenció dels Fons Feder de gairebé dos milions d'euros —la meitat del pressupost de la inversió global—. El nou centre l'impulsa l'Ajuntament de Tarragona amb l'assessorament i la col·laboració de la Universitat Rovira i Virgili (URV) i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC), l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES), l'Institut Català d'Investigació Química (ICIQ) i l'Institut d'Investigació Sanitària Pere Virgili (IISPV).

D'altra banda, la família Masaveu, la principal fortuna d'Astúries i propietaris d'una gran col·lecció d'art, va anunciar que vol tenir un centre cultural a Catalunya, en concret a Castellar del Vallès. La Fundació Maria Cristina Masaveu Peterson encara no té una data definida d'obertura del nou centre d'exposicions i activitats culturals, que ocuparia un edifici que va ser antiga residència familiar de la nissaga dels Masaveu. Tot va començar quan Pedro Masaveu Riera va emigrar de Castellar del Vallès a Oviedo el 1840 i, mentre consolidava la seva carrera com a empresari i banquer, va construir en aquesta població del Vallès Occidental una nova residència familiar, la que ara hauria de ser centre cultural de la fundació.

Actuacions patrimonials

Alguns equipaments i monuments també van renovar i ampliar el seu recorregut, com és el cas del monestir de Poblet, que va inaugurar al juny dos nous espais que complementen la visita al monument i ofereixen una lectura renovada del sentit de la vida monàstica al segle XXI. Es va obrir un nou Centre de Visitants i el museu del monestir va duplicar la seva extensió i va posar al dia el seu discurs, que inclou tant peces originals de Poblet com procedents de donacions. L'espai es va renovar completament, incorporant a les sales ja existents del Palau Reial dues noves sales, les de l'Abat Copons i l'Abat Mengücho.

Altres institucions museístiques, com el Museu del Disseny de Barcelona, també van presentar la renovació del seu discurs museogràfic. El museu de la plaça de les Glòries va inaugurar al març una nova presentació de la seva col·lecció permanent amb trenta-sis peces noves que han ingressat en el museu al llarg dels darrers anys.

El govern també va decidir portar endavant una actuació patrimonial llargament debatuda i històrica respecte a les pintures murals instal·lades durant la dictadura de Primo de Rivera, que decoren el Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Una comissió d'experts, constituïda pel president Quim Torra, va decidir per unanimitat a finals d'any retirar aquestes pintures, de caire patriòtic espanyol, que en el seu moment, el 1926, van substituir les pintures murals de Joaquim Torres-Garcia. Els estudiosos van considerar que «la qualitat artística dels murals és nefasta» i que «el seu contingut no s'adequa al Saló de Sant Jordi». Es va decidir també que durant el 2020 s'estudiaria com retirar i conservar les obres i com posar en valor l'espai arquitectònic del Saló, dissenyat per Pere Blai.

Patrimoni, a judici

La judicialització que en els darrers temps han viscut les col·leccions d'art del patrimoni lleidatà va continuar al llarg del 2019, en aquest cas, després del sotrac que va suposar la marxa de les obres del monestir de Sixena del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal a finals del 2017. L'altre litigi, ja antic, el que afecta les 111 obres d'art de la Franja que estan al Museu de Lleida i que són reclamades per les parròquies de Barbastre-Montsó, està encara sense resolució definitiva després que el maig tingués el lloc el judici per decidir la propietat d'aquest conjunt d'obres d'art. Finalment, a finals d'any es va fer pública la sentència del jutjat número 1 de Barbastre que ordenava la devolució «immediata» de les obres a la diòcesi. La Generalitat i el Consorci del Museu de Lleida, però, van recórrer la sentència i van anunciar que arribaran fins al final en la via judicial d'aquest conflicte.

Llegats i arxius

Un altre «conflicte» que afecta el patrimoni cultural català de manera intermitent és la fugida de fons arxivístics fora de Catalunya. Després que el grup editorial Planeta anunciés al novembre que tancava tots els canals de venda de l'històric club de lectura Cercle de Lectors, es va saber que l'arxiu d'aquesta editorial, que va arribar a tenir un milió i mig de socis arreu de l'Estat espanyol, se cedia a la Biblioteca Nacional, amb seu a Madrid, a través d'una fórmula de donació. Cercle de Lectors posseïa 25.000 volums, encara que es va acordar de no repetir exemplars, però la donació també incloïa altres formats com CD, diversos milers de vinils i llibre digital. També es va donar l'arxiu administratiu del Cercle, amb documents com els contractes de drets amb els autors, que té molt valor perquè explica l'evolució del sector editorial de l'Estat espanyol al llarg de més de cinquanta anys.

Una altra marxa d'arxius fora de Catalunya va ser la venda d'obres de còmic barceloní, de la revista *Ajo blanco* i d'autors com Nazario i Javier Mariscal a l'arxiu Lafuente, de Santander, especialitzat en l'anomenat «comix», el còmic underground dels anys setanta. La notícia d'aquesta «fuga» va preocupar molt el govern català, pocs dies després que s'inaugurés, gràcies a la iniciativa privada, el Museu del Còmic de Sant Cugat del Vallès. Tot això va posar en evidència l'eterna paràlisi del projecte públic de construir un museu del còmic a l'antiga fàbrica CACI de Badalona.

En canvi, en l'àmbit del territori català, sí que va tenir un final feliç el cas del llegat del filòsof i membre de Dau al Set Arnau Puig (mort el 2020), que va denunciar el desinterès de les institucions públiques per acollir sencer el seu arxiu bibliogràfic i artístic, format per llibres, documents i obres d'art. Puig, que volia evitar que l'arxiu es disgregués en institucions diferents, va denunciar que havia tocat diverses portes per donar el seu fons —Arxiu Nacional, MNAC, MACBA...—, però no va obtenir una resposta. Finalment va ser una institució privada, la revista *Bonart*, qui es va comprometre a fer de mitjancera per trobar el millor espai per al fons. Això sí, la Generalitat es va comprometre a catalogar el fons i posar-lo a disposició de tothom virtualment, segons va anunciar la consellera Villalonga al juliol. Finalment, però, Puig va signar poc abans de morir el març del 2020 un conveni de donació del seu fons bibliogràfic i artístic a la Universitat Politècnica de Catalunya, on havia estat professor, per tal que es pugui catalogar i sigui accessible des de la Biblioteca Oriol Bohigas de l'ETSAB.

Un bon llegat també que va ingressar a la Biblioteca de Catalunya va ser l'arxiu històric de l'editorial Barcino, fundada el 1924 i dedicada a la publicació de textos catalans antics, des dels orígens fins a la Renaixença. El fons el conformen més d'un centenar de caixes d'entre els anys setanta i noranta i aplega principalment documentació de caràcter administratiu, comptable i de gestió, com ara pressupostos, correspondència amb els subscriptors, catàlegs històrics, documentació del fundador de l'editorial, Josep Maria de Casacuberta i Roger, i altres materials, com ara fullets polítics clandestins suposadament recopilats pel mateix Casacuberta durant el segle passat.

Premi Nacional al Museu de Lleida

D'altra banda, el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) va atorgar al Museu de Lleida el Premi Nacional de Cultura en l'àmbit de patrimoni, «pel servei que fa al territori i la rellevància de la seva col·lecció, fruit de la concentració i la fusió de béns arqueològics, col·leccions antigues i art de diverses disciplines i objectes artístics».

MÚSICA

La cadena de valor musical: de creativitat i tecnologies

Helena Morén Alegret

Periodista musical

El 2019 no és només l'any que dona nom a un virus que ens ha capgirat el món, també és l'any en què la Plataforma Estatal per la Música ja és una realitat i en què el Parlament Europeu avança en matèria de copyright en el món digital. L'any de gràcia del «Milionària» i dels Grammy de Rosalía o dels primers Premis Alicia. I després d'uns anys de diàleg del sector amb les institucions a través del Pla Integral de la Música, les empreses i els creadors demanen sortir de l'aprenentatge i anar, més enllà de les paraules, cap a una professionalització seriosa del sector musical.

Si mirem pel retrovisor de l'última dècada (2009-2019), econòmicament parlant, el sector de la música catalana ha viscut malauradament una tendència prou decreixent, o si més no estancada, en gairebé tots els seus àmbits: música en viu, indústria fonogràfica, consum cultural, formació, mercats i internacionalització, fins i tot en la inversió pública, amb molt pocs repunts, els quals han estat més aviat excepcionals i de mínims. En aquest context de dades més aviat negatives i d'escassos recursos, sols queda cartografiar l'any 2019 per veure d'on venim i per poder dibuixar cap a on va aquest país a nivell de sector musical i poder potenciar el patrimoni cultural propi en el marc d'un món globalitzat. Hi ha dos factors que van més enllà de les nostres fronteres i que marcaran sens dubte el que passi els propers anys, i els dos derivaran d'unes noves legislacions que s'estan cuinant: una per afavorir unes bones condicions fiscals i socials de la base de la cadena de valor musical (els professionals de la música: intèrprets, executants i creadors), i una altra que dibuixarà la base estructural de la indústria del futur (què passarà amb els cànons a les plataformes d'*streaming*).

El primer fet va oferir motius per a l'esperança: l'any 2019 va arrencar amb la bona nova que a Madrid el 28 de desembre de 2018 el Gobierno havia aprovat un «real decreto ley» pel qual es desenvolupaven una sèrie de recomanacions incloses en l'informe de l'Estatut de l'Artista, entre les quals hi ha la compatibilitat de la pensió de jubilació dels autors amb la percepció dels seus drets de propietat intel·lectual. Així, doncs, el text va obrir la porta a aquesta compatibilitat dels rendiments per drets d'autor amb la percepció de la jubilació, cosa que reclamaven de feia anys entitats com Cedro. Però, a més, la mobilització entorn del nou Estatut de l'Artista sense dubte també haurà de recollir les reivindicacions de fa temps per a una modificació de la Llei General de la Seguretat Social, com també van deixar palès els més de 10.000 professionals de la música de tot l'Estat quan es van unir el febrer de 2019 i van constituir la Plataforma Estatal per la Música (PLAM).

L'objectiu de la PLAM és lluitar contra la precarietat laboral del sector. Músics, sales de concerts i de festes, festivals, promotors, empreses de *management* i representants van endegar una plataforma que s'ha mantingut activa l'últim any en la recerca de modificar el decret que regula la contractació de músics i d'aquesta manera aconseguir un marc laboral i fiscal comparable al d'altres països de la Unió Europea. Hi batallen més de vint associacions de professionals, gairebé vuit mil músics associats, 258 sales de concerts, 72 festivals, 71 promotors musicals, 342 empreses de *management* i representants, i 600 empreses del gremi de les discoteques i sales de festes. La PLAM també ha estat una eina clau a l'hora d'ajudar els músics quan el 2020 ha aparegut una pandèmia que ho ha trastocat tot encara més. El músic Guillem Arnedo, president de l'Associació de Músics de Jazz i Música Moderna de Catalunya (AMJM) i portaveu de la PLAM explicava: «L'objectiu de la Plataforma és millorar la legislació actual per tal que pugui donar resposta a les diferents situacions en les quals es desenvolupen les contractacions de músics i grups musicals i assegurui que els treballadors del sector estiguin protegits en tot moment. Al mateix temps, es busca garantir l'estabilitat i seguretat jurídica, tant en el sector privat com en el públic, a més d'aconseguir la plena compatibilitat de les pensions amb els rendiments d'autor i altres relacionats. La nova legislació haurà de tenir en compte la intermitència, l'especificitat i les compatibilitats de la professió.»

L'altra legislació decisiva o, si més no, important que s'està treballant els últims temps i que influirà en l'evolució del sector musical, si no hi ha una apagada general, és la relacionada amb la distribució digital i les xarxes socials. En tot el món les grans plataformes superen la dècada d'activitat planetària —iTunes (setze anys), Youtube (catorze), Spotify (onze)— i aquesta activitat a Europa tot just s'ha començat a regular ara. El març de 2019 el Parlament Europeu va aprovar la reforma del copyright adaptada a l'evolució de les tecnologies digitals i els nous models de negoci, dedicant l'article 17 a les mesures que afecten el sector de la indústria musical. La nova directiva obliga a negociar els serveis de les plataformes (dels algorismes de recomanació, indexació, categorització i compartició establerts a webs, xarxes socials i blogs) amb els titulars dels drets i creadors de continguts. A l'informe *La industria musical independiente*, Mark Kitcatt, del segell Everlasting, explica com «l'*streaming* per vídeo suposa únicament el 7,5 % del total dels ingressos per vendes digitals, deu vegades menys que els ingressos per àudio». Nerea Serrano, de la Unión Fonográfica Independiente (UFI) que ha fet l'informe i engloba setanta-cinc empreses associades (de les quals dotze són catalanes, dues balears i dues valencianes), assenyala una situació que implica tothom: «Encara que la directiva ja s'ha aprovat al Parlament Europeu, a Espanya i la majoria de països encara no s'ha transposat. Els governs tenen fins al juny de 2021 per fer-ho. En l'actualitat s'està treballant en un esborrany que haurien de presentar abans de final d'any. Tot i amb això, quan s'apliqui en el nostre territori, és probable que per veure-se'n els resultats hagin de passar un parell d'anys».

La societat avança abans més que no ho fan les lleis, i per això la música continua, gràcies a l'emprenedoria i a l'associacionisme, que a Catalunya és pioner i capdavanter en gairebé totes les situacions i reivindicacions de millores que anuncia el sector musical. Hi ha les dotze empreses discogràfiques catalanes a l'UFI (DiscMedi, El Genio Equivocado, En un plis plas (Albert Pla), Canada, Duplicat, La Cupula, Chesapik, La Vendición, Hidden Track, Halley Records, Cultura Sonora i Deugene Music). Hi ha l'Apecat (Associació de Productors i Editors Fonogràfics de Catalunya), i des de fa més d'un any la nova branca d'aquest àmbit, els PAF (Productors Associats de Fonogrames); ambdues associacions catalanes sumen noranta-un segells i treballen per millorar els resultats tant en la venda física com en la digital, un negoci que prové sobretot de l'*streaming* (especialment de subscripcions a plataformes digitals com Spotify, iTunes o Deezer) i d'algunes descàrregues, no tan esteses. Si bé la facturació digital està entorn del 75 % del total, les edicions en català van tornar a disminuir un 9 % (1.023), com indicava l'*Anuari de la Música 2019* en el seu mapa del canvi de rumb imparable de la indústria fonogràfica cap al mercat digital.

Però també la televisió és un gran aparador per a la música del país, i un altre focus de reivindicació del sector és que exerceixi la funció d'altaveu públic, sobretot en el cas de la corporació catalana de mitjans audiovisuals. L'Acadèmia Catalana de la Música, presidida per Gerard Quintana i vicepresidida per Guillem Arnedo i Lluís Torrents (president, a més, de l'ASACC, l'Associació de Sales de Concerts de Catalunya), va treballar perquè es reorientessin els programes musicals de les matinades de TV3 en reunions fins i tot obertes als músics. Tot i que per a alguns músics afectats ha estat una situació beneficiosa, també van entendre el canvi necessari per al bé comú del sector i que ja no podia ser un model a seguir i d'aquí que es presentés un comunicat que es va difondre per totes les xarxes. L'Acadèmia Catalana de la Música, com a entitat representativa del sector de la música a Catalunya, va manifestar el seu desacord amb la programació musical de les matinades de TV3 pels següents motius:

- La motivació és únicament recaptatòria en detriment dels autors i de les editorials musicals.
- No només no contribueix en absolut a la promoció de la música del país, sinó que, a més a més, la perjudica.
- Participa de la devaluació del concepte i el respecte als drets d'autoria i propietat intel·lectual en la música.
- La Televisió de Catalunya, com a mitjà públic, hauria de ser exemplar pel que fa a l'exercici i compliment de bones pràctiques en els aspectes detallats.

Pel que fa als músics, des de l'Acadèmia exposaven que la Televisió de Catalunya hauria de considerar els següents punts:

- Cal garantir que els músics participants siguin contractats i retribuïts degudament per la seva actuació.
- La retribució dels músics participants ha d'observar els aspectes que requereix una actuació per televisió, com són els assajos, els desplaçaments i les interpretacions enregistrades, així com l'emissió i les reemissions dels programes.

Pel que fa al paper editorial de la Televisió de Catalunya, l'Acadèmia considerava que:

- Cal reformular el paper editorial de la Televisió de Catalunya, buscant l'equilibri entre la necessitat de vetllar pels interessos editorials dels seus continguts i la repercussió negativa de la seva intervenció en el sector musical.

Finalment, els canvis es van resoldre a partir de reunions entre l'Acadèmia, TV3 i els partits polítics. I, més enllà d'aquesta batalla, el sector segueix reclamant més espai per a la música catalana a la CCMA, que els últims anys ha anat eliminant molts programes musicals especialitzats i apostant per aparicions intermitents, transversals i insuficients en la seva programació televisiva.

Una altra reivindicació del sector musical l'any 2019 va fer visible que no se'l pot reduir només a la part creativa, sinó que cal ampliar el camp de visió a les condicions de treball en totes i cadascuna de les parts de producció i els serveis relacionats. Aquesta reivindicació es va visibilitzar arran de la vaga dels *riggers* o muntadors dels escenaris de Fira de Barcelona, en el marc del Sónar 2019, que va suposar un desplaçament de la data de celebració del festival i el perill que no se celebrés. Al final el Sónar es va poder desenvolupar amb normalitat perquè la justícia va rebutjar les mesures cautelars que havien demanat els *riggers* (que havien denunciat la contractació de personal que els havia substituït mentre feien vaga) i la situació va fer reflexionar més d'un. Tant el consorci semipúblic de la Fira de Barcelona com l'organitzadora del Sónar van considerar al final «mancades de justificació i proporcionalitat» les mesures cautelars que exigien els muntadors i van rebutjar que es vulnerés el dret de vaga. A més, tot plegat va suposar que el ritme de venda d'entrades baixés i que Ricard Robles, el codirector del Sónar, declarés a TV3: «Hem de fer una reflexió obligada de si això calia, si això era necessari i per què. I on estaven les persones i els responsables que podien desactivar una crisi d'aquesta envergadura. Aquesta ha estat la crisi més gran que ha tingut aquest festival durant vint-i-sis anys.»

Documentar l'any 2019 pel que fa a la música no pot eludir tampoc els anys de travessa del desert de moltes empreses culturals per la qual han passat el darrer quinquenni, per no dir la darrera dècada, i que l'impacte de la covid-19 no farà més que agreujar si no es posen les mesures i els ajuts que calguin per revertir enfonsaments anunciats. La crisi econòmica de 2008 i que va arribar a tocar fons cap al 2013 va posar de manifest la debilitat de les indústries culturals. Tant des de l'ICIC com després des de l'ICEC s'han anat fent esforços per revertir una situació nefasta. Un dels punts forts o oasi que van marcar una mirada més optimista va ser posar en valor el «país de festivals» que s'havia anat construint i que l'any 2015 es va fer palès amb un manifest anomenat *Catalunya, país de festivals*, el qual recollia que al país se celebraven 360 festivals de música cada any, amb més d'un milió i mig d'espectadors, i la meitat d'aquests esdeveniments tenien més de deu anys de trajectòria. L'any 2019 només la quarantena de principals festivals catalans ja reuneixen entorn de dos milions d'espectadors, segons dades recollides per l'*Anuari de la Música 2020*, que es presentarà a la tardor de 2020. La proliferació de festivals a l'època estiuenca és una realitat bonica i duradora, tot i que el sector demana que també hi hagi programació musical estable durant la resta de l'any perquè l'activitat no sigui estacional.

Què ho fa que, tot i les condicions limitades i difícils en què viu la gent del sector musical, aquest avanci contra vents i marees? Doncs, el talent que s'obre camí peti qui peti i que necessita soplug professional (mànagers, sales, comunicadors...), com sap bé tot l'alumnat que surt de les escoles superiors de música. Perquè una de les coses que sí que han millorat en l'escena musical catalana és la formació i la qualitat de les propostes artístiques, i també el fet que la societat hagi après a valorar-les. La quantitat de premis i reconeixements a cantants i músics així ho demostra. Els últims guardons que s'han incorporat van ser els Premis Alícia de l'Acadèmia dins del marc del Mercat de Música Viva de Vic (MMVV), que s'uneixen a d'altres com els Premis Enderrock de la Música Catalana (que en el seu apartat de reconeixements a la indústria van celebrar, entre d'altres, els vint anys de L'Auditori de Barcelona, amb Robert Brufau al capdavant, alhora que els vint anys de la reobertura del Gran Teatre del Liceu, encapçalat pel director Valentí Oviedo i el nou director artístic Víctor Garcia de Gomar), els Premis ARC atorgats per Representants, Promotors i Mànagers, els Premis Altaveu de Sant Boi, el Certamen Terra i Cultura de poesia musicada, el Premi Cerverí a la millor lletra de cançó en català, el Concurs Sona9, el Concurs Sons, el Soundie per al món del videoclip, els In-Edit de documentals musicals, els Premis de l'AMJM (la citada associació que el 2019 ha celebrat trenta anys) o el programa JazzEñe de la Fundació SGAE, que enguany va ser per als catalans Aurora, del Taller de Músics (escola que ha fet els quaranta anys). Hi ha reconeixements que venen de

guardons, com el Premi MIM al Festival Músiques Sensibles per tenir cura de fer una programació paritària, i n'hi ha que venen de la unió d'entitats, com les Cases de la Música i els grups emergents que esperonen, on es pot destacar l'excel·lència d'una Sílvia Pérez Cruz, que ha rebut el Premi Max a la millor composició musical per a espectacle escènic, i que també demostren les gires internacionals i reconeixements arreu, com passa a un altre nivell amb la Bad Gyal i la Rosalía.

Que el 2019 ha estat un any de marcat to femení en la música del país també s'ha comprovat amb la concessió del Premi Nacional de Música a Clara Peya, el Premio Nacional de las Músicas Actuales a Mala Rodríguez (nascuda a Jerez de la Frontera però veïna de Barcelona) o el Premi Alicia a la Interdisciplina a Raquel García-Tomás per l'òpera bufa *Je suis narcissiste*, compartit amb la llibretista Helena Tornero en espectacle coproduït pel Teatre Lliure, el Teatro Español i el Teatro Real de Madrid. Cal celebrar també els vint-i-cinc anys de l'Òpera de Butxaca i Nova Creació (OBNC), entitat creadora d'òpera i teatre musical contemporanis, així com estrenes de compositors catalans com l'òpera de cambra de Joan Magrané, *Tirant e Carmesina*, a partir del *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell i estrenada al Festival de Peralada.

L'estat de la música a Catalunya, malgrat que puguin desaparèixer orquestres (Cadaquès) o festivals (Doctor Music), és totalment saludable. Una altra cosa és aconseguir que l'accés a la cultura sigui més democràtic i plural, que el nou món digital no només sigui per a uns pocs privilegiats i que el talent musical català —com el de Berlinist acompanyant el videojoc Gris (nominat a tres premis BAFTA) al Sónar 2019— sigui capaç d'expandir-se més enllà, amb artistes plens de creativitat i tecnologies afins, ben dirigida i digerides. Sense deutes ni cadenes que provoquin nous esclavatges; perquè, com diu un bell lema, la cultura no és cap luxe.

Capítol 2

2019: un any de canvis i un final imprevist

2019

El CoNCA, un organisme consolidat

Atès el context de canvi causat per la renovació del Plenari del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, iniciem el present apartat de *l'Informe Anual* amb una reflexió sobre el funcionament d'aquest organisme i quina ha estat la percepció que n'han tingut les institucions, organismes i agents culturals.

Fa més d'una dècada, Josep M. Bricall va dissenyar un projecte de Consell de la Cultura i de les Arts a Catalunya que considerava que havia de ser «a imatge del que han estat arreu els *arts councils*, tan allunyats de les tradicions del nostre entorn». Passats els anys, el descontentament amb les polítiques culturals persisteix, degut a factors diversos. El professor Bricall recordava que la constitució del primer *arts council* a la Gran Bretanya tenia com a objectiu principal mantenir la política de foment i expansió de la cultura al marge de conjuntures polítiques concretes i accidentals. En el model català, però, mai s'ha acceptat sense reserves la delegació de l'execució de les polítiques culturals en els mateixos sectors, representats en el model adaptat d'*arts council*, tal com promulga el principi d'*arm's length* enunciat per John M. Keynes l'any 1945. El recel de la política catalana de perdre poder de decisió va quedar palès el 2011 quan el Parlament de Catalunya a instància del Govern català va retirar al CoNCA les funcions executives de foment de l'activitat artística i cultural que li havia atorgat només tres anys abans. Cal fer constar que davant d'aquesta circumstància els sectors culturals no van defensar el model fins llavors existent amb la mateixa intensitat com ho havien fet en el procés de creació del CoNCA.

El model d'*arts council* continua essent estrany i poc reconegut per la política catalana. En el temps que ha transcorregut des de la creació del CoNCA no s'ha institucionalitzat el concepte d'*arm's length*, i l'efecte resultant ha estat el de situar-lo en un àmbit d'observació, assessorament i reconeixement de l'excel·lència de la creativitat dels artistes catalans. La trajectòria dels deu anys d'existència del CoNCA mostra com la institució s'ha acabat adaptant als pressupòsits del mandat legislatiu de la Llei 11/2011, del 29 de desembre, de reestructuració del sector públic per a agilitar l'activitat administrativa, i que, per tant, s'ha aplicat a fons a donar resposta a les tasques d'assessorament i reconeixement que li van ser encomanades. En aquest sentit, fins ara s'han realitzat un total de vuit informes anuals (aquest és el novè), onze avaluacions estratègiques d'equipaments d'àmbit nacional amb els seus corresponents informes de seguiment, cent quaranta persones guardonades en onze edicions dels Premis Nacionals de Cultura, vint-i-sis publicacions que reflexionen en clau de política cultural sobre diferents temes relatius a l'activitat cultural, i una trentena de jornades, tallers i presentacions que han servit per a difondre els resultats del treball realitzat. Tot aquest cúmul de feina feta constitueix l'aval i la legitimació aconseguits per la institució. L'assoliment d'aquest volum de feina portada a terme ha comportat la realització de nombroses reunions amb els representants dels sectors, trobades amb experts, reunions amb entitats culturals, trobades amb responsables de política cultural i compareixences regulars a la Comissió de Cultura del Parlament de Catalunya. Ha estat una tasca de diàleg i d'intermediació necessària per a aconseguir que els resultats sorgits de l'anàlisi i la reflexió hagin pogut ser tinguts en compte a l'hora de dissenyar i aplicar polítiques de millora de la situació de la creació i dels diversos sectors culturals del nostre país.

Per bé que el CoNCA ha complert amb el mandat legislatiu i parlamentari, ni tots els objectius ni totes les disposicions han estat desenvolupats i realitzats a ple rendiment. Cal cercar les causes en factors diversos, que cal apuntar, ni que sigui de manera breu. Un és la dificultat històrica d'encaix entre el CoNCA i els organismes del govern del país, en especial amb el Departament de Cultura, institució a la qual està adscrit. Aquest fet ha comportat un endèmic desacord fins a arribar a moments de crisi en què fins i tot s'han qüestionat la utilitat i el sentit del CoNCA, fins al punt que la manca de renovació dels seus membres n'impossibilitava la continuïtat. La situació es va resoldre amb la decisiva actuació de la consellera de Cultura Mariàngela Villalonga a favor de la continuïtat del CoNCA, que va culminar amb l'adopció de la Resolució 503/XII del Parlament de Catalunya, per la qual es nomenen els membres del Plenari del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, que va comportar el desbloqueig de la situació i el nomenament del nou Plenari el juliol de 2019. La manca d'encaix va comportar també altres dificultats no menors, com la disminució del paper prescriptor del CoNCA, la manca de presència en determinats òrgans de decisió dels ajuts a la creació i una ambigua relació, més protocol·lària que d'actuació efectiva, així com la manca de presa en consideració d'algunes de les recomanacions del CoNCA efectuades en el compliment de la seva tasca.

La constitució del nou Plenari el juliol de 2019 i el procés de reflexió que va portar a terme sobre el CoNCA, les seves funcions i els seus objectius, i el canvi d'actitud del Departament de Cultura han capgirat una situació d'endèmica malentesa pel propòsit de col·laboració des de les respectives comeses en favor del desenvolupament de la cultura, de la creació i dels diversos sectors del medi cultural.

Una altra de les dificultats constatades ha estat la de la interlocució deficient amb les diverses administracions públiques. El desenvolupament de les polítiques culturals al llarg d'aquest segle XXI a la pràctica s'esdevé no només a partir de les grans línies de la legislació i del govern del país, sinó també des d'altres àmbits, com són el municipal i el supramunicipal. També des d'aquests àmbits ha estat difícil, per bé que no inexistent, la presa en consideració dels estudis i recomanacions del CoNCA en aspectes concrets i decisius.

En darrer terme, la relació entre el CoNCA i els sectors culturals, especialment aquells que reben els ajuts econòmics directes des del Departament de Cultura i els seus organismes, no va ser la mateixa des que el 2011 el CoNCA va deixar d'executar els ajuts a la creació. La pèrdua de funcions executives va deixar tocada aquesta relació, que ha costat de reprendre i normalitzar des dels paràmetres de l'acompanyament, la mediació i la resta de funcions que actualment exerceix el CoNCA. La realització d'estudis centrats en la condició dels artistes, la creació i la problemàtica que suposa en diversos àmbits de competència nacional i no estatal ha comportat amb el temps un apropament que des de 2019 s'ha incrementat i que ha culminat en trobades de caràcter general i sectorial. És prioritat del CoNCA mantenir una relació fluïda, constant i efectiva amb els sectors i organitzacions culturals.

A partir del segon semestre de 2019 el CoNCA ha iniciat un canvi estratègic i operatiu fonamentat en el procés de reflexió i anàlisi del mandat legislatiu i de la seva pròpia trajectòria. El present Informe anual 2019 correspon a un any de consolidació i canvis amb la mirada posada a cinc anys vista amb la voluntat d'assolir els objectius que el Plenari s'ha proposat i que es detallen al capítol tercer, *El compromís del CoNCA*.

Noves solucions per a un nou context

Dintre d'uns anys, quan els historiadors revisin la segona dècada del segle XXI, molt possiblement definiran l'any 2019 com l'avantsala de la gran pandèmia. El revulsiu social i econòmic que ha suposat el virus de la covid-19 ens ha obligat a mirar enrere i contemplar les circumstàncies que afectaven la cultura del nostre país abans de la seva irrupció. Ben entrat el 2020 i en plena crisi sanitària i econòmica, l'obligació de repensar i reconstruir els escenaris de futur ens porta a establir balanç del present. Diferents articulistes han aportat una crònica dels esdeveniments culturals de 2019 des de la seva respectiva expertesa. A través d'aquesta mirada tenim a l'abast una mostra àmplia i contrastada del que s'ha esdevingut en els diferents sectors artístics i culturals catalans: nominacions i premis, obertures i tancaments, polèmiques i anuncis, etc., han omplert els relats especialitzats.

En aquest apartat es presenta una revisió crítica i en profunditat de la situació de la creació i la cultura a Catalunya durant el 2019 i es determinen recomanacions amb la voluntat d'incidir en polítiques culturals eficaces i eficients, en aquest moment absolutament necessàries. L'objectiu és contribuir a millorar les realitats dels respectius sectors i obrir a la societat el seu activisme i professionalitat, sovint en risc. Per disposar d'una visió comparada, s'han triat vint-i-tres persones expertes de diferent perfil i procedència perquè responguin a una enquesta sobre les problemàtiques i reptes que afronta el seu sector, així com les accions i mesures que caldria adoptar des de l'exercici de la política cultural i des del propi sector. Tot i aquesta diversitat, però, el document recull les problemàtiques transversals que afecten en major o menor mesura tots els subsectors culturals. Les qüestions plantejades responen exclusivament a les aportacions fetes per les persones expertes consultades. El CoNCA ha tractat les respostes objectivament, però no ha entrat en valoracions ni en posicionaments. Les aportacions ens han estat molt útils per a fer una anàlisi del sistema cultural i per això les hem volgut reflectir íntegrament, reservant la visió del CoNCA per a l'apartat final d'aquest capítol.

La diversitat dels sectors culturals

Una de les principals característiques del medi cultural és la complexitat de parlar de «sector» en un entorn tan divers i canviant com és la cultura. La diversitat es manifesta en les diferents tècniques i llenguatges d'expressió utilitzades pels creadors, en les eines emprades i en la forma d'arribar al públic, però s'amplifica amb la complexitat productiva de cada àmbit en particular i en la varietat d'agents que hi intervenen. Per simplificar-ho, normalment es plantegen diferències entre la cultura artesana, la que suposa la intervenció de la part humana per a dur a terme l'activitat, i la cultura industrial, en la qual un cop el creador ha generat un prototipus, la producció i la distribució són realitzades des de dinàmiques completament industrials. Tanmateix, fins i tot aquesta aproximació acadèmicament acceptada es queda curta a l'hora de descriure la realitat d'un ventall sectorial tan ric com heterodox.

Lluny de ser un problema, aquesta diversitat pressuposa una riquesa i una pluralitat que posiciona el col·lectiu artístic i cultural en un espai privilegiat per a intervenir activament en els grans reptes que afronta la societat actual.

Tenint molt present aquesta diversitat, en l'actual document es dona la visió més conjunta possible del medi cultural. Hi ha problemàtiques que afecten tots els sectors i les solucions passen per accions conjuntes que han de sorgir de la col·laboració entre l'exercici de la política cultural i el sector mateix.

Les principals problemàtiques

Preguntats per les principals problemàtiques del medi cultural, els experts coincideixen majoritàriament en els punts següents:

- **Finançament deficitari.** La manca de recursos econòmics es repeteix en totes les respostes. Hi ha una sensació generalitzada que el sector cultural està infr finançat. Una part important d'aquesta manca de recursos econòmics prové de la deriva deficitària dels pressupostos públics durant la darrera dècada.

Cal recordar que degut a la crisi financera del 2008 els pressupostos en cultura de les administracions catalanes es van reduir en un terç i que la lenta recuperació iniciada el 2014 encara no ha estat capaç d'assolir els valors previs d'abans de la crisi. La reducció pressupostària en cultura va afectar totes les administracions públiques catalanes, però va ser especialment greu la retallada que van realitzar la Generalitat de Catalunya i l'Estat espanyol. En el cas de la Generalitat, en el millor dels casos, a inicis d'aquesta dècada el pressupost de cultura va arribar a l'1,4 % sobre el pressupost total de la Generalitat. Amb les retallades es va reduir fins el 0,7 %, un percentatge que no ha crescut malgrat els increments en el pressupost absolut del Departament.

A finals del 2019 es va crear la plataforma Actua Cultura, constituïda per un conjunt d'associacions empresarials de professionals de la cultura per fer un crit d'alerta a les administracions públiques sobre la situació complicada que viu des de fa temps el sector cultural. La primera acció impulsada per aquesta plataforma va ser un manifest per reclamar l'increment del pressupost del Departament de Cultura fins a representar el 2 % del pressupost total de la Generalitat. Aquesta iniciativa ha tingut un gran ressò, fins al punt que el Departament de Cultura s'ha posat a treballar per veure com es pot materialitzar aquest encàrrec. Queda per veure quin marge de maniobra tindrà el Departament en un moment tan delicat com l'actual.

L'altra administració que percentualment va reduir més les aportacions a la cultura catalana va ser l'Estat espanyol. Dels setanta milions que les institucions culturals catalanes rebien del Ministeri fa deu anys, actualment només n'arriben uns divuit. Aquesta reducció és més flagrant si es té en compte que aquests imports només recullen les ajudes directes que l'Estat aporta a les institucions culturals en la governança de les quals està directament implicat. A part de la crisi econòmica, hi ha raons polítiques darrere d'aquesta reducció de tres quartes parts de la inversió de l'Estat central en cultura a Catalunya.

Les administracions locals també van practicar retallades a les seves partides culturals, però amb una incidència menor i amb una recuperació més ràpida. S'ha de tenir en compte que els ajuntaments destinen el 6,3 % del seu pressupost a cultura, i les diputacions, el 7,3 %.

No només s'han reduït els pressupostos públics en cultura. Cal tenir present que la despesa privada en oci, espectacles i cultura també ha experimentat una important davallada els darrers anys. Mentre que l'any 2010 la despesa de les famílies catalanes en cultura arribava als 6.285 milions d'euros, l'any 2018 aquesta quantitat ben just superava els 5.315 milions euros. Encara és més preocupant, però, veure que el pes específic que les famílies catalanes donen a la despesa cultural ha passat de gairebé el 7 % de la seva despesa total al 5,4 %. Això ens indica que, tot i la recuperació de la despesa dels catalans (actualment es troba en volums superiors als del 2010), les seves preferències han anat a la baixa respecte a l'activitat cultural.

El panorama en el seu conjunt és de recessió i recursos minvants i s'ha d'afrontar ràpidament si es vol assegurar la pervivència del sector.

- **Precarietat.** La segona problemàtica més repetida pels experts consultats és la precarietat en què es troben immerses les professions culturals. El finançament deficient en pot ser una de les causes, però el tema és complex i el finançament només explicaria una part del problema.

La diversitat d'agents que intervenen en l'activitat cultural (creadors, intèrprets, artistes, tècnics, gestors, etc.) dificulta una regulació global que ajudi a cobrir les peculiaritats de totes les professions culturals, però tots els sectors culturals coincideixen a reivindicar una cobertura laboral i social adequada a la realitat pròpia de la seva activitat específica.

L'any 2014 el CoNCA va presentar l'informe *36 propostes per a la millora de la condició professional en el món de la cultura*, on es recollien les recomanacions respecte a la condició de l'artista anunciades al llunyà any 1980 per la Conferència General de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO). En aquell document la UNESCO recomana als seus estats membres que facilitin les condicions necessàries perquè artistes i creadors puguin exercir les seves responsabilitats en igualtat de condicions amb tots els altres ciutadans, preservant al mateix temps la pròpia inspiració creadora i la necessària llibertat d'expressió.

L'informe del CoNCA proposava 36 propostes d'índole molt heterogènia que s'havien de desenvolupar en l'àmbit legislatiu, administratiu o simplement de bones pràctiques per fer que els artistes, creadors i altres professionals de la cultura comptessin amb un marc referencial que els ajudés a estar coberts en el desenvolupament de la seva carrera professional. Després d'una àmplia mobilització de les associa-

cions dels sectors implicats, es va aconseguir que els polítics prenguessin en consideració aquestes propostes amb l'aprovació del Reial decret llei 26/2018, de mesures d'urgència per a la creació artística. Algunes de les reivindicacions llargament esperades són incloses en aquest document.

S'ha avançat amb la compatibilitat de la pensió de jubilació i els ingressos per drets d'autor, així com en la possibilitat que els artistes en espectacles públics puguin continuar cotitzant de manera voluntària en el Règim General de la Seguretat Social durant els períodes d'inactivitat. El RDL també inclou mesures fiscals, com la reducció de les retencions pels rendiments del capital mobiliari provinents de la propietat intel·lectual quan el contribuent no és l'autor i la reducció del 21 % al 10 % de l'IVA aplicable als serveis prestats per intèrprets, artistes, directors i tècnics, sempre que siguin persones físiques i que els receptors de la factura siguin productors o organitzadors d'obres i espectacles culturals. A més, el RDL es comprometia a modificar en un període de sis mesos la regulació de la relació laboral especial dels artistes en espectacles públics, per incloure altres reclamacions del col·lectiu. Gairebé dos anys després aquesta regulació segueix pendent.

Vinculada amb les peticions de l'anomenat estatut de l'artista, apareix l'antiga reivindicació de la necessitat d'agrupar els treballadors de la cultura al voltant d'una figura sindical que representi els seus interessos de sector. Actualment gairebé tots els subsectors culturals disposen d'una organització que els aglutina i representa davant de la resta dels sectors i de les administracions. Hi ha organitzacions molt diverses; algunes van dirigides a creadors i artistes, unes altres a treballadors tècnics i d'altres a estructures empresarials. Algunes tenen vocació sindical (tot i no ser-ho), d'altres es configuren com un *pull* de serveis per als seus associats i n'hi ha que simplement fan la funció de *lobby* davant les administracions públiques. Aquesta dispersió d'organitzacions ha aconseguit crear xarxes i espais de diàleg per a treballar problemàtiques compartides, però les situacions dels seus col·lectius són tan diverses que en compliquen l'ordenació en una agenda comuna.

- **Allunyament de la cultura i la ciutadania.** La majoria dels experts demanen un major apropament del medi cultural a la ciutadania. Alguns parlen de la necessitat d'incrementar públics amb una mirada posada al finançament i uns altres prefereixen posar l'accent en el vessant social de la cultura, amb la participació ciutadana com a garantia de l'aval cultural.

Segons l'*Enquesta de participació cultural a Catalunya. Departament de Cultura*, les pràctiques culturals majoritàries dels catalans queden circumscrites en tres categories: escoltar música, veure la televisió i continguts digitals, i navegar per internet. Totes aquestes pràctiques són realitzades per més del 80 % dels catalans (en el cas de veure la televisió i continguts audiovisuals, pel 98,3 %). Les pràctiques vinculades amb la lectura (llibre, diaris i revistes) són realitzades entre el 56 i el 65 % dels catalans, mentre que altres pràctiques culturals, com ara assistir a concerts, al cinema i a exposicions, només declaren fer-les la meitat dels catalans. El percentatge de població que assisteix a espectacles cau fins al 28,3 % i es posiciona com la pràctica cultural que realitzen un menor nombre de catalans.

Aquestes dades mostren un mapa molt desigual pel que fa a l'accés de la ciutadania a la cultura. Evidentment, en la decisió de participar o no en una activitat cultural hi intervenen aspectes subjectius, com els gustos o les preferències de l'individu, però si les dades de participació cultural es poguessin combinar amb dades sociodemogràfiques, és més que probable que es detectarien desigualtats segons el territori, els ingressos, la situació social i formativa, etc. En aquest sentit, cal interpel·lar-se si aquests percentatges deriven d'una tria lliure i amb coneixement de causa per part de la ciutadania o si altres motius externs hi poden influir: inexistència d'oferta, manca d'infraestructures, cost elevat o, pitjor encara, dèficits de coneixements.

- **Distanciament entre la política i la realitat cultural del país.** Existeix una sensació generalitzada que alguns àmbits de la cultura són completament transparents per a la política. La cultura de base i els espais alternatius són realitats molt concorregudes per artistes i ciutadans, testimonis d'experiments i idees innovadores que, si no es tenen en compte, deixen un panorama cultural políticament correcte, sense dissensions ni crítica. Per a la definició de les polítiques culturals es convoca la participació dels sectors culturals (un exemple en són l'elaboració dels darrers plans integrals sectorials), però queda per veure quina és la incidència d'aquesta participació. Malgrat aquesta millora, la planificació es continua fent des d'una òptica centralitzada, sense tenir en compte les perifèries, tant les territorials com les conceptuals, i en deixa fora la participació de la ciutadania, que és la receptora final de les accions programades.

Vinculada amb aquest aspecte, es percep la necessitat de continuar incrementant la transparència en tots els projectes culturals que tenen finançament públic. Això s'ha d'aplicar des dels grans equipaments fins a la petita subvenció atorgada per a un projecte concret d'una associació cultural. S'ha avançat en aquest tema en l'àmbit legislatiu, en l'aplicació de bones pràctiques i en el seguiment de projectes, però encara cal fer un esforç major per guanyar en visibilitat i reconeixement social i situar la cultura en l'espai de centralitat que li correspon dintre de la política general del país.

- **Centralitats i perifèries.** El pes específic de la ciutat de Barcelona en l'economia i la demografia del país també es nota en el fet cultural. Les principals infraestructures culturals del país són a la ciutat de Barcelona (ni tan sols arriben a l'àmbit metropolità). Això suposa un greuge comparatiu i una desigualtat en oportunitats per a la població que es situa arreu del territori, especialment en els territoris més allunyats de la centralitat: Pirineus i Terres de l'Ebre.

La ubicació territorial dels principals equipaments culturals no hauria de ser cap impediment perquè la seva activitat es representés a tot el territori, tant pel que fa a continguts programats com quant a la necessitat que tots els catalans tinguin facilitats per a accedir-hi.

El país disposa d'una xarxa d'infraestructures culturals consolidades que seria difícil i innecessari revertir. Cal optimitzar-les i fer-les operatives al cent per cent, i l'acció política s'ha de centrar a garantir la màxima pluralitat d'oportunitats en tot el territori, d'una banda, possibilitant als ciutadans l'accés a la major diversitat de continguts i, d'una altra, garantint que qualsevol nou equipament que es projecti tingui un fort arrelament a la realitat cultural del territori on es proposa ubicar, se'n justifiqui la necessitat de forma clara i es configuri com una eina útil per a reduir dèficits culturals existents.

- **Desigualtats de gènere.** El sector cultural no està exempt que s'hi reproduïxin els mateixos factors que en altres àmbits pel que fa a la desigualtat d'oportunitats entre homes i dones. És un tema que preocupa cada vegada més i per aquest motiu el CoNCA hi ha dedicat temps i recursos. El resultat d'aquesta atenció és l'informe presentat l'any 2019 on s'indaga sobre les *Desigualtats de gènere en l'ocupació cultural a Catalunya*. L'informe examina les principals problemàtiques i les possibles intervencions a realitzar per avançar en la igualtat efectiva entre homes i dones. Dèficit de mesures per a la conciliació familiar, desigualtat salarial, sostre de vidre i manca de reconeixement són els principals esculls als quals s'enfronten les dones en el sector de la cultura. L'informe identifica que la major part d'aquestes problemàtiques són causades per la no aplicació de la legislació actualment vigent, una realitat que ens hauria d'avergonyir a tots.

Els darrers nomenaments de dones per a llocs destacats en equipaments culturals denoten un canvi de sensibilitat, però no sembla que això suposi avançar cap a una igualtat efectiva. La igualtat no és un tema de quotes, que poden ser el camí per a forçar els canvis, no és comprensible una societat que hagi de mantenir un control constant sobre els percentatges. Les quotes dutes a l'extrem fins i tot poden ser negatives per la pèrdua d'oportunitats i de talent a canvi d'una igualtat suposada. És important recordar que la igualtat s'aconseguirà quan homes i dones tinguin les mateixes oportunitats per a accedir a uns drets que són iguals per a tothom, i les problemàtiques indicades en l'estudi del CoNCA són les que fan que actualment encara no es donin les condicions per a assumir-la.

- **Gentrificació.** La ciutat de Barcelona s'ha convertit en un *pull* d'atracció turística, de negoci i de formació a escala europea. Això comporta aspectes positius pel que fa a riquesa i generació de llocs de treball, però també porta associades algunes disfuncions que afecten negativament el sector cultural. Una conseqüència de tot plegat és l'encariment dels lloguers dels locals comercials, que obliga a tancar negocis històrics i singulars. Si ho apliquem al sector cultural, els efectes d'aquest procés el pateixen galeries d'art, llibreries, teatres i cinemes.

Una bona part de galeries que abans estaven situades al centre de Barcelona han emigrat en els darrers anys cap a l'anomenat Districte Cultural de l'Hospitalet de Llobregat, on han trobat espais més grans amb rendes inferiors i un tracte avantatjós pel que fa a impostos municipals. És una solució aplicada infinitat de vegades en grans metròpolis com Nova York o Londres, on la pressió urbanística obliga a traslladar habitants i negocis cap a zones més deprimides de la ciutat, fet que provoca un procés de renovació i posada en valor d'aquestes nous destins. En aquest tipus de revitalització urbana gairebé sempre la participació d'aquest nou teixit cultural aporta atractiu, dona caràcter i supleix altres dèficits que d'inici pot tenir l'àrea escollida. Caldrà veure si amb el temps el Districte Cultural de l'Hospitalet es consolida i es valida, així, la decisió presa pels galeristes que s'hi han traslladat.

Les llibreries necessiten estar a prop dels seus clients i per aquest motiu és difícil que es plantegin el trasllat a un nou barri, com les galeries. A moltes grans llibreries els ha tocat tancar la porta per la pressió que suposava l'increment del lloguer que pagaven i d'altres han pogut resistir reubicant-se en locals més petits o allunyats dels carrers comercials on es trobaven.

També s'han tancat cinemes i teatres a Barcelona, sobretot els més grans i, en molts casos, amb una tradició d'anys. Aquests locals han anat desapareixent del centre de les nostres ciutats i han estat substituïts per botigues multinacionals de roba.

- **Canvi de model de negoci.** La major part dels sectors culturals i de les arts han viscut una primera part del segle XXI amb fortes transformacions. Més enllà de la crisi financera de finals de la primera dècada de segle, la gran crisi és la que ha provocat l'impacte de la digitalització i la facilitat de transmissió de continguts en aquest format. La principal conseqüència de la digitalització ha estat que els productes físics han desaparegut i, amb ells, el control de la indústria en la seva distribució. On abans hi havia una entrada de cinema, un disc o un llibre, ara hi ha una subscripció a una plataforma digital.

Encara persisteixen certs problemes amb les còpies i l'accés a continguts sense autorització de l'autor i sense compensar els cànons corresponents (l'anomenada «pirateria»), però el principal problema està vinculat a la necessitat de trobar noves formes de models de negoci que s'adaptin als canvis de consum que està experimentant la societat.

Com repercuteix això en el sector creatiu i cultural? Principalment en el fet que els canals de comercialització dels continguts culturals estan controlats per un grup d'empreses que disposen d'un alt nivell de decisió sobre el que els ciutadans veuran en els seus dispositius individuals. On abans hi havia un llibreter o un crític recomanant un llibre, un disc o una pel·lícula, ara hi ha un algoritme que identifica els nostres gustos i ens avisa mitjançant *likes* del que ens agradarà i del que no podem deixar de llegir, escoltar o veure. La difusió de la cultura s'ha deshumanitzat i, com a conseqüència, cada cop tendeix més a l'espectacle i al consum immediat.

Com repercuteix això en el sector creatiu i cultural català? Amb la pèrdua del poc poder que tenia en el mercat cultural. Tota la producció catalana ha de passar per aquest grapat d'agents que controlen la distribució i gairebé cap d'ells, per no dir cap, té una vinculació directa amb el sector cultural. Els agents que s'encarreguen de la distribució de béns culturals s'han allunyat del teixit productiu català i l'han deixat en una situació d'inferioritat en el seu accés al mercat.

Qui pensi que aquest problema només el tenen les indústries culturals tradicionals (llibre, disc i audiovisual) està molt equivocat. En el sector del patrimoni i dels museus ja es comencen a donar projectes on la digitalització està canviant la manera de gaudir de l'art. Avui en dia l'experiència de visitar un museu o de contemplar una obra d'art pot resultar més atractiva fer-la des de l'ordinador de casa que desplaçant-nos al museu. Les empreses que lideren aquests projectes culturals són les mateixes que ens distribueixen els continguts de les indústries culturals.

Les arts en viu tampoc no es lliuren de la digitalització. Els sistemes productius han canviat i les necessitats tècniques evolucionen alhora que ajuden a crear espectacles més vistosos i atractius per al gran públic. Paral·lelament, evolucionen els costos de producció fins al punt de fer-los accessibles només a les grans produccions que podran rendibilitzar a base d'atraure un gran volum d'espectadors. Les nostres cartelleres van evolucionant i cada cop hi haurà més espectacles de gran format internacional eclipsant la producció local.

A llarg termini, si no es repensa la manera de fer cultura i es busquen maneres d'impulsar i de difondre la creació local, ens trobarem amb una oferta cultural inabastable, però pobra en continguts i desvinculada de la producció local.

A continuació exposem altres problemàtiques específiques per sectors.

En les **arts escèniques** es planteja una fi de cicle amb la desaparició de les grans companyies de repertori constituïdes als anys setanta del segle passat. Desapareixen així les companyies amb estructura a nivell de gestió i artística per passar a un model de productora que contracta per projecte. Si bé aquesta és la solució trobada per les productores actuals per poder mantenir l'activitat, també és cert que aquest model forma part de l'agreujament en la precarietat del sector.

En el sector del **llibre i del cinema** generen neguit les desigualtats existents entre la producció en llengua catalana i la que es realitza en llengua castellana. El nombre de lectors o espectadors que opten per creacions en català és inferior al nombre dels que ho fan en llengua castellana, fet que provoca que sigui inviable fer en català molts projectes per una qüestió econòmica. Mantenir l'edició en dues llengües és un objectiu del sector del llibre que és conscient que això ajuda a eixamplar la base lectora i alhora permet que els lectors s'acostin al llibre en català, però suposa un esforç gran per a tots els agents involucrats. En el cas de l'audiovisual, produir en català una pel·lícula és gairebé una tria romàntica i amb pèrdues assegurades; només de tant en tant n'apareix una després de massa intents fallits.

En el sector de la **cultura popular i l'associacionisme** preocupa la pèrdua de valor del fet socialitzador presencial que produeixen les entitats i, també, el relleu intergeneracional. El sector de la cultura popular està patint l'aïllament associat a les noves formes de socialització a través de xarxes socials i a la banalització de continguts dels nous sistemes de consum digitals. Aquestes realitats allunyen les persones del fet associatiu perquè els fan més individualistes i menys crítiques. D'altra banda, els joves veuen en les associacions unes estructures allunyades a la seva manera de viure i socialitzar-se. Si es deixa diluir el fet socialitzador de l'associacionisme, aquestes organitzacions acabaran sent percebudes com a simples entitats prestadores de serveis i perdran així tot el seu sentit social.

En el sector de les **arts visuals** es posa l'alarma en la manca de col·leccionisme i, molt especialment, en la manca de col·leccionisme públic. Falta un pressupost generós per a la consolidació d'una col·lecció pública d'art català modern i contemporani que serveixi d'impuls al col·leccionisme privat. La situació de tota la cadena de valor de les arts visuals està malmesa: la major part d'artistes tenen problemes per monetitzar la seva obra, alguns centres d'art del país estan suportant canvis constants que dificulten la seva activitat i moltes galeries d'art han tancat per manca de negoci.

Els **museus** i les organitzacions **patrimonials**, un sector públic gairebé al cent per cent, han de suportar problemes amb l'obsolescència dels sistemes de governança que en limiten l'autonomia i dificulten la gestió. En el cas dels equipaments situats en àrees on hi ha un impacte important del turisme, fa patir la dependència dels recursos aportats per aquests visitants puntuals i l'allunyament dels ciutadans locals provocat per aquesta situació.

En el cas de la **música en viu**, el que més preocupa és el dèficit estructural en relació amb la legislació laboral dels músics; és un tema vinculat amb la precarietat general d'artistes i creadors, però en el cas dels intèrprets s'agreuja per la quantitat de contractacions i la brevetat d'aquestes que un músic pot acumular durant l'any. S'ha de trobar una sortida a l'actual situació, que porta gairebé tots els músics a facturar les actuacions a través de cooperatives o empreses que actuen com a pantalles intermediàries de la contractació. La precarietat s'agreuja quan, buscant ingressos addicionals a la seva feina d'artista, acaben donant classes en escoles de música, on en molts casos no tenen contracte i cobren per hores de classe.

Una llarga llista de problemàtiques que, en general, no inclou gaires novetats. El sector cultural català arrossega deficiències des de fa temps i les mesures preses fins al moment no han estat suficientment efectives. Les solucions s'entreveuen també recurrents.

Propostes d'actuació des de les polítiques culturals

Als experts consultats també se'ls ha preguntat per les accions o mesures que creien que s'havien de prendre des de la política cultural per a superar les problemàtiques detectades. A continuació s'exposen les que han tingut més consens:

- **Polítiques culturals clares, concretes i definides.** Un país que en cinc anys ha nomenat cinc consellers de cultura és difícil que disposi d'una idea clara sobre quines han de ser les accions a implementar per al desenvolupament del sector cultural. Hi ha un consens bastant general a definir com massa curt el termini de quatre anys d'una legislatura per a desenvolupar projectes o plans estratègics, però en el cas català no s'arriba, ni de lluny, a aquesta temporalitat. És cert que la maquinària administrativa continua treballant i, en conseqüència, es convoquen les línies de subvencions previstes i es realitzen les activitats programades; però manquen l'estabilitat i l'estratègia necessàries que ajudin a pensar escenaris i a dissenyar les accions que afrontin aquest futur amb èxit.

A Catalunya el principal agent polític amb responsabilitat en el sector cultural, la Generalitat de Catalunya, porta massa temps amb preocupacions que no són estrictament culturals: primer, la crisi econòmica; després, el procés; recentment, les lluites partidistes, i a partir del 2020, la crisi de la covid. És un panorama poc o gens adient per a la implementació d'una política estable en el temps i que tingui com a objectiu donar el suport necessari al teixit artístic i creatiu del país, a més de facilitar l'apropament del fet cultural a la ciutadania.

Això no vol dir que no s'hagin realitzat algunes actuacions interessants durant aquests darrers anys. Tota la feina d'impuls de plans sectorials ha aportat l'anàlisi i el coneixement necessaris per a realitzar la diagnosi i les posteriors actuacions favorables als sectors culturals. Per norma general, en la realització d'aquests plans s'ha comptat amb la participació dels agents del sector i s'ha tingut cura d'arribar a un alt nivell de consens. Malgrat aquesta bona praxi, el desenvolupament posterior dels plans ha estat difícil i desigual segons els sectors; a més, aquesta proposta programàtica només s'ha realitzat en una part dels subsectors culturals. També s'han fet esforços en la línia de coordinació institucional amb la creació del Consell de la Mancomunitat Cultural, amb l'objectiu de coordinar les polítiques culturals entre l'Administració de la Generalitat de Catalunya i les diputacions provincials, que es van reunir el mes de març del 2019. Malauradament, fins avui no es té notícia de cap altra reunió d'aquest grup de treball.

Tot plegat contribueix a un escenari de treball dispers, sense una coordinació, que depèn més d'agendes polítiques i interessos partidistes que de les mateixes necessitats de la ciutadania i dels sectors culturals.

És necessari tenir clar el criteri general de la política cultural. Saber com el Departament de Cultura orienta la seva acció cap als sectors culturals, on posa l'accent, què identifica com a important i què pensa fer per a impulsar-ho. Per això, cal una programació a llarg termini, que comenci per un pacte en l'àmbit parlamentari on es defineixin els punts d'acord, allò a què no s'ha de renunciar. Aquest pacte és necessari per a assegurar la resolució de temes tan llargament reclamats, com un bon finançament públic per a la cultura. El pas següent seria l'elaboració d'un pla estratègic per al Departament de Cultura on s'estableixin les línies generals d'acció que han de marcar el treball dels diferents plans sectorials que vindran després. La intervenció per plans sectorials només serà eficient si respon a una planificació general que la impulsi i l'orienti. Aquesta programació no pot oblidar la coordinació institucional i el repartiment de responsabilitats entre les diferents administracions. Tampoc es pot oblidar la col·laboració interdepartamental per tal de reforçar les diferents dimensions on la cultura intervé: educació, benestar social, empresa, etc.

- **Desvincular política i cultura.** Aquest apartat pot semblar contradictori amb el que s'ha dit en l'anterior, però en realitat n'hauria de ser una conseqüència evident. Una planificació a llarg termini pactada entre les diferents parts implicades orientaria l'activitat cultural i evitaria decisions contradictòries.

Així mateix, ajudaria a desvincular les institucions culturals de les decisions polítiques i possibilitaria un funcionament més autònom només vinculat a la consecució dels objectius generals. Evidentment, és necessari extremar la transparència en l'actuació de les institucions i cal establir un sistema de rendiment de comptes constant, però aquesta independència repercutiria positivament en altres aspectes, com ara facilitar l'adaptació de la governança a la realitat de cada institució, ajudar a l'increment dels recursos externs per al finançament, millorar els processos d'organització interna.

- **Dimensionament social.** Una política cultural només tindrà sentit si té en compte les necessitats de la societat en la qual es proposa. Posar la dimensió social i els drets culturals en el centre de l'acció de la política cultural ajudarà a abordar les desigualtats existents entre la ciutadania.

Les tres principals dimensions dels drets culturals són participar, produir i decidir sobre el fet cultural d'un territori. En cadascuna d'aquestes dimensions existeixen factors que poden produir importants desigualtats. Pel que fa a la participació entesa com a assistència, pràctica, formació i creació, ja ens hem referit a l'existència de força factors que condicionen les desigualtats: territori de residència, classe social, lloc d'origen, nivell d'estudis, gènere, edat o diversitat funcional, entre d'altres.

Pel que fa a la producció —en concret, la producció professional— novament apareixen evidències que indiquen desigualtats acumulades de classe, gènere, origen, etc. L'accés al treball cultural està condicionat al fet de pertànyer a determinats grups o de comptar amb certs privilegis. Però la principal dinàmica d'exclusió d'aquest col·lectiu està directament relacionada amb els nivells de precarització de les condicions de treball que existeix en el sector.

Finalment, el dret de la ciutadania a formular, implementar i avaluar polítiques culturals està molt poc integrat en les polítiques culturals del nostre país. S'han fet intents en l'àmbit de la política local a través d'eines de cultura participativa, però per regla general les persones que poden intervenir-hi queden limitades a perfils molt concrets directament vinculats amb l'acció política.

Cal introduir la dimensió social en el disseny de polítiques culturals marcant les següents línies estratègiques com a prioritàries:

- Política cultural educativa per a poder desenvolupar les capacitats culturals que garanteixin l'accés als recursos culturals de tots els ciutadans.
- Política d'impuls a la creació que estimuli la generació d'obres artístiques de manera individual o grupal i que no oblidí la defensa dels drets d'artistes i creadors.
- Política de desenvolupament d'institucions públiques que apostin per la proximitat amb la ciutadania.
- Política d'indústria cultural per a introduir criteris d'equitat (classe, gènere, origen, etc.) en la producció.
- Política de generació de coneixement, avaluació i crítica que es vinculi a la presa de decisions i l'acció.

— **Cultura com a quart pilar de l'estat de benestar.** Generar les condicions necessàries per a la implementació de la dimensió social de la cultura suposaria avançar en la inclusió de la cultura com a part de l'estat del benestar. Les polítiques públiques tenen com a objectiu principal el benestar de les persones, que només serà possible si desapareixen les barreres econòmiques, territorials, socials, generacionals, etc., que limiten l'accés a la ciutadania als béns comuns: educació, sanitat, assistència. En aquesta conjuntura, el desenvolupament del talent creatiu de les persones i l'accés en condicions d'igualtat a la producció cultural ajuden a aconseguir una situació més igualitària per a tothom, i es converteixen en un element indispensable d'aquest benestar.

— **Finançament públic.** Molt vinculat amb el disseny de la política cultural, no es pot proposar un pla d'actuació sense saber de quins recursos es disposaran per a implementar-lo. Com s'ha explicat en l'apartat anterior, el pressupost públic en cultura va sofrir importants retallades a conseqüència de la disminució de recursos disponibles en les administracions públiques degut a la crisi financera del 2008. Els lleus increments experimentats en els pressupostos públics des del 2014 fins avui no han estat suficients per a retornar a la situació de precrisi, una situació que en el seu moment ja es considerava insuficient.

L'any 2019 el conjunt de les administracions catalanes van destinar a cultura 140 euros per a cada ciutadà, un import molt proper a la mitjana europea, però allunyat de la despesa que fan altres territoris europeus amb un volum de població i una activitat econòmica similars als de Catalunya. La principal font de recursos prové de les administracions locals, que conjuntament aporten 102 euros per habitant, mentre que el Departament de Cultura n'aporta 35. El CoNCA reclama des de fa anys l'increment del pressupost de cultura fins a representar un 2 % del pressupost total de la Generalitat de Catalunya, i darrerament s'ha sumat a aquesta reclamació la plataforma Actua Cultura. Si es produís aquest increment, voldria dir que el Departament de Cultura aportaria anualment 100 euros per ciutadà, de manera que la despesa pública en cultura es situaria en nivells similars a la que realitzen països com Bèlgica o els Països Baixos. Però, què s'ha de fer per a arribar a aquests nivells de finançament?

Els recursos públics són limitats i l'increment del pressupost de cultura suposarà la reducció de recursos d'altres polítiques que també els necessiten. És per això que el sector cultural s'ha d'esforçar a explicar on es destinaran aquests recursos i quins objectius socials s'espera assolir amb ells. D'una banda, urgeix obrir un període d'anàlisi que posi sobre la taula quines són les competències culturals de cada administració pública; per tant, quines són les seves responsabilitats i com es doten financerament aquestes obligacions per decidir on és més immediat reforçar l'acció pública.

Els sistemes de suport públic al teixit artístic i cultural s'han de basar en el principi de subsidiarietat i de servei públic. El que realment ha d'importar en el planejament d'una línia de subvenció és l'acompliment dels objectius públics dissenyats dintre de la política cultural amb el conseqüent impacte; per tant, s'han de desterrar tot tipus de paternalismes i decisions que afavoreixin determinades propostes en detriment d'altres per raons poc objectives.

S'hauria de demanar a tot projecte cultural que rebi diners públics que demostrí la rendibilitat social de la inversió pública. Cal establir criteris per a decidir quines inversions són imprescindibles, quines

necessàries, quines oportunes i quines qüestionables. El gran valor d'una proposta no pot ser només la capacitat tècnica de gestió o d'organització de qui la gestiona ni la quota de popularitat dels participants, ni el manteniment de les ajudes que històricament s'han atorgat. Seria molt més profitós valorar l'impacte social que pot generar la proposta en qüestió. Per fer aquesta valoració s'han de tenir en compte perspectives com l'educació, la salut o el medi ambient, aspectes tradicionals de la política social, però també d'altres com el capital social generat per la cohesió social, la participació ciutadana i l'acció col·lectiva.

D'altra banda, la generació d'entorns favorables a la inversió privada en cultura pot suposar l'obtenció d'uns recursos que no vagin en detriment d'altres polítiques públiques. Legislar per a crear marcs favorables a la inversió o actuar en política fiscal generant incentius que facin atractiu el sector cultura per als inversors pot generar un efecte multiplicador dels recursos públics que afavoreixi en gran mesura el sector cultural.

En aquest punt és necessari parlar del mecenatge com a eina de finançament del sector cultural. S'han mitificat les possibilitats del mecenatge com a eina financera i en ocasions s'ha mostrat com la solució a la precarietat del sector. Algunes opcions polítiques la proposen com l'alternativa a les ajudes públiques perquè en realitat té un impacte important sobre la Hisenda Pública. Per començar, el mecenatge es pot donar només en activitats culturals públiques o les que es realitzin des d'organitzacions que tinguin la declaració d'utilitat pública (aquest fet deixa fora totes les organitzacions amb formes jurídiques empresarials i les associatives que no tinguin la declaració d'utilitat pública). També s'ha de tenir en compte que, tot i l'efecte multiplicador, hi ha un impacte fiscal important; per tant, una reducció dels recursos públics que s'haurà de compensar d'alguna manera. El mecenatge és un sistema auxiliar del finançament públic que pot servir per a captar recursos que d'una altra manera no anirien al sector cultural, però cal ser conscients de les limitacions que té vinculades.

En definitiva, per justificar un increment dels recursos públics en cultura no n'hi ha prou amb enunciar els beneficis que s'aconseguiran amb aquesta despesa, sinó que és necessari demostrar que la inversió en aquesta activitat serà productiva socialment.

- **Marc sociolaboral de l'artista i el creador.** És imprescindible superar l'actual marc de precarietat laboral dels artistes i creadors avançant en el desenvolupament normatiu de l'anomenat estatut de l'artista. Els avenços aconseguits recentment amb l'aprovació del Reial decret llei 26/2018, de mesures d'urgència per a la creació artística, no pot aturar el camí endegat amb l'objectiu que siguin reconegudes normativament totes les peculiaritats laborals i contractuals del sector cultural per posar fi d'una vegada a la precarietat que defineix la situació d'una bona part dels treballadors de la cultura.

Ha quedat demostrat que no n'hi ha prou amb l'aplicació de bones pràctiques reclamades pels professionals; cal habilitar una protecció laboral que s'adapti a l'especificitat de la vida laboral dels artistes (intermitència) augmentant els controls i les garanties en la contractació en l'àmbit cultural. Per activar de veritat aquesta voluntat política cal reconèixer els actius del sector cultural a tots els efectes.

- **Educació en cultura.** La sensibilitat i la implicació de l'art i la cultura de les persones van lligades a un ensenyament de qualitat i una formació i dinamització que es poden estendre a la vida adulta. Els plans educatius han anat minvant les hores de l'educació en matèries artístiques (plàstica, visual, música, etc.). L'educació artística a escoles i instituts haurien de tenir un valor i una importància molt més grans, ja que és el mitjà més directe i efectiu per a sensibilitzar i dinamitzar l'esperit creatiu. És clar que és una premissa aplicable a tots els estrats i nivells educatius i vitals. Fins que aquesta percepció no sigui acceptada i implantada, la cultura artística i creativa estarà inscrita a les circumstàncies particulars de cada infant i jove generant desigualtats entre ells per raons externes a la seva voluntat.

La creativitat genera esperit crític i llibertat de pensament, i l'educació artística és fonamental per a conrear-la. Per això, caldria implicar activament les estructures culturals, els centres formatius, els creadors i els docents perquè l'educació estigui lligada a la realitat de l'art actual.

- **Investigació.** Cal incentivar la investigació en l'àmbit de les arts i, sobretot, fer que aquesta investigació tingui uns objectius clars i una via de continuïtat. Les universitats desenvolupen projectes d'investigació de gran qualitat, però molt sovint queden relegats a l'àmbit acadèmic. Cal potenciar el lligam de la investigació universitària amb les institucions, els humanistes, els científics i els creadors culturals amb la finalitat que totes les parts permetin i comparteixin coneixements, a més de beneficiar-se mútuament.

- **Política per a l'accés i el desenvolupament del patrimoni.** Cal apostar per l'adquisició, la catalogació, la restauració i la difusió del ric patrimoni existent a casa nostra. Si bé és cert que avui en dia la digitalització ens dona accés a qualsevol contingut amb independència d'on estigui ubicat físicament, un país com Catalunya hauria d'aspirar a conservar el patrimoni físic existent en arxius i col·leccions particulars als quals les institucions públiques han de poder fer un seguiment i intervenir-hi quan puguin perillar. Evitar la dispersió del patrimoni té una repercussió immediata en la reputació de les institucions catalanes que se n'encarreguen de la preservació i difusió, una circumstància que sens dubte també pot revertir cap a la riquesa o l'empobriment cultural de la societat.

Per tancar aquesta llista de recomanacions dirigides a la política cultural, no es pot obviar que hi ha un gran consens en la necessitat de col·laboració sincera i eficaç entre tots els agents implicats en el fet cultural del país. Correspon a l'Administració l'impuls d'aquesta col·laboració amb els representants dels sectors culturals, i d'obrir un diàleg transversal amb els responsables d'altres polítiques públiques: empresa, treball, joventut i, sobretot, educació.

Propostes d'actuació des dels mateixos sectors

Una altra qüestió que s'ha dirigit als experts és en relació amb els canvis que hauria d'impulsar el sector mateix per ajudar a superar els problemes que pateixen. A continuació es relacionen els punts en els quals s'ha donat un acord majoritari.

- **Unió i representació.** El medi cultural és divers. Són moltes les disciplines, els professionals, les tècniques i els continguts que s'hi agrupen. Això comporta que els interessos siguin diversos i que sigui difícil de trobar el nexa d'unió per a fer força conjuntament. Cada subsector cultural té les seves organitzacions representatives i en alguns n'hi ha més d'una per a defensar interessos similars, situació que suposa un punt dèbil en el posicionament de les possibles reivindicacions que puguin sorgir del sector. Cal buscar la manera d'unir forces per a reclamacions conjuntes.

Sens dubte, els diferents subsectors culturals tenen el dret i la necessitat de reclamar millores estructurals en el seu propi àmbit d'actuació. La defensa dels seus interessos particulars és legítima, però en aquest document s'han enumerat un bon nombre de problemàtiques que afecten tothom i, en aquests casos, s'haurien de trobar espais de treball conjunts per a afrontar-les.

Recentment s'ha constituït la plataforma Actua Cultura, on hi ha una nodrida representació transversal dels diferents subsectors culturals. L'objectiu de la plataforma és aconseguir un millor finançament públic de la cultura, però ja han anunciat que un cop assolit aquest objectiu tenen intenció de seguir treballant per a assolir altres fites. Potser feia falta un objectiu tan concret i transversal per a aconseguir aquesta unió. S'han de veure els resultats que pot donar aquesta aliança, que ha de ser al màxim de plural i representativa, i aprofitar l'experiència per a crear un organisme permanent que aculli tot el sector cultural i actui en nom seu.

Un altre aspecte que ha suscitat bastant consens en el conjunt del sector és l'enfortiment laboral dels seus treballadors per a deixar de banda el principal motiu que genera la precarietat del sector. Si bé és cert que en aquest aspecte pot haver-hi realitats enfrontades, s'ha de trobar el punt d'equilibri que beneficiï a tots i que ajudi el sector a avançar en la construcció del que s'ha anomenat «l'estatut de l'artista».

- **Acció propositiva.** Les múltiples carències que pateixen els agents del sector han generat una situació constant de queixa que pot acabar constituint una trava per a superar els problemes que la generen. Hi ha molts motius de queixa; però, sense deixar de banda la justa reclamació, s'han de desterrar els laments constants, l'autocompassió, per a projectar els sectors culturals cap al futur recolzant-se en els punts forts de cadascú i apostant per la qualitat de les propostes i el compromís amb la societat.
- **Professionalització.** Fa anys que es parla de professionalització de la cultura, però en alguns sectors encara hi ha la sensació que manca un reforç de les estructures a partir de la professionalització dels processos de gestió i producció. Qui més reclama aquesta professionalització és el sector cultural, que té una base associativa, on la voluntarietat i l'amateurisme són una part distintiva de la seva proposta cultural. Però aquest fet no ha d'anar en detriment de la millora de la gestió d'aquestes entitats a partir de gestors professionals. Una professionalitat que s'ha d'estendre a creadors i formadors que treballin amb coneixements i voluntats sòlids, sense obviar unes condicions dignes.

- **Continguts.** És important que els sectors culturals incorporin en els seus continguts una mirada multidimensional de la realitat i dels problemes de l'entorn. Les institucions i els agents culturals han d'obrir el seu discurs més enllà dels continguts formals amb els quals treballin, i han d'incorporar diferents mirades que els apropin a la realitat vital i social del moment. En aquesta línia, avui en dia és necessari que qualsevol activitat cultural incorpori en la seva acció la seva mirada envers la perspectiva de gènere, la responsabilitat amb el territori i el medi ambient o el compromís amb la diversitat, entre d'altres.
- **Ampliació de la base social.** Un altre aspecte que s'ha de treballar des del mateix sector és l'ampliació de la base social a la qual es dirigeix. Les propostes del sector cultural han de posar per davant el visitant o usuari al qual es dirigeixen, que és en última instància qui avalarà les seves propostes. S'han d'obrir els sectors culturals a la societat, apropant-se als interessos de la ciutadania i comunicant correctament totes les particularitats dels seus projectes. Experimentar amb nous formats, incloure noves mirades i apostar per una participació més activa farà que hi hagi una major connexió entre el fet cultural i la ciutadania, i sens dubte impulsarà el relleu generacional necessari.

Punts forts del sector cultural

Relació dels principals punts forts del sector cultural que han identificat els experts consultats:

- La diversitat i riquesa de l'ecosistema cultural permet que hi hagi una alta densitat de projectes que nodreixen de forma contínua un teixit cultural ric i dinàmic. Cal una millora del sistema de difusió perquè aquestes propostes arribin a tota la ciutadania.
- El talent i la professionalitat dels artistes i creadors catalans, també dels gestors i altres professionals vinculats amb l'activitat cultural. Cal avançar en la disminució de la precarietat que afecta de forma transversal els treballadors de la cultura.
- La qualitat de la formació superior en l'àmbit artístic fa que hi hagi un planter de bons professionals que s'incorporen al sector cultural amb una preparació òptima per a elevar el nivell creatiu del país. Cal ordenar aquest sistema formatiu tot respectant les particularitats de les experiències que estan funcionant.
- Gran capacitat de resiliència del teixit cultural davant les dificultats per a seguir endavant i continuar generant continguts de qualitat per a la ciutadania. Cal estar atents per no conformar-se amb situacions injustes.
- Existència d'una sòlida xarxa d'equipaments públics, alguns dels quals compten amb un ampli reconeixement de la ciutadania, com és el cas de les biblioteques. Cal aprofitar al màxim les potencialitats d'aquests equipaments generant dinàmiques col·laboratives que les faci més eficients.
- Riquesa patrimonial excepcional, configurada per col·leccions i tradicions d'alt interès que es troben repartides per tot el territori. Cal preservar i difondre aquests continguts per al gaudi de tota la ciutadania.

Aquests punts forts representen un actiu que el sector cultural ha d'aprofitar per fonamentar les solucions als problemes que pateix.

Conclusions

En les línies anteriors s'han enumerat les actuacions que segons els experts consultats caldria impulsar des de la política cultural i des del mateix sector, però possiblement manca una actuació que és important afegir i que implica ambdues parts. El sector cultural i les administracions públiques poden tenir interessos diferents, però l'objectiu final ha de ser el mateix per a tots dos: aconseguir un sector cultural més fort que respongui a les necessitats actuals de la societat. Per aquest motiu, és absolutament necessari que la política i el sector cultural col·laborin per assolir els reptes indicats de forma efectiva i ràpida.

En el moment de tancar aquest informe, la crisi de la covid està canviant de forma significativa el panorama cultural del país, que ha obligat a administracions i sectors a actuar en format d'emergència. La repercussió de la covid comporta noves necessitats i obliga a introduir noves accions a realitzar, però segurament totes les que figuren en aquest informe seguiran sent prioritàries per als sectors.

Una situació que capgira el futur

No podem cloure aquest informe sobre l'estat de la cultura a Catalunya corresponent a l'any 2019 sense fer esment de la situació extraordinària que ens ha tocat viure fins al moment de la seva redacció i presentació. Si bé és cert que les problemàtiques aportades pels experts són majoritàriament deficiències estructurals del sistema cultural català, la crisi de la covid-19 les agreujarà, les augmentarà i les farà més evidents. La pandèmia causada per la covid ha afectat enormement el sector econòmic i, molt especialment, aquells sectors que necessiten mantenir un contacte directe amb els seus clients i usuaris, com és el cas d'una gran part dels sectors culturals. A Catalunya, els sectors de la cultura, i molt especialment els de la cultura en viu, s'han vist abocats al tancament i, un cop permesa la reobertura, els que han pogut reprendre l'activitat ho han fet en unes condicions desavantatjoses, amb reducció d'aforaments i l'aplicació de mesures de seguretat per a evitar la transmissió del virus.

El medi cultural està patint aquesta crisi de forma inusitada, però no és la primera que l'afecta en els darrers vint anys. Al tombant de segle la irrupció digital va colpejar de forma contundent les indústries culturals: va canviar els sistemes de distribució de continguts i va desmuntar els models de negoci que s'havien mantingut estables des de mitjans del segle passat. El 2008 la crisi financera va tenir un enorme impacte en els pressupostos públics i, de retruc, va reduir les quotes de l'estat del benestar. El finançament de la cultura, molt vinculat en el nostre país al suport públic, es va veure greument afectat.

Fins avui cap de les dues crisis s'han resolt satisfactòriament. D'una banda, el model de negoci sorgit de la irrupció de la digitalització tendeix a la concentració i l'homogeneïtzació de continguts i hi deixa fora els petits operadors. D'altra banda, els pressupostos públics destinats a la cultura no han recuperat el volum quantitatiu que es va perdre durant la crisi financera. A aquest panorama s'hi afegeix la crisi de la covid-19, el confinament i les conseqüències que tot plegat comporta tant als pressupostos públics com en el consum cultural.

Encara és prematur establir una valoració de quin serà l'impacte final de la covid-19 sobre els sectors culturals, però comencen a aparèixer algunes evidències que donen compte de la magnitud que pot arribar a assolir. Segons el Departament de Cultura, les empreses culturals durant el mes de gener del 2020 van aconseguir una facturació de 45 milions d'euros en un inici d'any espectacular, que superava la mitjana mensual, situada entre 37 i 40 milions de facturació. Després del confinament, aquesta xifra va caure en picat fins als 8 milions d'euros en el moment més crític, el mes d'abril. A finals de juliol, darrera dada disponible en el moment de tancament d'aquest informe, la facturació de les indústries culturals s'havia recuperat lentament fins a arribar a 25,4 milions, una xifra encara molt llunyana de la mitjana mensual de facturació d'aquest sector. Una de les conseqüències d'aquesta caiguda és la davallada de les afiliacions a la Seguretat Social: el mes de juny de 2020 les empreses culturals van perdre un 8,7 % d'afiliats respecte del desembre de 2019, per sobre de la perdua general d'afiliats del total empresarial de Catalunya que fou del 3,6 %.

D'altra banda, a inicis del confinament un total de 4.816 empreses culturals van acollir-se a la situació d'ERTO, amb un total de 43.927 empleats afectats. A inicis de juliol aquestes xifres havien augmentat considerablement fins a arribar a 5.888 empreses i 52.997 empleats en situació d'ERTO. Aquesta dada indica que un cop acabat el confinament el sector cultural continua tenint dificultats extremes per a aconseguir normalitat.

El sector privat ens dona més dades significatives. L'Acadèmia Catalana de la Música indica que el sector de la música en viu ha vist que fins al setembre s'han cancel·lat més de 4.000 concerts, amb unes pèrdues d'ingressos estimats en més de 40 milions. A part de les cancel·lacions d'enguany, alerta que el 70 % dels músics no tenen cap concert contractat o aparaulat per al proper any. També es fa ressò de les pèrdues del 65 % dels ingressos del sector discogràfic i dels ingressos no percebuts en el període de març a juny de 2020 en les escoles de música de titularitat privada, que s'estimen en 725.000 euros.

A l'inici del confinament, el Gremi de Cinemes de Catalunya va avisar que cada setmana que els cinemes restaven tancats es deixaven de facturar 450.000 euros. Avui dia les sales de cinema han recuperat l'activitat, però amb restriccions importants pel que fa a l'aforament.

Recentment, en el decurs de la gala «Catalunya aixeca el teló!» es van anunciar unes pèrdues per al sector teatral de la ciutat de Barcelona de 30,5 milions d'euros, amb 850.000 espectadors menys que la temporada anterior i més de 5.300 funcions cancel·lades de 510 espectacles.

L'Associació de Cambres del Llibre d'Espanya va anunciar el dia de Sant Jordi unes pèrdues estimades en el mercat espanyol de fins a 1.000 milions d'euros, un terç de la seva facturació anual. Les exportacions de llibres també se'n veuran ressentides i possiblement es poden arribar a perdre uns 200 milions d'euros en exportacions no realitzades.

Des del sector públic, les pèrdues d'ingressos dels principals equipaments culturals degut a la cancel·lació de la programació d'activitat són milionàries. Encapçalen la llista el Gran Teatre del Liceu i el Palau de la Música Catalana, amb més de deu milions de pèrdues cadascun; l'Auditori de Barcelona, que s'apropa als cinc milions de pèrdues, i la Fundació Gala – Salvador Dalí i la Fundació Joan Miró, que superen els quatre milions de pèrdues cadascuna. Les del MNAC i el TNC voregen els dos milions d'euros, i les del MACBA o el Teatre Lliure, el milió i mig. Aquests són els exemples més destacats pel gruix de la caiguda de la facturació, però cal tenir present que totes les institucions culturals sense cap excepció acabaran l'any 2020 amb un retrocés important dels seus ingressos per activitat.

Aquests són alguns exemples de com la covid-19 afecta econòmicament el medi cultural, però no totes les notícies han estat negatives. El sectors amb continguts digitalitzats han trobat una oportunitat durant la pandèmia per a consolidar els seus productes en els hàbits culturals del país. Qui ha aprofitat amb escreix l'oportunitat que els ha ofert el confinament han estat les plataformes digitals de continguts audiovisuals. El nombre d'abonats a les plataformes de vídeo sota demanda s'ha incrementat un 52 %: Netflix ha arribat a 2,7 milions d'abonats; Amazon Prime, a 1,2 milions, i HBO, a 639.000. Actualment el 62 % dels catalans estan subscrits a alguna plataforma digital de continguts audiovisuals; és una dada que va en augment i que testifica la consolidació de les transformacions generades per la digitalització de continguts.

La demanda de llibre electrònic s'ha incrementat un 410 % respecte del mateix període del 2019 i la facturació del llibre digital s'ha incrementat un 269 % a l'abril 2020 respecte a l'abril de l'any anterior. Les biblioteques públiques de Catalunya han fet més de 65.000 préstecs durant la pandèmia a través de la plataforma eBiblioCat. El mes d'abril la facturació de música en format digital es va incrementar un 27,6 % respecte al mes de febrer. En l'àmbit del patrimoni, han augmentat les visites als webs de museus; a tall d'exemple, el web del MNAC durant el mes de març va rebre 61.000 visites més respecte al mes anterior.

Aquesta situació afecta de manera substancial els hàbits i les formes d'accés de la ciutadania a la cultura. En conseqüència, obliga els serveis, sectors i organitzacions culturals a repensar les seves estructures, els seus continguts i el seu posicionament en la societat. L'impacte de la pandèmia en el medi cultural fa créixer les problemàtiques detectades pels experts i que han quedat reflectides en l'apartat anterior.

El medi cultural es troba en una cruïlla decisiva i per consolidar-se i seguir endavant ha d'unir forces amb la resta d'agents socials, polítics i econòmics. S'han posat en marxa plataformes per a pensar i treballar l'endemà de la pandèmia. A tall d'exemple, el Govern de la Generalitat ha convocat la taula «Catalunya 2022», dedicada a analitzar els escenaris post covid-19 i els projectes de futur. Cal que la cultura estigui present en aquests fòrums per a aportar les seves solucions i salvaguardar els seus interessos. Una altra oportunitat que s'apropa és el pla de recuperació anunciat pel Govern espanyol, que aportarà 72.000 milions per a impulsar projectes de reactivació econòmica entre els anys 2021 i 2023. Les principals línies d'actuació són la transició energètica, la digitalització, la innovació i l'educació, amb la reserva d'un 1,1 % per al desenvolupament de la cultura i l'esport, dos àmbits que segons el document es consideren indispensables per a aconseguir una societat lliure i oberta. El medi cultural català ha d'activar-se per a accedir a aquests recursos i les administracions culturals catalanes han de donar suport al sector per fer-ho.

El compromís del CoNCA i els objectius 2020-2024

Amb motiu de l'elaboració i la presentació de l'Informe anual de la cultura i les arts a Catalunya 2019, el Plenari vol fer palès el seu compromís amb la cultura fent públics els seus objectius i estratègies per al període del seu mandat 2020-2024. Són el fruit de la revisió crítica portada a terme durant el segon semestre de 2019 i dels principis que es manifesten a continuació:

- a. El CoNCA parteix de la base que la cultura és un dret essencial i bàsic de la ciutadania i que aquesta és subjecte dels drets culturals que se'n deriven. Aquests drets culturals han de garantir l'accés de la població al pòsit cultural de la comunitat i del conjunt de la humanitat, i han de fer possible l'obtenció de competències individuals per a permetre que cadascú esdevingui un agent culturalment actiu.
- b. La cultura és un factor fonamental de desenvolupament i de cohesió social, perquè és el terreny del reconeixement de la diversitat i de la inclusió, així com el gresol on prenen forma els valors i els projectes compartits que fusionen i que confirmen la comunitat.
- c. Aquests valors, basats en la triada democràtica de llibertat, igualtat i solidaritat, en llibertat del pensament i de la cultura davant de tot poder polític, econòmic i gremial, avui incorporen com a causes fonamentals la plena igualtat entre homes i dones i el desenvolupament sostenible, amb el degut respecte a la natura i en solidaritat amb les generacions que han de venir.

Els objectius del CoNCA parteixen dels principis esmentats i s'estableixen, a partir de la lectura crítica del mandat parlamentari, l'articulació jurídica i administrativa i el debat portat a terme per tal d'adequar-los a la present situació marcant el full de ruta per als propers cinc anys.

Els dits objectius s'articulen al voltant de tres eixos d'actuació:

- a. Vetllar pel desenvolupament de l'activitat cultural.
- b. Participar en l'ordenació de les polítiques culturals.
- c. Reivindicar un finançament adequat al sistema cultural de Catalunya i treballar-hi.

El desenvolupament de tots tres eixos i les accions que el CoNCA es proposa portar a terme es desenvolupen a continuació.

EIX 1. Vetllar pel desenvolupament normal de l'activitat cultural en l'àmbit dels serveis culturals, de la creació i de les indústries culturals, de cap a cap del territori i en el conjunt de les administracions.

Les polítiques culturals necessiten un major grau de formalització. El coneixement adquirit, propi i compartit, requereix mecanismes i plataformes de fixació, d'homologació i d'actualització permanent que li confereixin una plena legitimitat. En els aspectes en què aquest coneixement no estigui encara prou establert, ha de tenir la capacitat d'impulsar la recerca i l'elaboració que li han de permetre superar-ho. En aquest sentit, cal procedir a la formalització d'un Observatori de la Cultura i de les Polítiques Culturals. No es parteix de zero; ben al contrari, actualment conviuen diferents realitats repartides en diverses institucions que s'han d'aprofitar. No és necessari un nou organisme, sinó que s'ha d'avançar en la confederació de les realitats existents, completant-ne els buits que es detectin. Cal que tots els esforços que es realitzin envers l'observança del sector cultural tinguin la capacitat de confluir en una empresa compartida que sumi i es complementi amb l'objectiu de desplegar-se en totes les direccions necessàries: anàlisi, avaluació, diagnòstic, recerca, innovació, etc.

Les accions que el CoNCA es proposa de realitzar en aquest àmbit són, principalment:

1. Revisar l'estat de la cultura i fer-ne el diagnòstic amb les conseqüents conclusions i recomanacions per mitjà de l'Informe anual de la cultura i les arts a Catalunya.
2. Mitjançar entre els diversos agents culturals: polítics, socials i privats.
3. Establir una interlocució estable amb els diversos sectors de l'activitat cultural.
4. Impulsar vincles entre el camp de la recerca, la creació, la producció, l'exhibició i la difusió.

5. Promoure el reconeixement social de la creació catalana i difondre'n la singularitat, amb especial incidència en la duta a terme per les dones com a eina per a generar referents.
6. Reivindicar el valor de les pràctiques culturals i garantir l'accés a l'art i la cultura a totes les persones, amb especial atenció a la diversitat.
7. Incidir sobre l'educació en la cultura garantint la presència i l'articulació de la cultura i de l'art en l'educació i promovent el ple reconeixement dels ensenyaments artístics superiors.
8. Vetllar per les dinàmiques de participació cultural, dinamització comunitària i pràctiques artístiques en el triangle «cultura - educació – comunitat».
9. Impulsar l'ocupabilitat en el camp de la cultura, vetllant per la professionalització dels creadors, artistes i professionals de la cultura, i lluitant contra la precarietat laboral i les pràctiques abusives.
10. Avaluar la presència de la cultura catalana al món. Impulsar la formació i el perfeccionament en altres països i avaluar-ne el retorn corresponent.

EIX 2: Participar en l'ordenació de les polítiques culturals des de l'autonomia que pertoca al CoNCA, com a organisme elegit pel Parlament de Catalunya, d'acord amb les seves funcions assessores, avaluadores i mediadores amb el propòsit de fer un paper prescriptiu en l'àmbit de les polítiques culturals i, sobretot, en les polítiques artístiques.

Cal posar l'accent en la necessitat de dotar Catalunya d'un model estratègic per a la cultura, que comporti la definició d'un sistema cultural eficient i interactiu, amb previsions nacionals, regionals i municipals degudament interrelacionades, i que tingui en compte la concertació que cal amb els agents econòmics i socials. Aquest model ha de sorgir d'un ample consens polític, i ha de garantir una acció continuada i acumulativa en el temps, més enllà dels relleus en el Govern i dels legítims accents d'unes opcions i d'altres. L'ample consens polític ha de donar lloc a un gran acord de cooperació entre les administracions, cadascuna des de les seves obligacions competencials o responsabilitats adquirides, de manera complementària les unes respecte de les altres, sense llacunes ni solapaments.

Les accions que el CoNCA es proposa realitzar en aquest àmbit són, principalment:

11. Fer el seguiment, avaluar i assessorar sobre les polítiques culturals i les accions que se'n deriven per a l'activitat cultural i artística.
12. Exercir d'organisme consultiu del Govern i d'altres administracions i agents culturals.
13. Promoure un ampli consens en relació amb els grans objectius culturals del país al marge de la contingència política i que inclogui els compromisos de cooperació entre les administracions, la col·laboració entre els agents que intervenen en el sector de la cultura, la cultura en la transversalitat de les polítiques de govern, la igualtat de gènere i la incorporació de la ciutadania en tota la seva diversitat.
14. Dissenyar un sistema de polítiques referides a la creació artística que, preservant-ne l'autonomia estètica, introdueixi elements suficients de projecció i estabilitat.
15. Fer d'intermediari en favor del diàleg i l'entesa entre els agents de la vida cultural i les administracions públiques, estimulants la comunicació entre territoris i administracions.
16. Situar la cultura al centre de l'acció del Govern per impulsar els corresponents acords interdepartamentals.
17. Impulsar la cooperació entre administracions que inclogui una distribució de responsabilitats ben definides.
18. Impulsar la concertació intergovernamental de polítiques culturals en els territoris del domini lingüístic del català i l'aranès que fomenti els intercanvis en matèria cultural i afavoreixi els circuits de difusió artística.
19. Avaluar l'activitat del sector cultural català i generar coneixement amb l'objectiu de millorar.
20. Desenvolupar relacions amb altres consells de la cultura i de les arts amb presència activa i interacció en el medi internacional amb la IFACCA (Federació Internacional de Consells d'Art i Agències Culturals) i organismes similars.
21. Impulsar la cultura de la sostenibilitat a través de polítiques culturals que facilitin eines i mesures per a enfrontar-nos als canvis socials, econòmics i mediambientals.

Eix 3. Reivindicar i treballar per aconseguir un finançament més adient per a la cultura, plantejada en termes de drets ciutadans i de sistema eficient i interactiu, cosa que ha d'incrementar la capacitat de negociació pressupostària de les polítiques culturals respecte del conjunt de les polítiques de govern, en el marc de les diverses administracions.

Pel que fa al Govern, cal partir de l'axioma segons el qual els Estats han de tenir uns pressupostos de cultura que assoleixin com a mínim l'1 %, mentre que els governs regionals (sense el costós ventall de competències reservades als estats: Exèrcit, cos diplomàtic, poder judicial, titularitat de costes, ports i aeroports, etc.) han d'assolir com a mínim el 2 %, un paràmetre doblement obligat quan es tracta d'una nació amb llengua i cultura pròpies, com és el cas de Catalunya.

La competència exclusiva del Govern català en cultura no pot ser un argument per a l'abandonament de les responsabilitats del govern de l'Estat respecte de la cultura i la llengua catalana, ni tampoc per a la inhibició d'aquest respecte dels grans equipaments i realitats culturals catalans. Urgeix un replantejament de la política del Ministeri de Cultura, en tres direccions:

- Defensa i promoció de la pluralitat lingüística, de la unitat del català, del foment del seu ús i de la promoció internacional de la cultura expressada en català.
- Disseny de polítiques industrials, mediàtiques i de circuits estatals i internacionals a partir de la pluralitat lingüísticocultural.
- Implantació d'una concepció policèntrica, que reconegui com a «centralitat estatal» tot equipament o realitat cultural que, situat on sigui del territori i sigui quina sigui la seva propietat, tingui una projecció estatal, europea o internacional.

Pel que fa a l'Administració local, cal remarcar l'enorme despesa extracompetencial que suporta en matèria de cultura, atès que la llei li confereix una sola competència: la lectura pública. L'Administració local, com correspon a la seva condició de govern de proximitat, ha assumit responsabilitats culturals que van molt més enllà del marc competencial vigent, fins a dedicar-hi un elevat percentatge del seu pressupost: una mitjana del 6,3 % els ajuntaments, i una mitjana del 7,3 % les diputacions. És necessari definir un marc competencial i financer per a l'Administració local que sigui congruent amb la realitat que està assumint.

Les accions que el CoNCA es proposa realitzar en aquest àmbit són, principalment:

22. Exigir un pressupost homologable per al Departament de Cultura d'acord amb els estàndards europeus de referència.
23. Assessorar en el disseny i la valoració dels ajuts que concedeix el Departament de Cultura a partir del pla estratègic de subvencions:
 - 23.1. Atendre les necessitats dels sol·licitants, la promoció de la singularitat i la diversitat artístiques, l'impuls a la professionalització, la creació de nous públics, l'arquitectura de la governança i el foment de les arts en els àmbits de l'educació, la salut i la inclusió.
 - 23.2. Avaluar el retorn social de les polítiques públiques culturals amb especial atenció als ajuts públics destinats a la creació i la producció culturals i artístiques.
 - 23.3. Vetllar per la presència i la protecció de la llengua catalana en tot el territori i de la llengua aranesa en el seu territori.
24. Impulsar el finançament de la cultura a través de les aportacions des del mecenatge:
 - 24.2. Promoure l'elaboració d'una nova legislació del mecenatge.
 - 24.2. Col·laborar amb la Fundació Catalunya Cultura en les funcions d'impuls al patrocini i al mecenatge.
25. Proposar mesures que millorin l'autofinançament dels agents culturals i donar-hi suport:
 - 25.1. Formular línies de finançament públic alternatiu a les subvencions per a la producció de la indústria cultural.
 - 25.2. Estudiar les fiscalitats que afecten l'activitat cultural.
 - 25.3. Analitzar altres sistemes de finançament alternatiu vinculats a la gestió pública.

El compromís del CoNCA per als propers cinc anys del mandat de l'actual Plenari es fa palès en la concreció dels esmentats objectius i de les estratègies i mitjans per a assolir-los, a favor del ple desenvolupament de l'activitat cultural i artística a Catalunya, i per a l'autonomia de la cultura i de la creativitat. La finalitat que es persegueix és aconseguir un escenari en què les polítiques culturals responguin a un ampli consens que n'asseguri la continuïtat i donin lloc a l'entesa entre les diverses administracions, sobre la base de la complementarietat competencial, així com a una cooperació més estreta entre agents públics, socials i empresarials, amb la voluntat d'assolir unes cotes més altes d'excel·lència, de democratització i d'iniciativa ciutadana en l'activitat cultural i creativa.

Des de la nostra obligació d'observar i assessorar les polítiques culturals desenvoluparem les estratègies per a l'assoliment dels objectius que ens hem proposat i estarem atents a tot el que succeeixi en l'àmbit cultural i creatiu del nostre país amb la voluntat de dotar-lo d'un sistema cultural més fort, cohesionat, divers, inclusiu i sempre al servei de la ciutadania.

Capítol 3

Cultura en dades

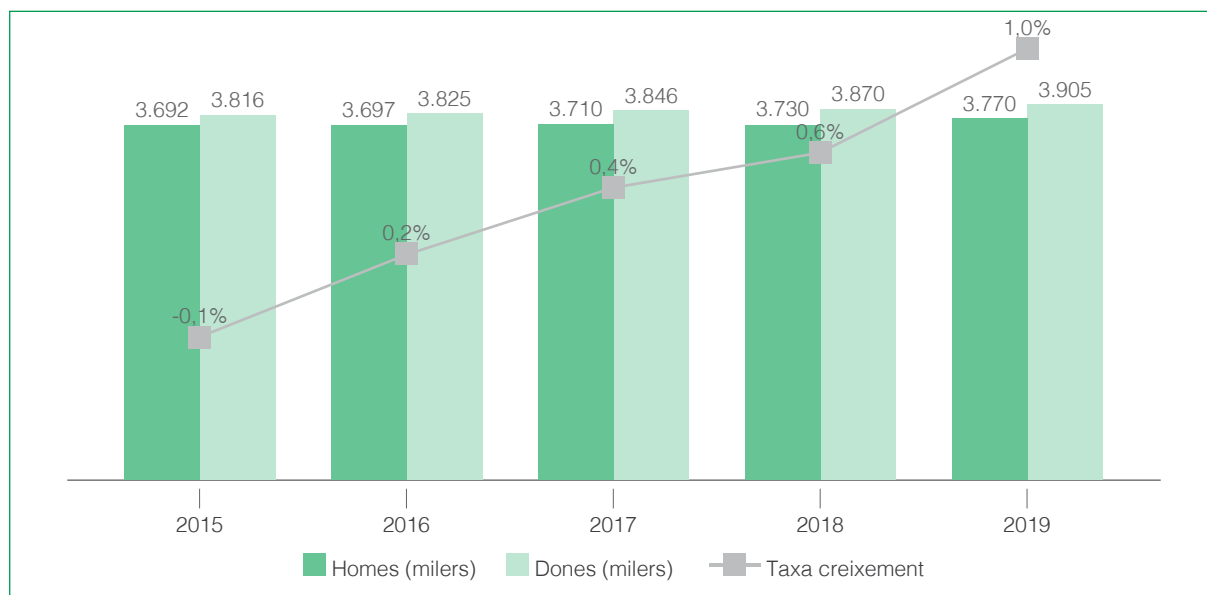

Dades sociodemogràfiques

Evolució de la població per sexe i procedència

El 2019 Catalunya tenia poc més 7,6 milions d'habitants, dels quals el 50,9 % són dones i el 49,1 % restant són homes, una proporció que no ha variat substancialment al llarg dels darrers cinc anys. Després d'uns anys de recessió, des del 2015 la població catalana ha experimentat una tendència de lleu creixement, del 2,2 %, entre el 2015 i el 2019.

Evolució de la població de Catalunya per sexe. 2015-2019

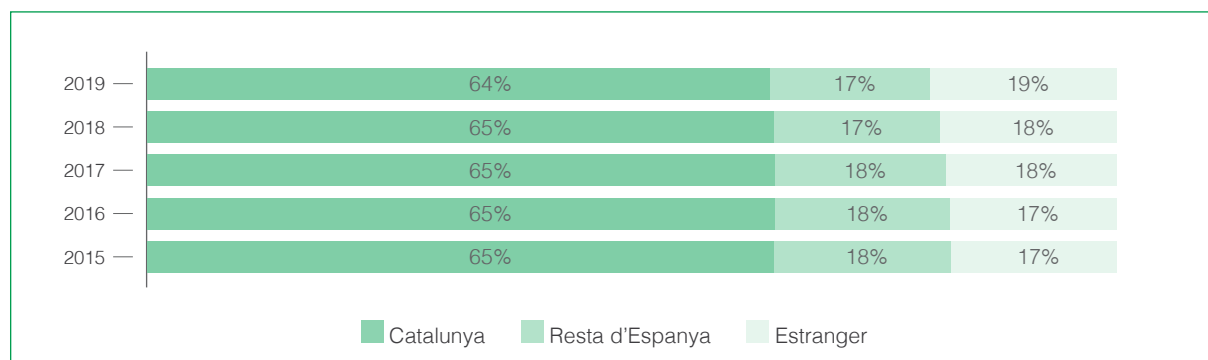
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

Fins al 2008 la població catalana va créixer principalment gràcies a l'arribada de ciutadans estrangers —les dades del Padró indiquen que el nombre d'immigrants a Catalunya es va multiplicar per sis entre el 2000 i el 2008—, però amb l'esclat de la crisi econòmica la població resident va minvar any rere any perquè l'arribada d'immigrants ja no cobria el dèficit del creixement natural de la població catalana. El 2019 el 36 % de la població de Catalunya és nascuda fora del territori català, el 17 % a la resta de l'Estat i el 19 % en tercers països.

A l'inici del quinquenni 2015-2019 l'arribada de població estrangera presentava unes xifres baixes, però a poc a poc es van anar recuperant, de manera que en el darrer any d'aquest període es van empadronar en el territori català més de 87.000 persones provinents d'altres països. L'any 2019 el creixement de la població estrangera a Catalunya ha estat 6 vegades superior al creixement natural de la població. Pel que fa a la població de la resta de l'Estat que s'estableix a Catalunya, no ha parat de reduir-se, fet que ha comportat una pèrdua de 100.000 empadronats en el darrer lustre.

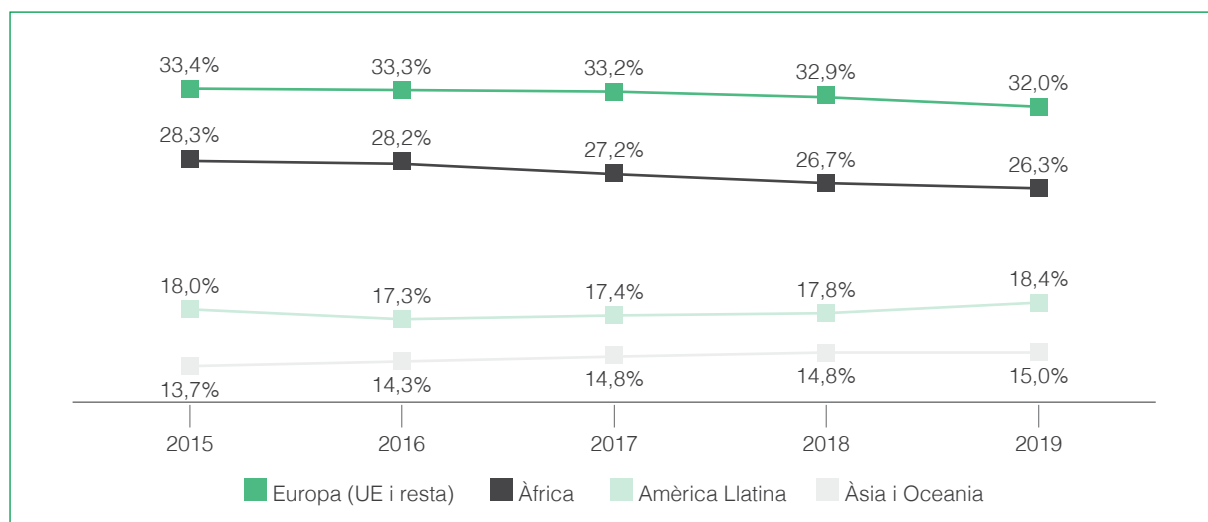
Evolució de la població catalana segons l'origen. 2015-2019

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

En l'origen de la població catalana vinguda d'altres països també s'han produït canvis importants. Actualment els europeus i els africans són els col·lectius més nombrosos, però en ambdós casos s'ha produït una lleu reducció del percentatge que representen en el total de la població estrangera que viu a Catalunya. Mentre que els europeus el 2015 constituïen el 33,4 % de la població estrangera que vivia a Catalunya, l'any 2019 aquesta xifra ha disminuït al 32 %. En el cas del percentatge de la població amb origen a l'Àfrica en el col·lectiu d'estrangers, que l'any 2015 era del 28,3 %, el 2019 aquest s'havia reduït en 2 punts percentuals. Per contra, el del col·lectiu d'asiàtics augmenta en 1,3 punts percentuals i el del col·lectiu d'immigrants procedents de Llatinoamèrica, que a causa de la crisi del 2008 havia disminuït molt considerablement, es recupera lleugerament.

Evolució de la població immigrada resident a Catalunya segons el lloc de procedència. 2015-2019

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

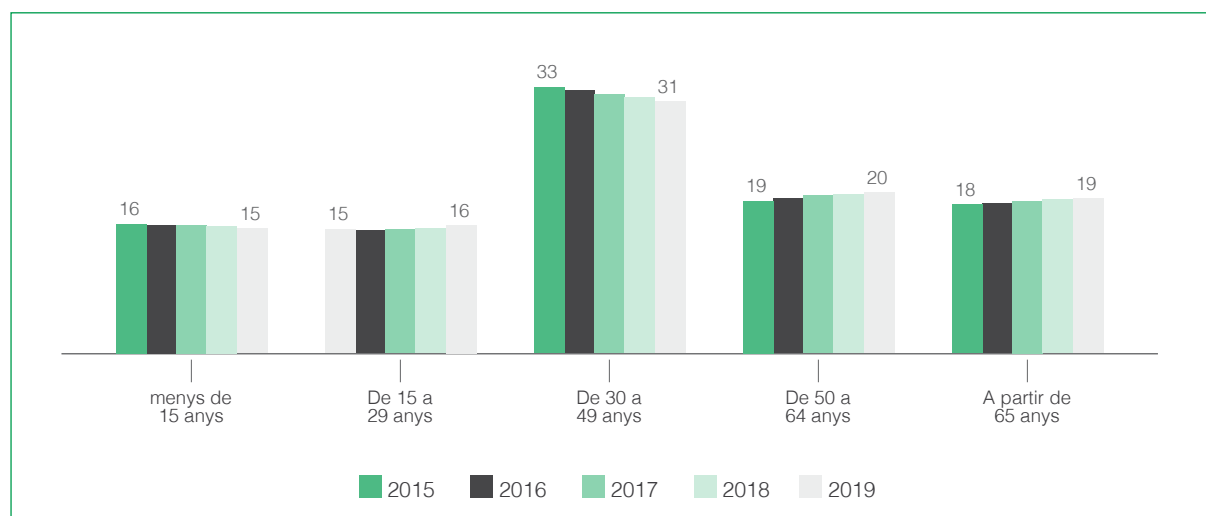
Pel que fa als països d'origen, en termes absoluts el 2019 la població procedent del Marroc continua sent la més nombrosa a Catalunya, amb més de 232.000 persones (un 6,5 % més que l'any anterior), seguida de l'equatoriana, que amb més de 83.000 ha passat per davant de la població d'origen romanès. A diferència de l'any passat, el nombre d'individus d'algunes comunitats procedents de països sud-americans, com és el cas de Colòmbia i Argentina, amb més de 60.000 immigrants cadascun, ha tornat a superar el de la població xinesa o pakistanesa.

Estructura poblacional per edats

Des del 2015, la població catalana ha experimentat certs canvis en l'estructura per edats. Segons dades del 2019, el 66 % de la població catalana es troba en la franja d'edat que es podria considerar població activa (entre 16 i 65 anys), mentre que el 34 % restant formarien part de les anomenades classes passives. Entre la població activa hi ha més homes (50,4 %) que dones (49,6 %).

L'any 2019 el creixement del col·lectiu d'entre 50 i 64 anys i el de més de 65 anys segueix la mateixa tendència dels darrers anys, ja que tots dos han crescut respecte de l'any anterior, amb un percentatge de variació de l'1 %, respectivament. El grup d'edat de 15 a 29 anys també augmenta lleugerament un 1 %. Aquestes dades indiquen que s'està produint un cert envelliment de la població.

Evolució de l'estructura de la població de Catalunya per grups d'edat. 2015-2019

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

Densitat poblacional

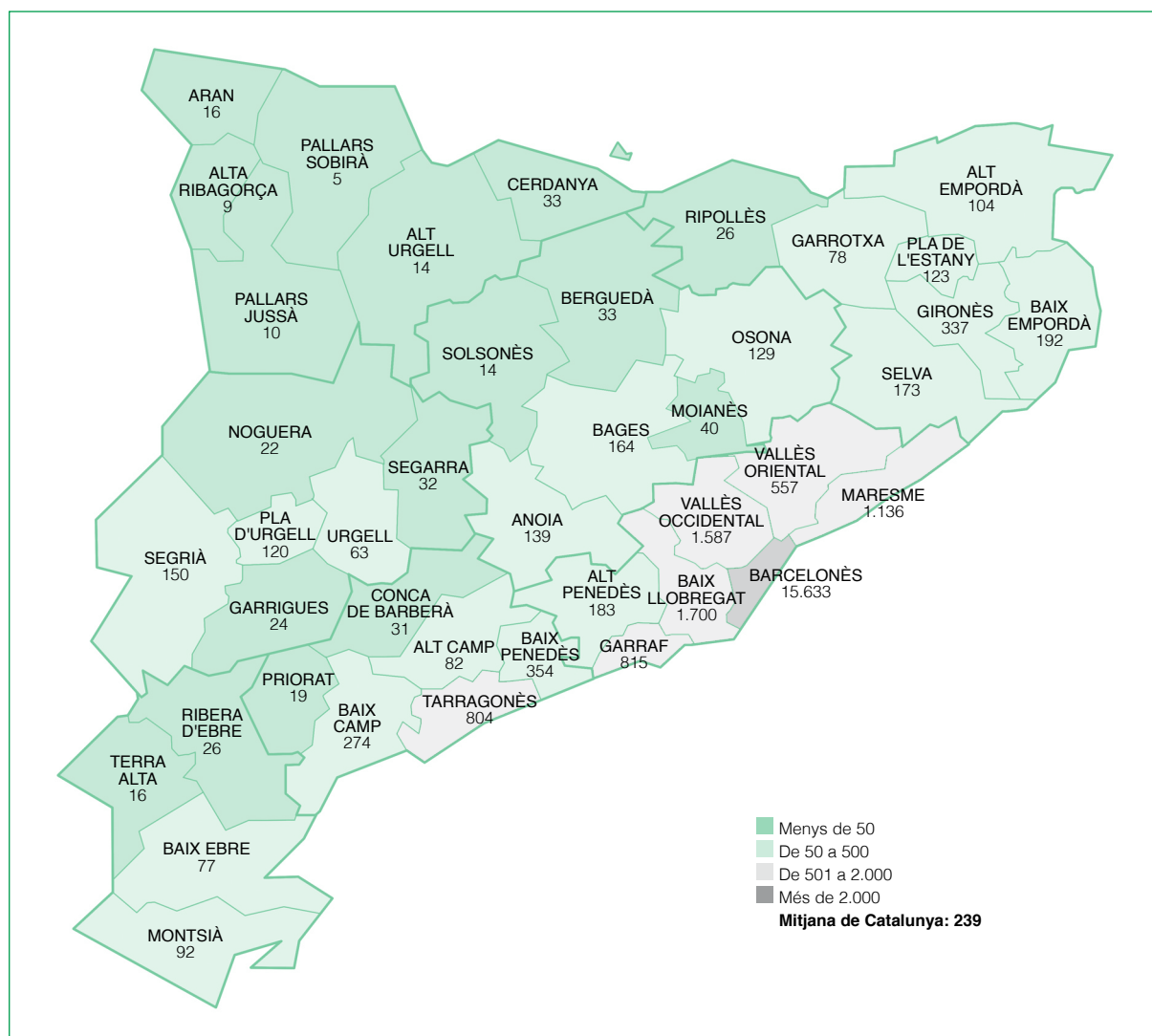
La densitat de població a Catalunya continua augmentant. L'any 2019 registra 239 habitants per kilòmetre quadrat de mitjana, cinc habitants més per kilòmetre quadrat respecte del 2015. Però aquesta xifra no representa la gran diversitat poblacional dels diferents territoris de Catalunya, ja que hi ha comarques com el Pallars Sobirà, que només té cinc habitants per kilòmetre quadrat, mentre que el Barcelonès agrupa a 15.633 persones per kilòmetre quadrat.

Només deu comarques (una quarta part del total) superen la densitat mitjana de Catalunya, totes elles situades a la franja litoral catalana: des del Maresme, passant per l'àrea metropolitana i seguint per la costa fins a arribar al Tarragonès. S'ha d'afegir a aquesta llista de comarques més poblades el Gironès, l'única a la demarcació de Girona que supera la mitjana catalana.

A l'altre extrem de la llista, les comarques més deshabitades es situen a l'interior, cap a ponent. En general, totes les comarques de Ponent, del Pirineu i de les Terres de l'Ebre queden molt allunyades de la densitat poblacional mitjana de Catalunya.

Aquestes dades ens dibuixen un mapa de Catalunya dividit en dues parts: una franja del litoral altament poblada que queda abraçada per un interior i els dos extrems del litoral català (Terres de l'Ebre i Empordà) amb unes densitats poblacionals per sota de la mitjana.

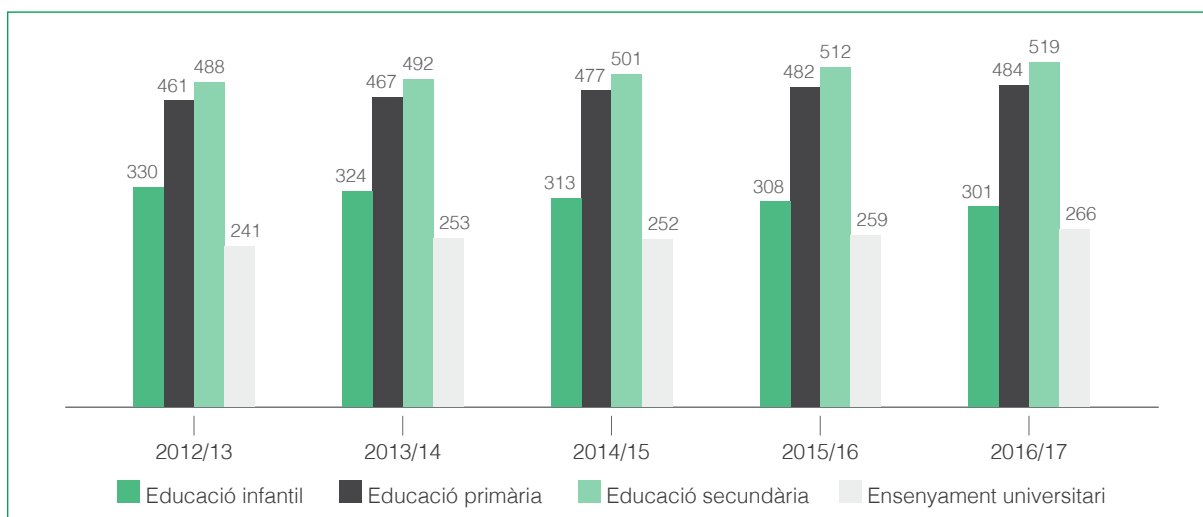

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

Població escolaritzada i nivell d'instrucció

Entre el 2012 i el 2017 el nivell d'escolarització presenta una tendència similar als anys anteriors, un augment progressiu de l'escolarització en estudis primaris, secundaris i universitaris (un 5 %, un 6,4 % i un 10 %, respectivament). Per contra, durant els cinc anys analitzats s'ha produït una disminució de l'escolarització en educació infantil.

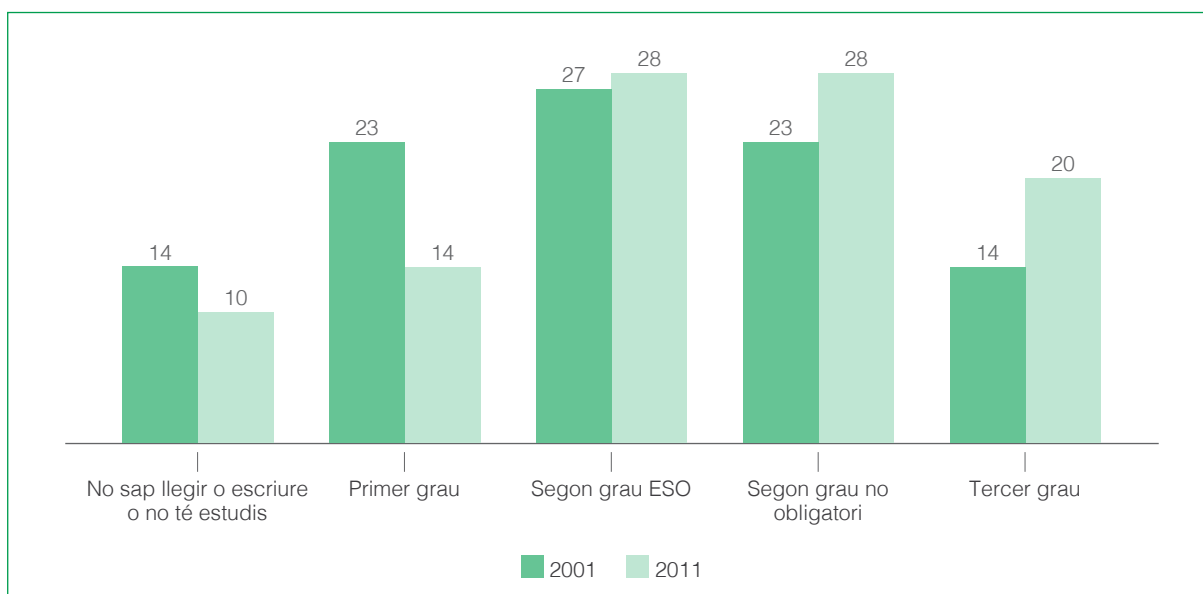
Alumnes per nivells educatius, en milers. 2012-2017

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari estadístic de Catalunya*.

Pel que fa al nivell d'instrucció de la població catalana, entre els anys 2001 i 2011 el percentatge de població sense estudis s'ha reduït de manera significativa —ha passat del 14 % al 10 %— i el de catalans que han obtingut un títol universitari s'ha incrementat en 6 punts percentuals. Segons aquestes dades, un 48 % dels catalans han continuat estudiant més enllà dels estudis obligatoris i una cinquena part s'han tret un títol de tercer grau. Aquestes xifres continuaran creixent si es té en compte que el nombre anual de titulats universitaris ha augmentat gairebé un 27 % des de les darreres dades del nivell d'instrucció de la població catalana.

Nivell d'instrucció de la població de Catalunya, en percentatge. 2001-2011

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari estadístic de Catalunya*.

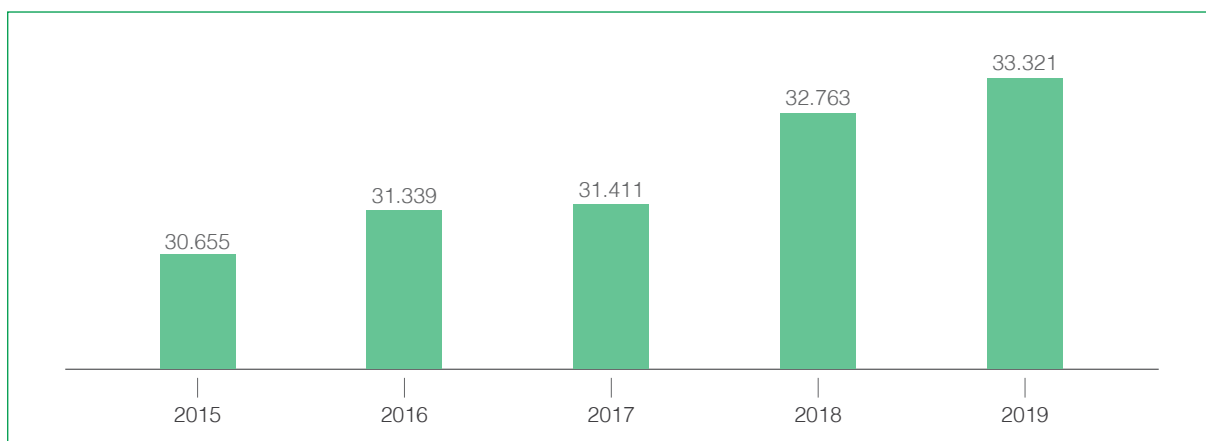

Renda mitjana i índex de pobresa

Pel que fa a les últimes dades socioeconòmiques disponibles, la renda mitjana anual de les llars l'any 2019 a Catalunya va ser de 33.321 euros. Es pot dir que a partir del 2015 es va iniciar el camí de recuperació de la renda perduda durant la crisi del 2008 i el 2019 s'han arribat a superar els nivells de precrisi (en el moment més elevat, la renda neta anual dels catalans va arribar fins a 33.064 euros).

Novament, la mitjana no ens explica la realitat de tot Catalunya. De fet, per sobre de la mitjana se situen les comarques de l'àrea metropolitana i el Penedès, mentre que les àrees més desfavorides són les més allunyades de Barcelona, novament les Terres de l'Ebre, l'Alt Pirineu i l'Aran, on la renda disponible de les llars es situa en 10.000 euros, per sota de la mitjana catalana.

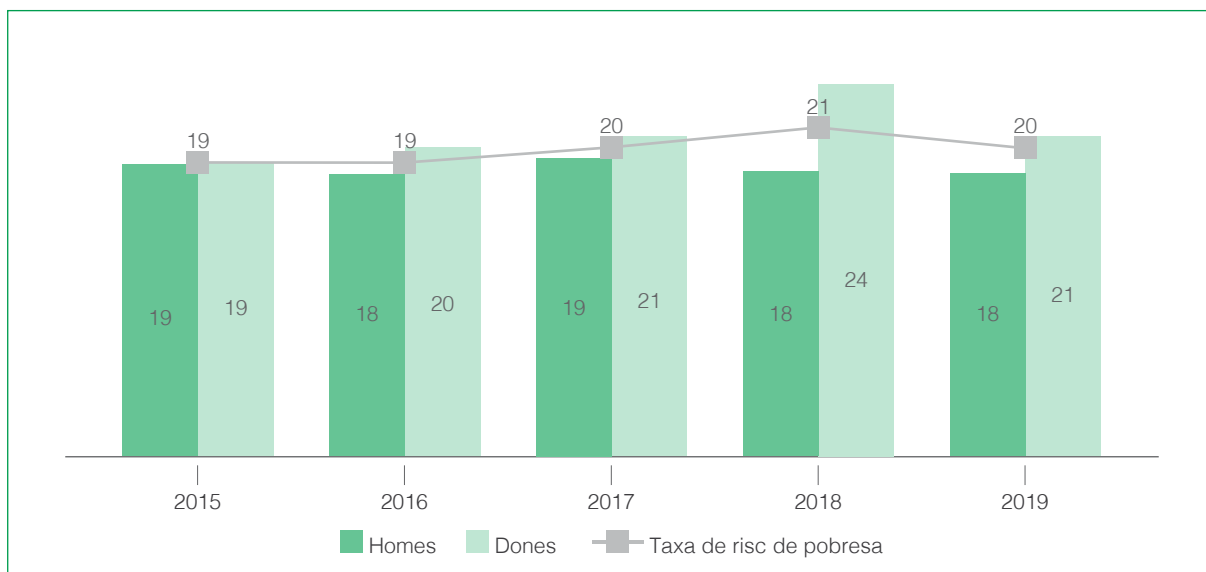
Renda mitjana neta anual de les llars catalanes, en euros. 2015-2019

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de condicions de vida*.

Tot i l'increment de la renda mitjana anual, la taxa de risc de pobresa de la població catalana es manté prop del 20 % de la població i és més elevada entre les dones que entre els homes, amb 3 punts percentuals de diferència.

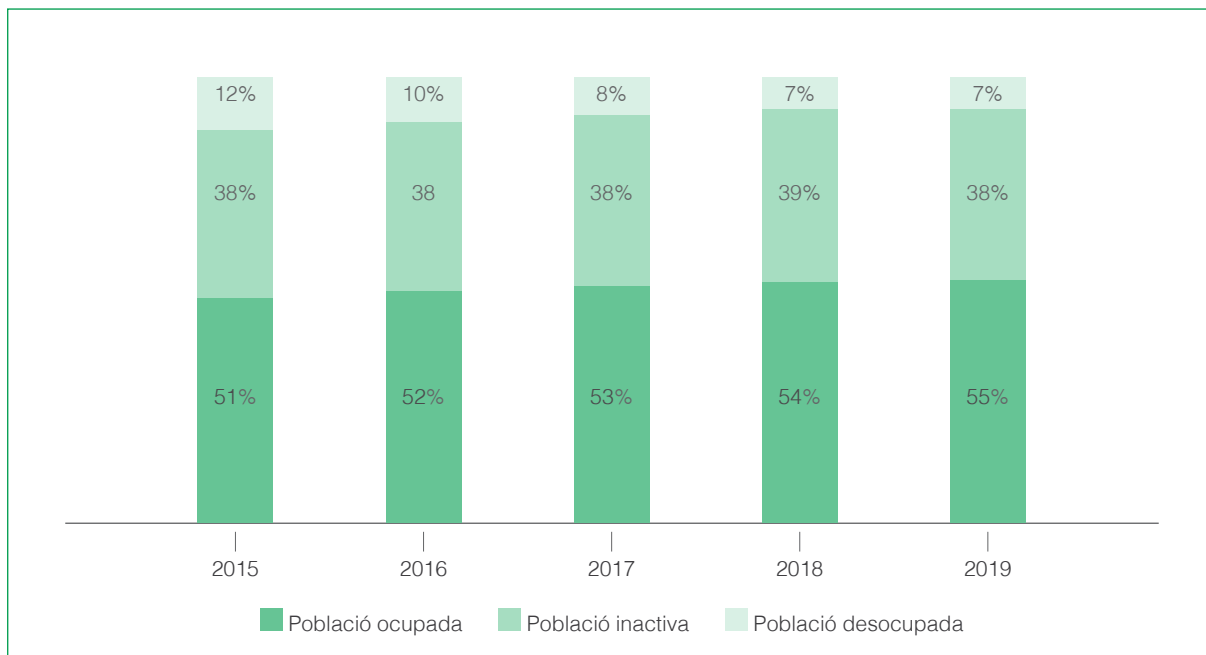
Taxa de risc de pobresa, en percentatge. 2015-2019

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de condicions de vida*.

Situació laboral

Evolució de la situació laboral de la població catalana de més de 16 anys. 2015-2019

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de població activa*.

L'any 2019 un 55 % de la població activa catalana disposava d'una ocupació remunerada, mentre que un 7 % no treballava però es mostrava disponible per treballar. El 38 % restant no treballava, però tampoc no cercava ocupació o no estava disponible per treballar.

La tendència dels cinc darrers anys mostra una recuperació progressiva de la situació laboral dels catalans i les catalanes després de la crisi del 2008, amb una disminució de la població desocupada de 7 punts percentuals respecte al 2015. D'altra banda, la població ocupada també mostra xifres positives, amb un augment progressiu de quatre punts percentuals.

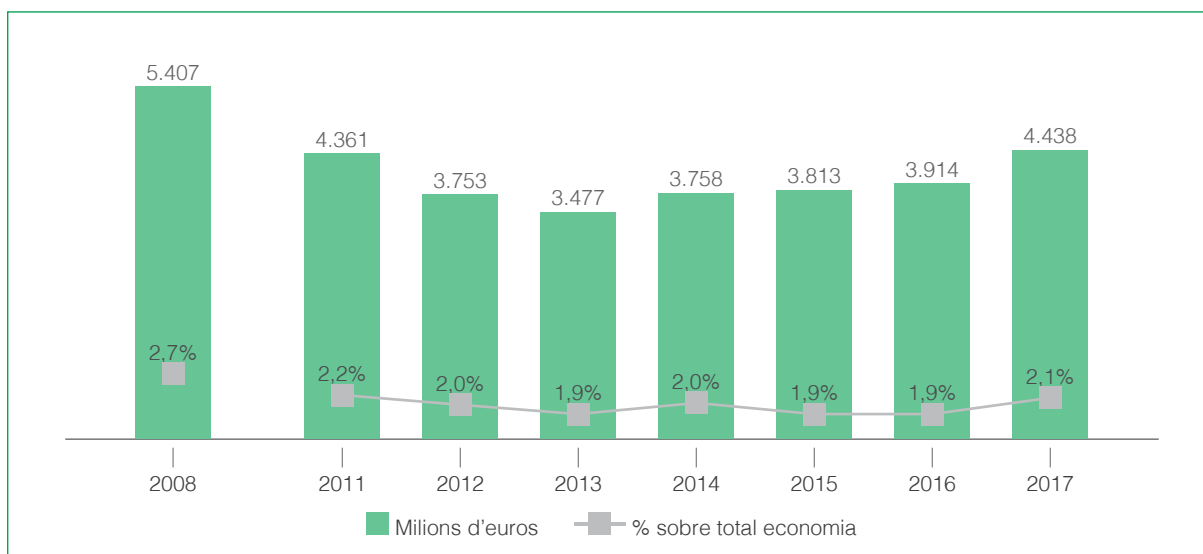

El pes econòmic de la cultura

Volum econòmic dels sectors culturals

El valor afegit brut cultural (VAB cultural) indica la riquesa generada pels sectors que treballen en l'àmbit de la cultura en el territori considerat i durant un període determinat. L'any 2017 el valor afegit brut generat per les activitats culturals a Catalunya va suposar 4.437,6 milions d'euros, xifra que representa un 2,1 % de la riquesa generada pel conjunt de l'economia catalana.

VAB del sector cultural a Catalunya. 2008-2017

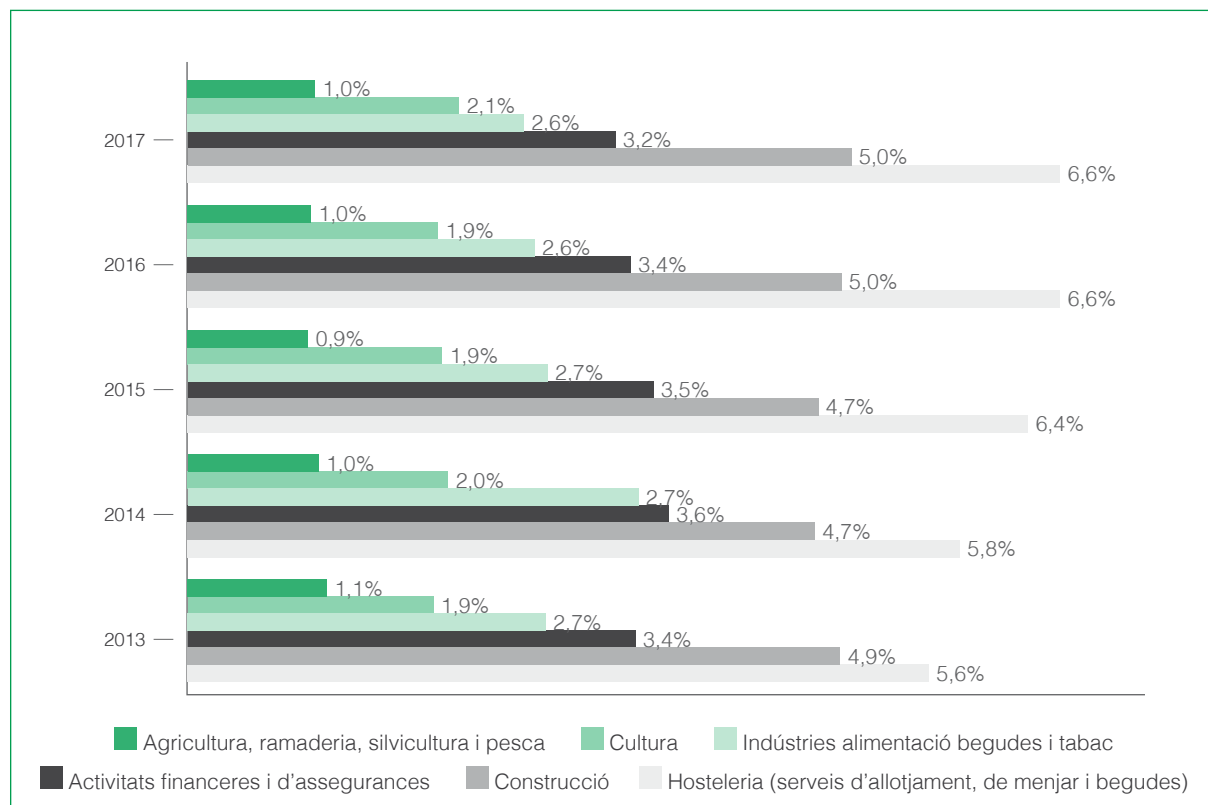
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals*.

Si s'observa l'evolució d'aquesta magnitud entre els anys 2008 i 2017, es comprova que el conjunt de la riquesa creada per l'economia catalana s'ha anat recuperant; fins i tot ha superat amb escreix els 200.000 milions d'euros d'abans de la crisi (el 2017 el VAB de l'economia catalana va arribar a 214.102 milions d'euros). Per la seva banda, el pes del sector cultural en l'economia catalana es situa l'any 2017 un 18 % per sota del valor que tenia el 2008: en aquell any la cultura representava el 2,7 % del VAB català, mentre que el 2017 només en representava el 2,1 %. Aquestes dades indiquen que el sector cultural, tot i mostrar senyals de recuperació, ho fa a un ritme més lent que altres sectors de l'economia catalana.

En comparació amb altres sectors, el VAB cultural aporta al conjunt de l'economia catalana el doble que el de l'agricultura, mentre que només suposa menys de la meitat del VAB del sector de la construcció i una tercera part del sector de l'hostaleria.

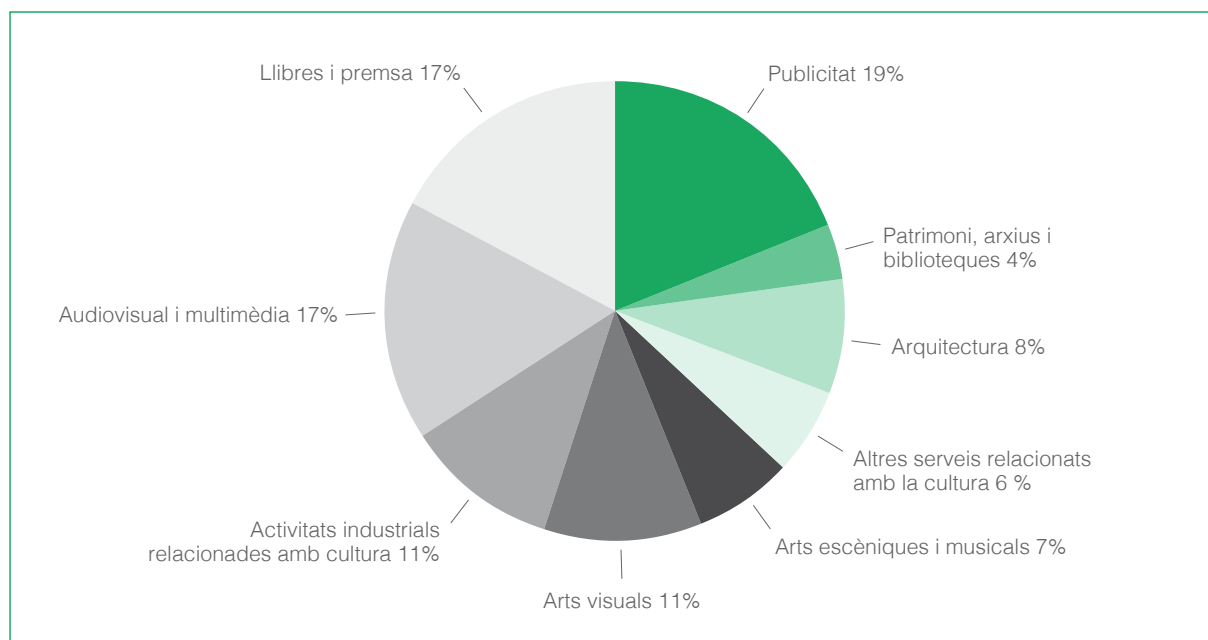
L'anàlisi del VAB cultural desagregat per grups d'activitats indica que el grup d'activitat que més contribueix al VAB cultural és el sector de la publicitat (19 %), seguit del llibre i la premsa (17 %) i l'audiovisual i multimèdia (17 %). Patrimoni, arxius i biblioteques encapçala la llista per la part baixa (4 %), junt amb els altres serveis relacionats amb la cultura (6 %) i les arts escèniques i musicals (7 %).

VAB de diferents sectors econòmics a Catalunya, en percentatge del total de l'economia. 2013-2017

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari estadístic de Catalunya*.

VAB per grups d'activitats culturals. 2017

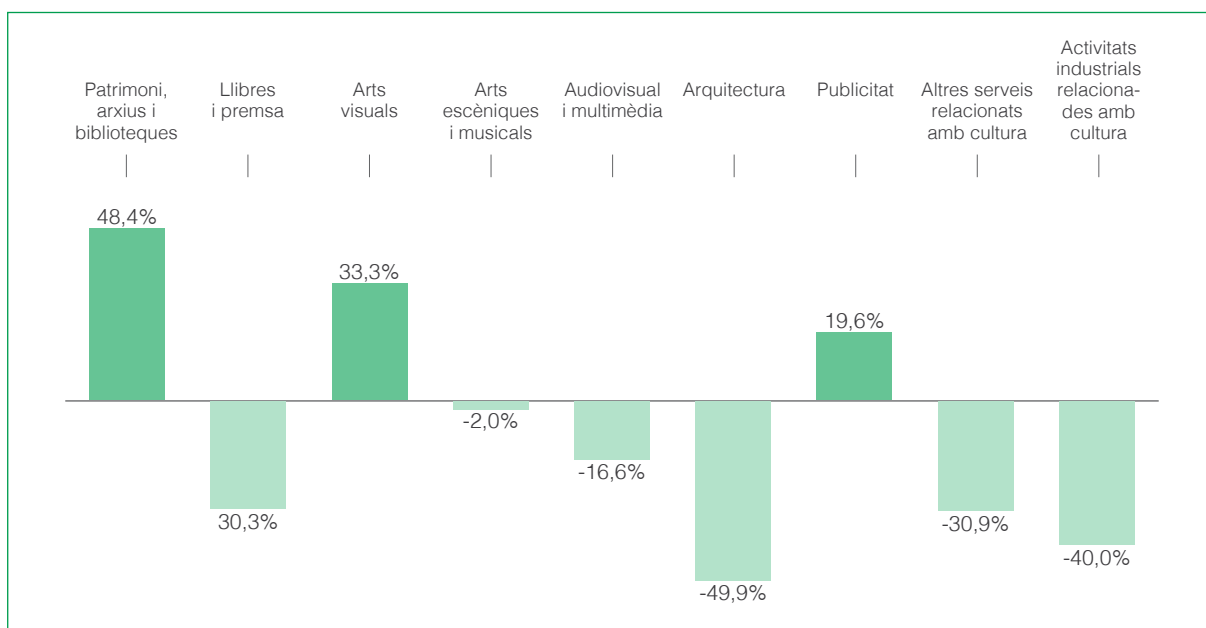

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, Producció i valor afegit brut de les empreses culturals.

Cal destacar que des de l'any 2008 els sectors que més han reduït la seva contribució al VAB cultural han estat l'arquitectura (un 49,9 % menys), indústries relacionades amb la cultura (un 40 % menys), altres serveis relacionats amb la cultura i el sector del llibre (un 30,3 % menys cadascun d'ells).

Variació VAB entre el 2008 i el 2017 per grups d'activitats culturals.

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals*.

Els únics sectors que estan capgirant la tendència negativa són els següents: patrimoni, arxius i biblioteques (48,4 %); arts visuals (33,3 %), i publicitat (19,6 %). Tots tres han aconseguit millorar el valor del 2017 respecte del que mostraven l'any 2008.

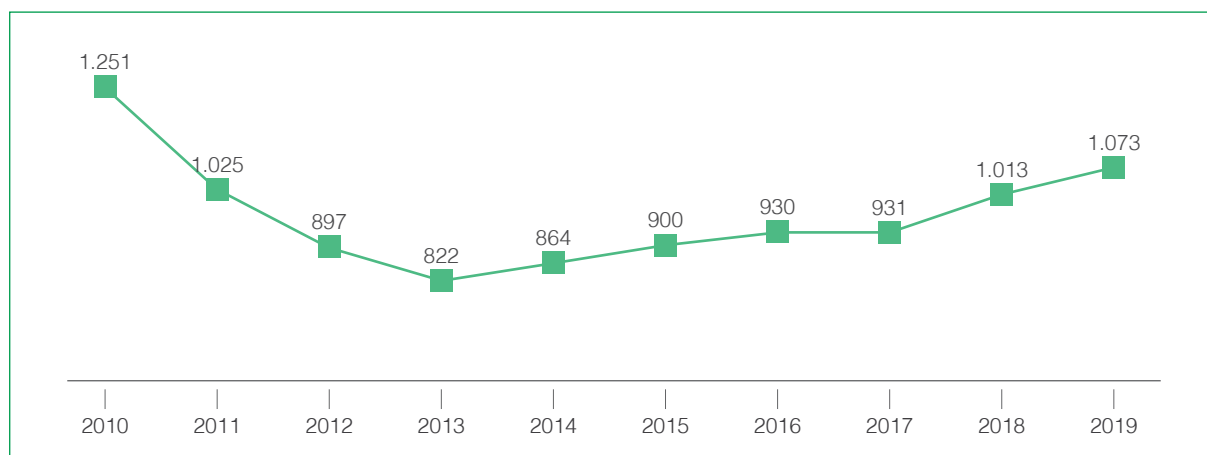
Si l'anàlisi es limita als darrers cinc anys (2013-2017), tots els sectors tenen una tendència positiva, excepte el llibre i la premsa, i activitats industrials relacionades amb la cultura que mantenen una tendència plana.

Despesa pública en cultura

A partir del 2010 es va iniciar un procés de reducció de les aportacions públiques a la cultura que s'ha mantingut fins a l'actualitat. Els 1.251 milions d'euros que el conjunt de les administracions públiques amb competències culturals a Catalunya van destinar a aquest sector l'any 2010 van caure fins a 822 milions d'euros l'any 2013, xifra que suposa una reducció del 34,3 %. A partir de l'any 2014 s'han deixat enrere els pressupostos minvants i s'ha produït un canvi de tendència que indica una lleu recuperació. El 2019 la despesa pública en cultura a Catalunya es preveu que hagi arribat a 1.073 milions d'euros (pressupost aprovat), un import lleugerament superior a la despesa pública de l'any anterior (també amb pressupostos aprovats) i un 15 % superior als 931 milions de l'any 2017 (darrer any del qual es tenen disponibles les dades executades).

En el context de la crisi econòmica i amb la reducció pressupostària experimentada al llarg d'aquests anys, és remarcable com des del 2012 els ajuntaments catalans han incrementat el pes de les seves aportacions econòmiques a la cultura. Per contra, les aportacions del Departament de Cultura han anat minvant tant en valors absoluts com pel que fa al percentatge que representa sobre el total de les aportacions públiques a la cultura. La despesa en cultura dels ajuntaments ha passat de representar el 53 % del total de la despesa pública en cultura l'any 2012 a significar el 60 % l'any 2019, un augment de set punts percentuals, tot al contrari que el Departament de Cultura, que ha passat del 32 % l'any 2012 a un 25 % l'any 2019, també set punts percentuals, però en aquest cas de disminució.

Despesa pública en cultura a Catalunya, en milions d'euros. 2010-2019

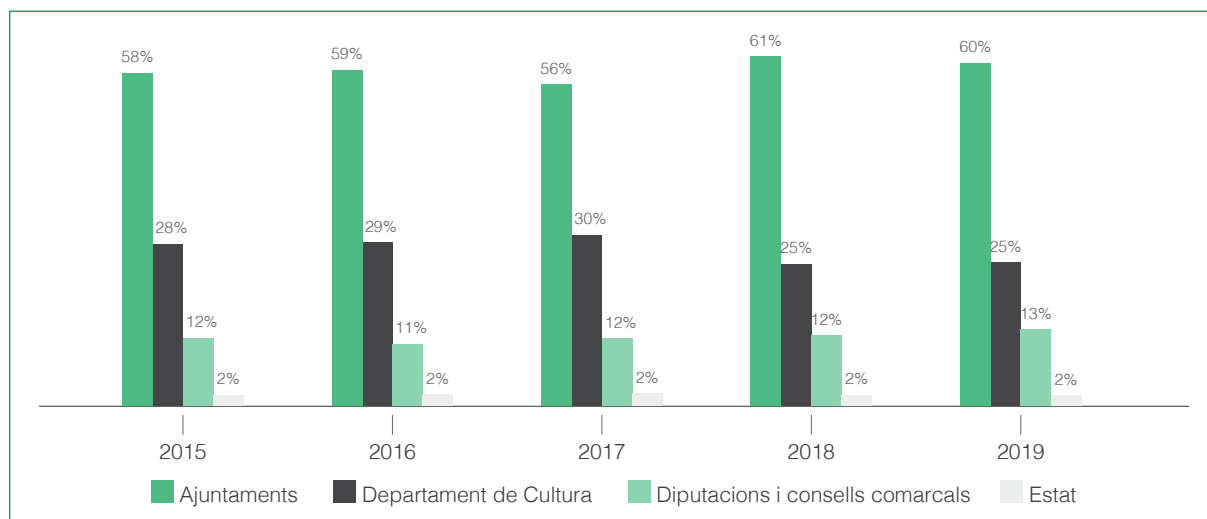

Nota: els anys 2018 i 2019 recullen dades estimades a partir dels pressupostos aprovats; la resta d'anys són pressupostos executats i consolidats.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*; Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

Pel que fa a les aportacions de les diputacions provincials i els consells comarcals, s'han mantingut bastant constants, i anualment representen entre un 11 i un 13 % del total del pressupost públic en cultura. Les aportacions en subvencions i inversions nominatives de l'Estat central sempre han estat una partida minoritària de la despesa pública en cultura a Catalunya, i s'han centrat sobretot en les aportacions que fan als grans equipaments públics dels quals són patrons. Entre el 2012 i el 2019 les aportacions de l'Estat central als equipaments culturals catalans han experimentat una important reducció del 60 %.

Repartiment de la despesa pública en cultura per administracions. 2015-2019

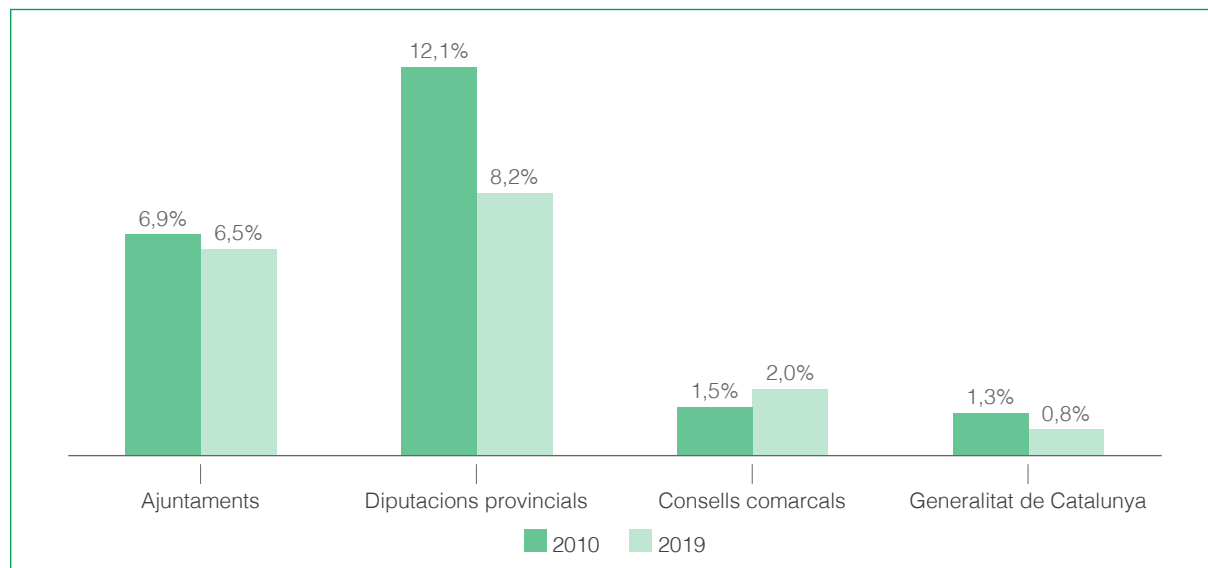
Nota: els percentatges dels anys 2018 i 2019 s'han elaborat amb dades estimades a partir dels pressupostos aprovats; la resta de percentatges s'han elaborat a partir de dades dels pressupostos executats i consolidats.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*; Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

Aquestes variacions dels pressupostos públics en cultura també es poden comprovar en el percentatge que cada nivell d'Administració destina del seu pressupost global al concepte cultura. Entre el 2010 i el 2019 s'han reduït de manera important les aportacions de les diputacions provincials i de la Generalitat de Catalunya, mentre que ajuntaments i consells comarcals han mantingut un nivell d'aportació similar.

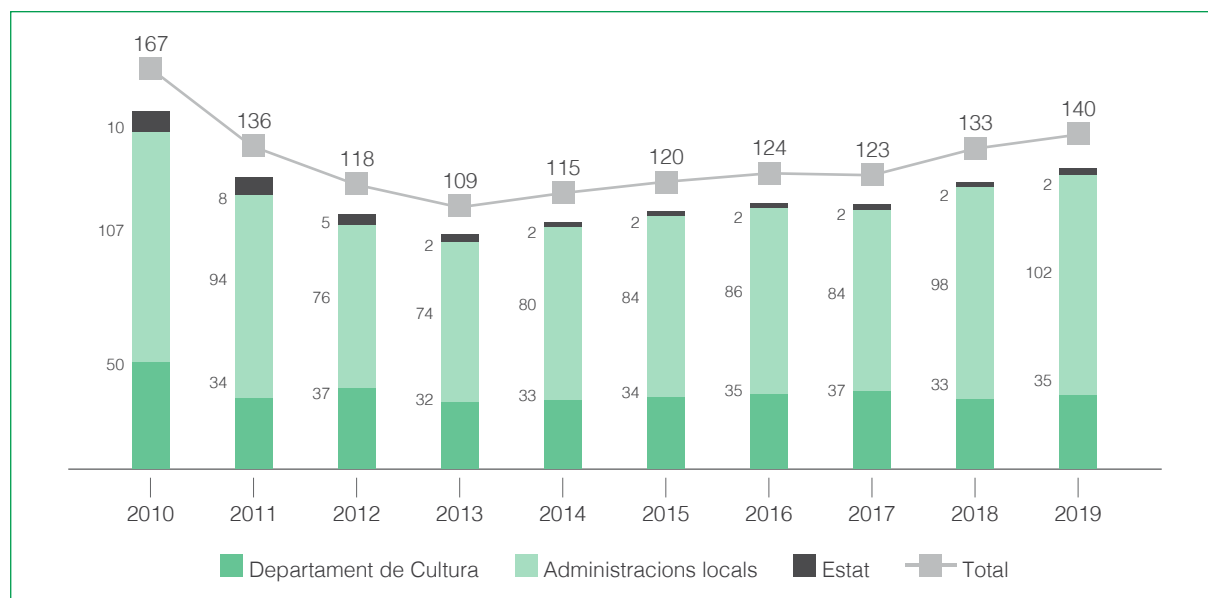
Pressupost destinat a cultura del pressupost total de les administracions catalanes. 2010 i 2019

Nota: càlculs realitzats amb les dades de pressupost aprovat.

Font: elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya 2017*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

Despesa en cultura per habitant a Catalunya per administracions, en euros. 2010-2019

Nota: els percentatges dels anys 2018 i 2019 s'han elaborat amb dades estimades a partir dels pressupostos aprovats; la resta de percentatges s'han elaborat a partir de dades dels pressupostos executats i consolidats.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*; Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

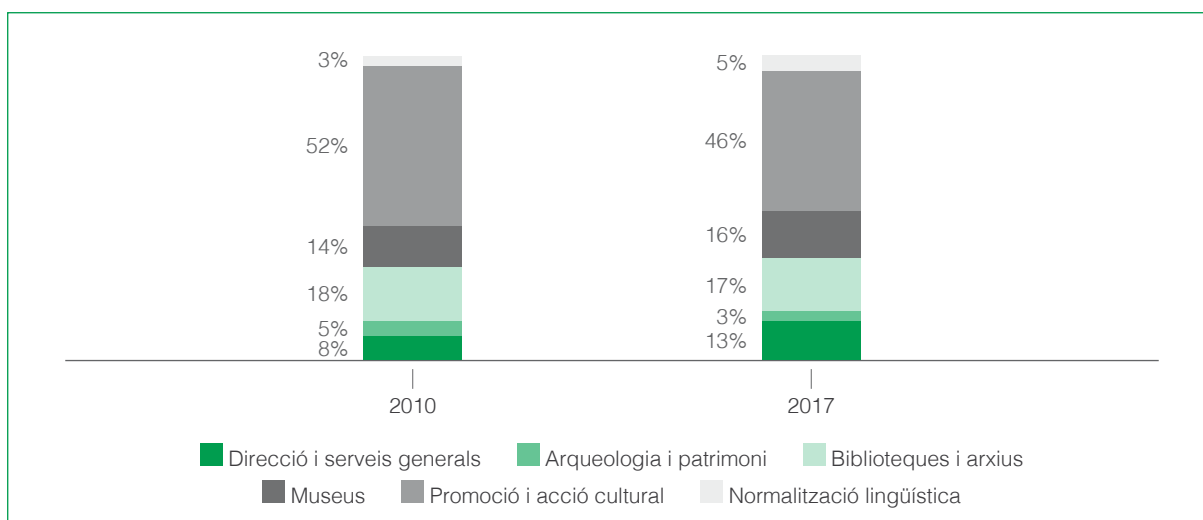
L'any 2019 el conjunt de les administracions a Catalunya van destinar a cultura 140 euros per habitant, cosa que suposa continuar amb la tendència de recuperació després que l'any 2013 es registrés el valor més baix d'aquesta magnitud (només 109 euros per habitant). Aquest valor del 2019 encara queda lluny dels 167 euros per habitant que les administracions catalanes van invertir en cultura l'any 2010.

Despesa pública per programes

La major part del diner públic destinat a cultura és assignat a projectes de promoció i acció cultural (46 %), seguits de biblioteques i arxius (17 %) i museus (16 %). Els programes on es destinen menys recursos són els d'arqueologia i patrimoni (5 %) i normalització lingüística (3 %).

No s'han produït excessius canvis aparents entre els anys 2010 i 2017; segurament el més significatiu és la reducció en vuit punts percentuals de la quantitat destinada a promoció i acció cultural, que, en gran part, ha estat destinada a les tasques de direcció i serveis generals de la mateixa administració.

Despesa pública en cultura a Catalunya segons el programa al qual es destina. 2010 i 2017

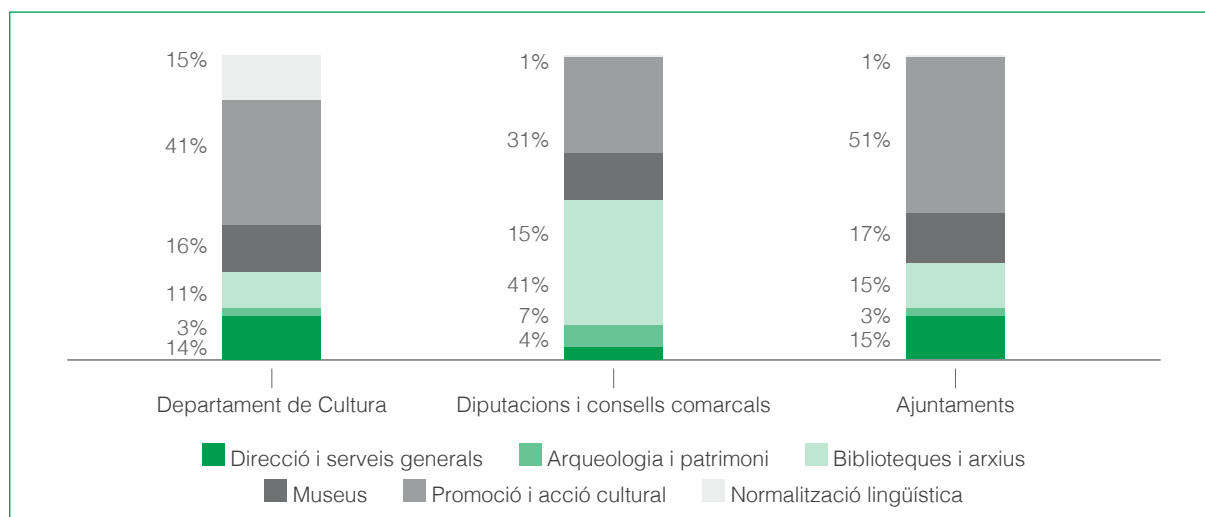

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

Per nivell d'administració, els ajuntaments i el Departament de Cultura són les administracions que destinen un percentatge més elevat a despesa per a programes de promoció i acció cultural (51 % del total els ajuntaments i 41 % el Departament de Cultura), mentre que les diputacions i els consells comarcals assumeixen una major despesa en l'apartat de biblioteques i arxius (41 % del total). Només el Departament de Cultura té una partida significativa pel que fa a normalització lingüística, a la qual destina un 15 % del seu pressupost total. Respecte als percentatges destinats a direcció i serveis generals, les diputacions suporten el percentatge més baix, ja que només el 4 % del total de la seva despesa en cultura es destina a aquest concepte, mentre que els ajuntaments i el Departament de Cultura més que quadrupliquen aquest valor, que arriba al 15 % en el cas dels ajuntaments.

Despesa pública en cultura segons el programa al qual es destina i l'administració que la realitza. 2017

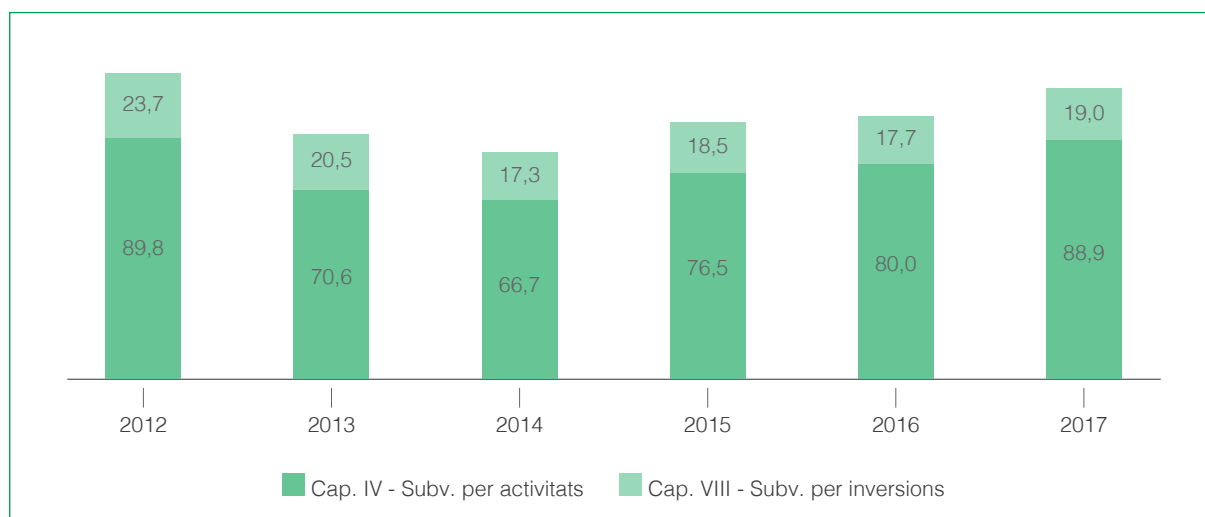

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

Ajuts a tercers del Departament de Cultura

El Departament de Cultura durant l'any 2017 ha executat 108 milions d'euros en ajuts a tercers, un 82 % destinats a donar suport a activitats culturals (88,9 milions d'euros de capítol IV, transferències corrents) i el 18 % restant destinats a la millora d'infraestructures o l'adquisició de béns de capital (19,1 milions d'euros de capítol VII, transferències de capital).

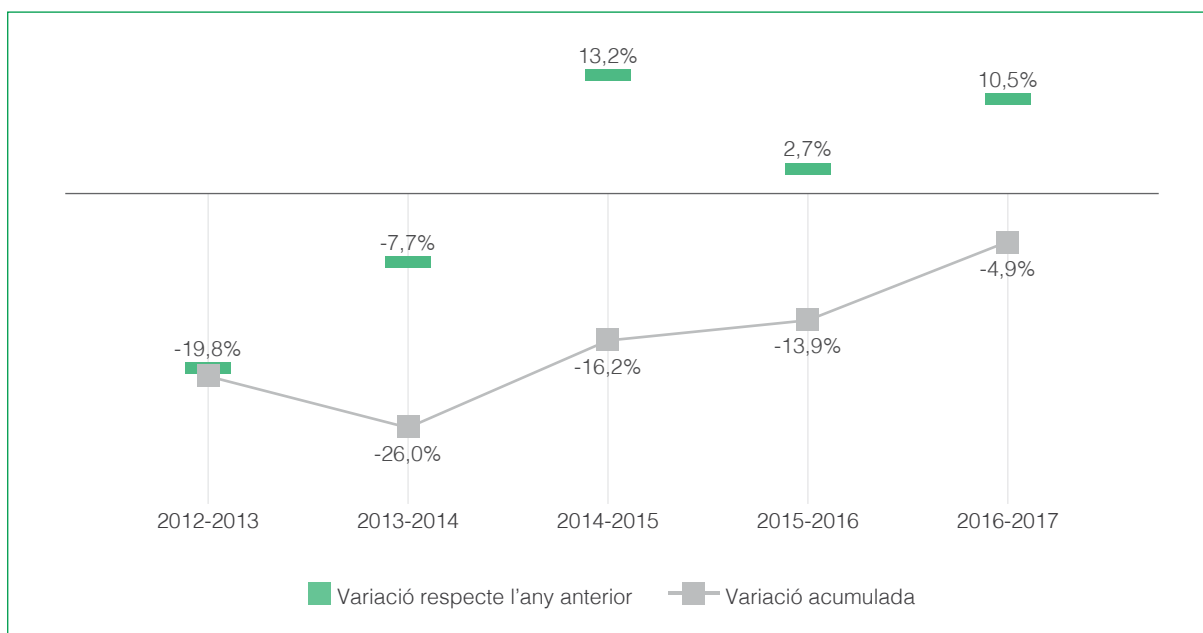
Imports de les subvencions del pressupost consolidat executat del Departament de Cultura, en milions d'euros. 2012-2017

Font: Departament de Cultura, *Memòries del Departament de Cultura*.

A partir del 2012 la partida de subvencions del Departament de Cultura va començar a disminuir fins al 2015, any en què va començar la recuperació. Malgrat el creixement de la partida de subvencions a partir del 2015, les dades del pressupost consolidat indiquen que l'any 2017 encara no s'ha aconseguit arribar al volum de subvencions del 2012.

Variacions interanuals de les subvencions del Departament de Cultura. 2012-2017

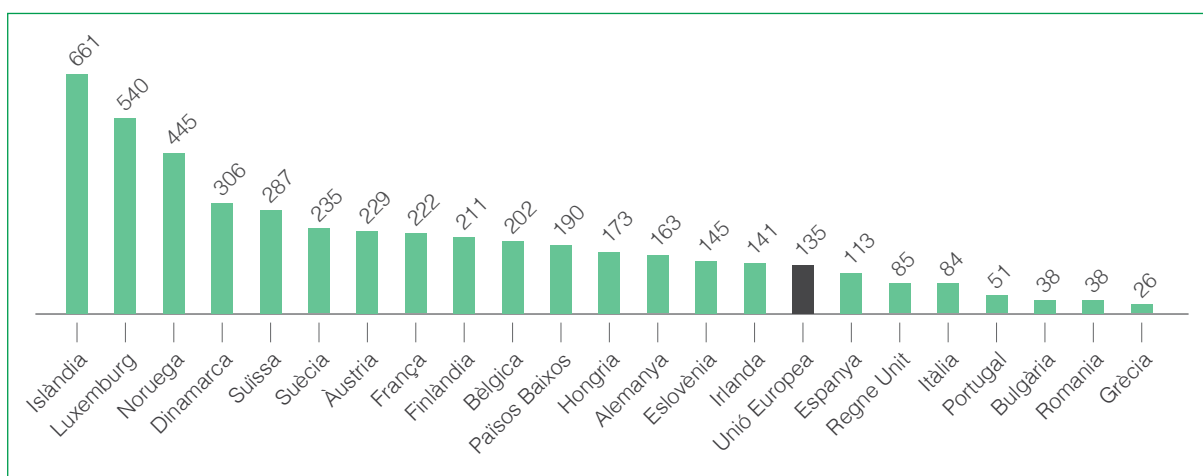

Font: Departament de Cultura, *Memòries del Departament de Cultura*.

Comparativa de la despesa pública a escala europea

En comparar la despesa pública cultural per habitant entre diferents països europeus, s'observa que les administracions catalanes fan una despesa cultural per habitant superior a la realitzada per altres països de l'arc mediterrani: és el cas d'Itàlia, Portugal, Grècia i, fins i tot, de la resta de l'Estat espanyol (com s'ha exposat anteriorment, la despesa en cultura per habitant de tots els nivells d'administracions públiques a Catalunya va ser de 133 euros l'any 2018 i de 140 euros l'any 2019). En els països centreeuropeus —com França, Països Baixos, Bèlgica o Alemanya— la despesa és més elevada; supera en tots els casos 160 euros per habitant i any. Els països escandinaus es situen al capdavant de la llista de despesa cultural per habitant, ja que gairebé tots ells superen els 200 euros anuals. Destaca el cas de Noruega, amb una despesa en cultura per habitant molt superior a la de qualsevol país europeu, només superat per Luxemburg i Islàndia.

Despesa en cultura per habitant en diversos països europeus. 2018

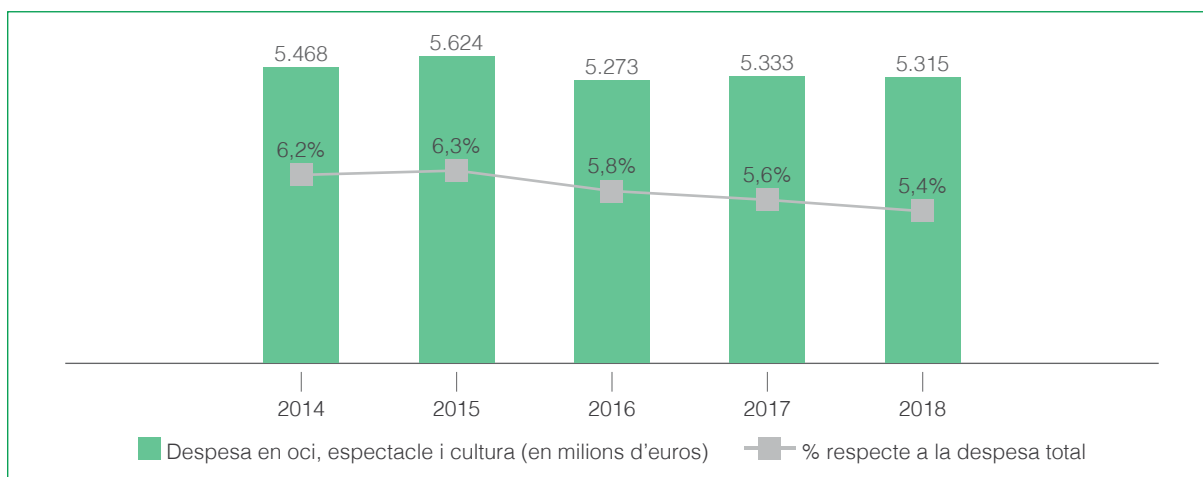
Font: Eurostat, *Government expenditure on recreation, culture and religion*.

Despesa privada en cultura

La despesa total dels ciutadans catalans en oci i cultura s'ha situat en 5.315 milions d'euros el 2018, una xifra similar a la de 2017, però inferior a la registrada el 2015, any en què va arribar a 5.624 milions. Sembla que es confirma aquesta lleu caiguda iniciada el 2016, fet que ens allunya encara més dels volums de despesa previs a la crisi, on era habitual que se superessin els 7.000 milions.

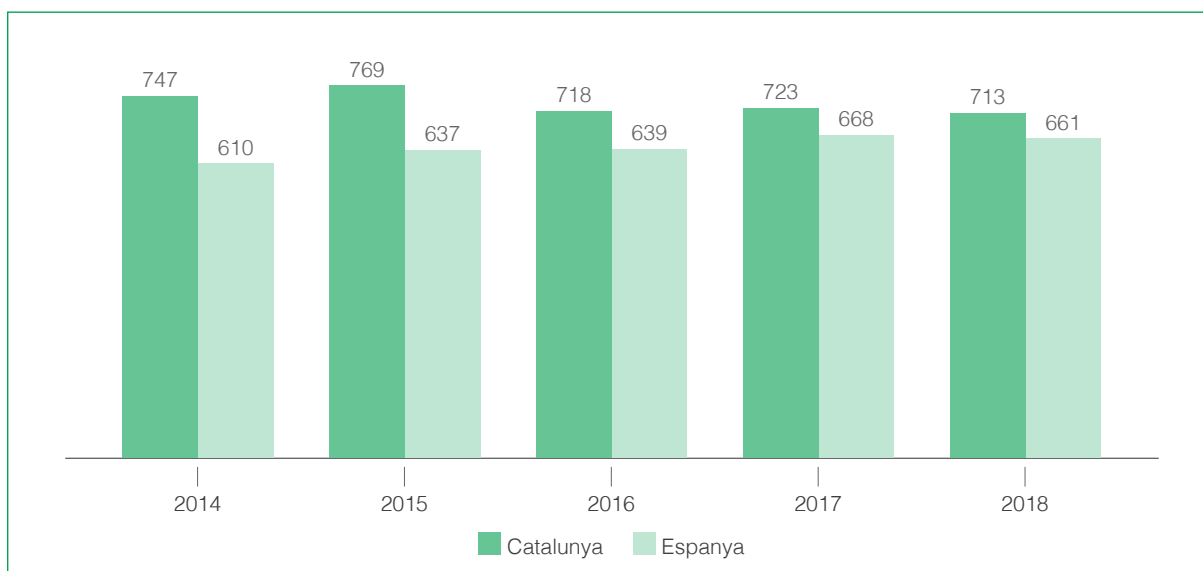
Despesa total de les famílies en oci, espectacles i cultura a Catalunya, en milions d'euros. 2014-2018

Font: Idescat, a partir de dades de l'Enquesta de pressupostos familiars, base 2006.

Nota: les dades de 2014 i 2015 estan calculades amb preus base 2006 i les dades de 2016, 2017 i 2018 estan calculades amb preus base 2016.

Despesa mitjana per persona en oci, espectacles i cultura a Catalunya i Espanya, en euros. 2014-2018.

Font: Institut Nacional d'Estadística, *Encuesta de presupuestos familiares*.

Nota: les dades de 2014 i 2015 estan calculades amb preus base 2006 i les dades de 2016, 2017 i 2018 estan calculades amb preus base 2016.

La mitjana de la despesa individual en oci i cultura dels catalans continua essent superior a la de la resta de l'Estat espanyol. Malgrat això, el 2017 i el 2018 el percentatge de despesa destinat a oci i cultura a Espanya ha superat el percentatge de despesa destinat a aquest grup a Catalunya (l'any 2018 els espanyols van destinar un 5,5 % de la seva despesa a oci i cultura, mentre que els catalans només en destinaren un 5,4 %).

Arts escèniques

Les 179 companyies d'arts escèniques —135 de teatre, 22 de dansa i 22 de circ— existents a Catalunya l'any 2018 suposen un increment en valor absolut de 9 noves companyies respecte de l'any anterior. Aquesta dada desagregada per disciplines informa que han disminuït en dues el nombre de companyies de circ, hi ha una companyia de dansa més i el nombre de companyies de teatre s'ha incrementat en 10.

L'any 2018 aquestes 179 companyies disposaven de 862 espectacles en cartera —un 0,8 % més respecte de l'any anterior. El 27,4 % d'aquests espectacles eren estrenes d'aquell any i un 22,7 % van ser coproduïts entre diferents companyies.

D'aquests espectacles se'n van realitzar 15.671 representacions, cosa que suposa una disminució del 3 % respecte de l'any anterior. Per disciplines, les representacions dels espectacles de teatre i dansa han crescut respecte de l'any passat, un 0,2 % i un 8,6 % respectivament, mentre que els de circ han disminuït el 34,1 %.

D'aquestes representacions realitzades, un 54 % es van fer en llengua catalana, una dada que supera en 6 punts percentuals el de l'any anterior.

Un 33 % de les companyies van realitzar alguna representació a fora del territori català, un 24,3 % a la resta d'Espanya i un 8,7 % a altres països. El teatre és el gènere que més acceptació té fora del territori català (25 %), per davant del circ (20 %), la dansa (10 %) i les titelles (9 %).

Amb la seva activitat, aquests companyies van aconseguir a través del cobrament de caixets i de taquilla un total de 40,8 milions d'euros, xifra que va suposar un 63,8 % dels ingressos totals d'aquestes empreses.

Principals magnituds de les companyies d'arts escèniques de Catalunya. 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Nombre de companyies	170	165	175	170	179
Espectacles presentats	820	864	844	855	862
Representacions realitzades	15.812	15.927	16.897	16.150	15.671
Representacions en català	8.856	9.976	10.654	9.665	8.470
Representacions a l'estranger	1.169	1.202	1.371	1.215	1.359
Caixets o taquilla recaptada (en milions d'euros)	32,3	32,8	34,7	37,0	40,8

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

El teatre de text suposa un 37,2 % del total d'espectacles representats per les companyies catalanes, seguit de les titelles, les ombres i el teatre d'objecte, que suposa el 16,2 % del total de les representacions. El teatre musical, amb un 9 %; el circ, clowns i malabarisme, amb un 8,4 %, i la dansa, amb un 8,1 %, segueixen aquest rànquing.

Principals magnituds dels teatres a Catalunya. 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Nombre de teatres	165	164	178	175	175
Representacions programades	16.595	16.957	15.977	16.824	16.526
Representacions en català	9.685	9.900	10.296	9.754	9.891
Espectadors	3.186.102	3.236.530	3.257.128	3.309.391	3.514.277
Recaptació (en milions d'euros)	65,2	65,7	70,7	70,2	69,4

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

D'altra banda, l'any 2018 a Catalunya hi havia 175 teatres en actiu, la mateixa xifra que l'any anterior. L'oferta d'aquests s'ha reduït en un 1,8 % respecte a l'any anterior, amb un total de 16.526 representacions realitzades. La recaptació també ha disminuït un 1,1 %, fins a baixar a 69,4 milions d'euros.

El 2018 el 59,9 % de l'oferta de representacions escèniques als teatres catalans era en català, una xifra que suposa un increment de gairebé dos punts percentuals respecte a l'any anterior.

L'assistència a espectacles és una de les pràctiques culturals que menys realitzen els catalans, ja que només el 28 % manifesten haver assistit a algun espectacle l'any 2019, i és una activitat que realitzen més les dones (29,3 %) que els homes (27,4 %). Un 31,3 % de les persones en la franja d'edat compresa entre 35 i 54 anys indiquen que assisteixen a espectacles, mentre que només ho fan el 28,5 % dels majors de 55 anys. Pel que fa a les persones que es troben en les altres franges d'edat, aquest percentatge es situa entre el 19 % i el 26 %. Amb aquesta informació, no sembla que l'edat sigui un factor determinant d'aquesta pràctica cultural.

Arts visuals i galeries d'art

L'estadística de galeries d'art de l'any 2016 mostra una xifra similar el 2013, amb 145 galeries actives a tot Catalunya, una més que el 2013. Aquesta dada segueix molt allunyada dels valors del 2009, concretament un 21,6 % menys. Les galeries d'art a Catalunya es troben majoritàriament situades a Barcelona i l'àrea metropolitana, on hi ha més del 70 % d'establiments d'aquest tipus.

Principals magnituds de galeries d'art a Catalunya. 2003-2016

	2003	2006	2009	2013	2016
Galeries d'art	202	172	185	144	145
Exposicions realitzades	-	-	-	1.007	1.141
Artistes exposats	-	-	-	3.629	2.745

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

El 47,6 % d'aquestes galeries organitzen de mitjana entre sis i deu exposicions anuals. És habitual trobar-hi obres amb tècniques tradicionals com la pintura, obres sobre paper i obra gràfica, escultura i fotografia, i és menys usual trobar-hi multimèdia, videoart o art digital. Al llarg del 2016 aquestes 145 galeries van realitzar 1.141 exposicions, que presentaren obres de 2.745 artistes. En comparació amb el 2013, les exposicions realitzades s'han incrementat un 13 %; per contra, el nombre d'artistes exposats ha disminuït un 24 %.

Una quarta part de les galeries catalanes exposen menys de deu artistes a l'any, un 29,9 % n'exposen entre 10 i 19 i només el 19,5 % n'exposen més de 40. La meitat tenen artistes en exclusiva i moltes, el 85,5 %, disposen de fons d'art propi. Aquestes xifres són molt similars a les de l'any 2013.

El negoci de les galeries es podria definir com de petites dimensions. Pel que fa a l'espai expositiu, la majoria compten amb un establiment d'entre 50 i 99 m² i només un 11,7 % dels establiments indiquen que disposen d'un espai expositiu de més de 200 m². La majoria, el 58,3 %, tenen com a màxim dos treballadors contractats i només el 15,5 % en tenen cinc o més. Quant als ingressos, el 45 % de les galeries manifesten tenir uns ingressos inferiors a 30.000 euros anuals i el 23,6 % declaren aconseguir uns ingressos superiors a 300.000 euros anuals.

Audiovisual

L'any 2019 les productores cinematogràfiques catalanes van realitzar 84 llargmetratges cinematogràfics, un 5 % més que l'any anterior, i 114 curtmetratges, un 2,7 % més que l'any 2018. Del 2015 al 2019 la realització de llargmetratges ha patit una disminució, tot i que des del 2018 la producció s'ha anat recuperant fins a arribar als 84 llargmetratges del 2019. D'aquestes 84 produccions, només 25 es van rodar en versió original en català (un 30 % del total), de manera que la producció en català de l'any 2019 es va situar entre les més altes dels darrers cinc anys.

Principals magnituds de la producció cinematogràfica de Catalunya. 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Llargmetratges	93	75	70	80	84
Curtmetratges	71	89	82	111	114
Produccions en versió original en català	22	19	15	18	25

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Memòria*.

Les 1.246 pel·lícules exhibides en les 676 pantalles actives a Catalunya van atraure més de 19,2 milions d'espectadors i van recaptar més de 121 milions d'euros. Aquestes dades confirmen l'estabilització de l'exhibició cinematogràfica que va començar l'any 2014, tot i que en unes condicions molt allunyades de la primera dècada del segle XXI (per exemple, dels 148 milions que es van recaptar l'any 2009).

Principals magnituds de l'exhibició cinematogràfica a Catalunya. 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Pel·lícules exhibides	1.214	1.189	1.165	1.182	1.246
Pel·lícules estrenades	545	639	606	662	615
Sales de cinema	146	137	138	137	136
Pantalles actives	729	639	687	676	676
Espectadors (en milions)	19,0	19,3	19,3	18,7	19,2
Recaptació (en milions d'euros)	121,2	122,3	122,8	118,3	121,3
Quota de pantalla del cinema de producció catalana	7,7 %	9,3 %	6,3 %	5,3 %	2,3 %

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Memòria*.

La quota de pantalla de la producció a Catalunya s'ha situat l'any 2019 en el 2,3 %, xifra que suposa una pèrdua del 56,4 % d'espectadors respecte del 2018. La quota de pantalla del cinema en català (inclou títols originals, doblats i subtitulats) augmenta lleugerament, passant del 2,1 % de l'any anterior al 2,3 % del 2019; en xifres totals són 446.586 espectadors, una dada realment molt baixa en el conjunt de l'exhibició a Catalunya. L'exhibició de versió original encara és més preocupant: només el 0,3% dels espectadors van a veure pel·lícules enregistrades en llengua catalana, un percentatge irrisori que s'han de repartir les 25 produccions realitzades en aquesta llengua.

Principals magnituds de l'exhibició cinematogràfica en català. 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Espectadors de cinema en català (inclou versió original, doblades i subtitulades)	587.934	573.288	729.273	399.179	446.528
Quota de pantalla de cinema en català	3,1 %	3,0 %	3,8 %	2,1 %	2,3 %
Espectadors de cinema en versió original en català	126.604	51.425	213.146	46.887	57.974
Quota de pantalla de cinema en versió original en català	0,7 %	0,3 %	1,1 %	0,3 %	0,3 %

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Memòria*.

L'Enquesta de participació cultural a Catalunya indica clarament que l'interès per anar al cinema disminueix any rere any entre els catalans: mentre que l'any 2018 el 52,7 % dels catalans manifestaven haver anat al cinema, el 2019 només han dit que hi han anat el 51,1 %. Són els homes els que mostren un major interès per assistir al cinema (un 52,7 % dels homes diuen que hi van, enfront del 51,1 % de les dones). Pel que fa a l'edat, anar al cinema és una pràctica que realitzen majoritàriament els joves: entre els 14 i 24 anys més del 70 % manifesten haver anat al cinema, mentre que només ho fan el 39,6 % dels majors de 55 anys.

Principals magnituds de les empreses desenvolupadores de videojocs. 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Nombre d'empreses	93	120	130	140	160
Facturació	152	217	319	367	429

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes i Desarrollo Español de Videojuegos, *Llibre blanc de la indústria catalana del videojoc*.

Pel que fa als videojocs, les empreses catalanes van facturar 429 milions d'euros l'any 2018, xifra que suposa un increment respecte de l'any anterior del 17 %. La facturació de les empreses catalanes representa un 52,8 % de la facturació en l'àmbit estatal. Aquesta dada indica una forta concentració de la indústria del videojoc espanyol a Catalunya, on es troba el 28 % del total d'empreses de l'Estat d'aquest sector, configurat majoritàriament per petites empreses: el 78 % de les empreses catalanes d'aquest sector tenen menys de deu empleats.

Aquestes xifres indiquen que és un dels sectors que es troben a l'alça en els últims anys; aquest augment també el podem trobar en la pràctica de videojocs, que en els darrers anys s'ha incrementat força significativament: el 2016 només la realitzaven un 29,2 % dels catalans, mentre que el 2018 ja era un 47 %. L'edat és un factor clau en aquesta pràctica: són poques les persones de més de 55 anys que declaren jugar a videojocs (només el 28,2 %), mentre que en les generacions més joves (entre 14 i 19 anys) aquest percentatge augmenta fins al 88,3 %. També el sexe hi influeix, ja que el percentatge d'homes que juguen a videojocs (un 51,6 %) supera al de dones en 11 punts percentuals.

Llibre i lectura

Segons el Ministerio de Educación, Cultura y Deportes, l'any 2019 a Catalunya hi havia 682 editorials amb activitat, que van facturar al mercat espanyol 1.220 milions d'euros, una xifra que suposa un increment del 1,7 % respecte a l'any anterior, però que encara es troba un 8,4 % per sota del 2012.

Principals magnituds del sector editorial català. 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Editorials amb activitat (llibres editats i inscrits a l'ISBN)	636	654	651	663	682
Títols editats	39.381	39.780	42.797	37.352	40.271
Exemplars editats (en milions)	129	128	136	120	128
Facturació (en milions)	1.116	1.177	1.179	1.200	1.220

Font: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, *Anuario de estadísticas culturales*; Federación de Gremios de Editores de España, *Comercio interior del libro en España*.

L'any 2019 les editorials catalanes van publicar 40.271 títols, un 7,8 % més que el 2018, i el nombre d'exemplars es va incrementar fins als 127,76 milions, un 6,1 % més que el 2018. El tiratge mitjà es va situar en 3.173 exemplars per títol, molt lluny dels tiratges que es feien a inicis de la dècada, on es superava amb escreix els 4.000 exemplars per títol.

Per matèries, l'any 2018 la ficció per a adults va concentrar la facturació més elevada, amb un 35,8 % del total, seguida del llibre de no-ficció amb un 27,5 % i del text no universitari amb un 20,1 %. La literatura infantil i juvenil, amb un 16,6 %, tanca aquesta llista.

L'any 2018, el 53,8 % de la facturació del sector editorial de Catalunya es va realitzar a través de les llibreries o de grans cadenes de llibreries, el 12,3 % correspon a les vendes a empreses i institucions, i els hipermercats van suposar un 8,1 % de la facturació de les editorials catalanes. Les vendes per internet

només han suposat un 0,8 % del total de la facturació de les editorials catalanes, al qual s'ha de sumar el 3,1 % generat pels canals de distribució del llibre electrònic. En aquestes dades no hi ha canvis significatius respecte a les dades de l'any anterior.

Principals magnituds del sistema de lectura públic a Catalunya. 2014-2018

	2015	2016	2017	2018	2019
Biblioteques del sistema públic català	399	402	412	417	422
Carnets de biblioteques (en milions)	3,67	3,72	3,79	3,87	4,01
Visites a les biblioteques del sistema públic català (en milions)	24,95	24,63	23,91	24,48	25,14
Usuaris actius de préstecs	896.229	879.049	888.881	877.928	847.294
Préstecs presencials (en milions)	15,47	14,70	13,80	13,52	13,34
Préstecs digitals	50.704	106.735	156.200	215.019	295.034
Activitats organitzades	61.912	65.756	68.659	73.946	79.948
Assistents a les activitats (en milions)	1,46	1,42	1,42	1,53	1,58

Font: Departament de Cultura, *Cercador d'estadístiques de biblioteques públiques de Catalunya*.

Catalunya té un sistema de lectura pública consolidat. Durant l'any 2019 les 422 biblioteques públiques de Catalunya van rebre 25,1 milions de visites i més de 4 milions d'usuaris disposaven del carnet de biblioteques. Aquell any es van prestar fins a 13,3 milions de documents. Els darrers anys el nombre de carnets de biblioteques i les visites a les biblioteques del sistema públic català han augmentat de forma significativa. Pel que fa als préstecs, el nombre d'usuaris actius i els préstecs presencials han experimentat una petita reducció; per contra, han augmentat els préstecs digitals.

L'any 2019 el 64,7 % de la població catalana de més de 14 anys declaren llegir llibres, una dada que suposa un retrocés en referència a l'any anterior en 6 punts percentuals. La lectura de llibres és una pràctica majoritàriament femenina i jove: el nombre de dones que diuen que han llegit (69,7 %) és superior al d'homes (59,4 %) i, mentre que el 71 % dels joves de 14 a 19 anys manifesten llegir, aquesta xifra es va reduint amb l'edat i a partir de 55 anys només el 62,9 % de les persones indiquen realitzar aquesta pràctica. Segons les últimes estadístiques, es continua llegint més en castellà (65,2 %) que en català (31,5 %).

Museus i patrimoni

Catalunya disposa de 115 museus i 382 col·leccions, que, conjuntament, durant l'any 2019 van rebre més de 26 milions de visitants, gairebé un 2 % més que l'any anterior.

Principals magnituds dels museus a Catalunya. 2015-2019

	2015	2016	2017	2018	2019
Museus ^[1]	114	112	113	114	115
Col·leccions ^[1]	377	378	378	379	382
Visitants de museus i col·leccions (en milions) ^[2]	22,9	21,6	23,0	25,8	26,3
Activitats de museus i col·leccions ^[2]	4.745	4.922	7.799	11.335	8.562
Participants a les activitats de museus i col·leccions (en milions) ^[2]	3,0	3,4	2,6	2,9	2,6
Nombre de visitants als museus gestionats pel Departament de Cultura (en milers) ^[3]	672	668	674	750	797

Nota: ^[1] no es comptabilitzen les extensions ni el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

^[2] Inclou les dades de tots els museus de Catalunya.

^[3] Els museus gestionats pel Departament de Cultura són el Museu d'Arqueologia de Catalunya, el mNACTEC, el Museu d'Història de Catalunya, el Museu d'Art de Girona i el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

Font: Departament de Cultura. Direcció General del Patrimoni Cultural.

Els museus i col·leccions catalanes han organitzat 8.562 activitats —que inclouen visites guiades, conferències, rutes-itineraris, cursos i tallers, entre d'altres—, les quals han atret 2,6 milions de participants. Respecte a l'any anterior, aquestes xifres suposen un menor nombre d'activitats (24,5 % menys) i un menor nombre de participants (10,6 % menys).

Principals magnituds del patrimoni català. 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Monuments inventariats	31.752	35.101	35.101	35.623	35.528
Jaciments arqueològics i paleontològics	13.179	13.484	13.484	12.975	12.401
Béns culturals d'interès nacional de Catalunya (immobles)	2.205	2.298	2.298	2.298	2.298
Nombre de visitants als monuments gestionats pel Departament de Cultura (en milers) ^[1]	308	312	320	339	321
Actuacions en restauració de béns mobles realitzades pel Departament de Cultura	381	560	967	745	727

Nota.^[1] Els monuments gestionats pel Departament de Cultura són els següents: canònica de Santa Maria de Vilabertran, cartoixa d'Escaladei, casa natal de Rafael de Casanova, casa museu Prat de la Riba, castell de Miravet, castell monestir de Sant Miquel d'Escornalbou, col·legiata de Sant Vicenç de Cardona, convent de Sant Bertomeu de Bellpuig, monestir de Sant Pere de Rodes, reial monestir de Santes Creus, castells de Claramunt i Roca dels Moros.

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

Pel que fa al patrimoni, el 2018 Catalunya disposa de 2.298 béns culturals d'interès nacional, la major part dels quals són monuments històrics (87,6 %). També hi destaquen les zones arqueològiques (8,7 %) i els conjunts històrics (2,6 %). A més, hi ha 35.528 monuments que inclouen edificis, poblacions i elements arquitectònics i 12.401 jaciments arqueològics i paleontològics. Els monuments gestionats pel Departament de Cultura van atreure més de 321.697 visitants l'any 2018, un 5,1 % menys que l'any anterior.

El Departament de Cultura ha realitzat un total de 727 actuacions en restauració de béns immobles durant l'any 2018, la major part de les quals s'han fet en museus (41,1 %) i edificis religiosos (21,5 %).

Segons l'Enquesta de participació cultural a Catalunya 2020, el 52,9 % de la població ha assistit a exposicions, una pràctica que és realitzada en major mesura per homes (54 %) que per dones (51,8 %). Pel que fa a l'edat, no hi ha grans diferències entre els diferents trams d'edat: dels 14 als 54 anys l'assistència a exposicions és superior al 53 %, excepte en el cas dels majors de 55 anys, que es redueix fins al 50,1 %.

Música en viu i enregistrada

L'any 2018 a Catalunya es van programar 12.124 concerts de música popular i 1.849 de música clàssica, als quals van assistir 4.398.528 persones (un 85 % als concerts de música popular i un 15 % als de música clàssica). Des de l'any 2014 els concerts de música popular han perdut un 7,2 % d'assistència, mentre que la música clàssica n'ha guanyat un 6,9 %. Ambdós estils musicals van recaptar conjuntament més de 45,9 milions d'euros en els 13.973 concerts organitzats, la qual cosa suposa un lleuger increment respecte a la recaptació de l'any precedent, de l'1,4 %, i una disminució del 0,3 % respecte al 2014.

Principals magnituds del sector de la música a Catalunya. 2014-2018

		2014	2015	2016	2017	2018
Música popular	Concerts	13.463	12.791	12.397	11.912	12.124
	Assistents	4.024.174	3.912.027	3.799.350	3.692.680	3.733.009
	Recaptació (en milions d'euros)	36,6	35,6	35,5	35,0	35,5
Música clàssica	Concerts	1.886	1.913	1.949	1.862	1.849
	Assistents	622.369	630.744	641.384	661.586	665.519
	Recaptació (en milions d'euros)	9,5	9,7	9,8	10,4	10,5

Font: Fundació SGAE. *Anuario SGAE de las artes escénicas, musicales y audiovisuales*.

Un 46 % dels catalans afirmen assistir a concerts de música en directe. Aquesta xifra no varia substancialment en funció de la variable gènere, però ho fa per l'edat: un 62,9 % dels catalans de 20 a 24 anys declaren anar a concerts, percentatge que es redueix progressivament a mesura que augmenta l'edat, fins a arribar al 30,8 % per a les persones de més de 55 anys.

Principals magnituds del sector discogràfic català. 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Facturació (en milions d'euros)	10,2	8,6	7,6	9,2	10,7
Facturació mercat físic (en milions d'euros)	7,2	5,8	4,6	3,8	2,6
Facturació mercat digital (en milions d'euros)	3,0	2,8	3,0	5,4	8,1
Nombre d'àlbums editats en català (físic i digital)	993	1.111	1.219	1.125	1.023

Font: Grup Enderrock i ARC, Associació Professional de Representants, Promotors i Màangers de Catalunya, *Anuari de la música*.

La indústria discogràfica catalana va iniciar un retrocés important el 2012 que no va cessar fins al 2017, any en què la facturació va començar una lleugera recuperació. El 2018 es va confirmar aquesta tendència i es va arribar a 10,7 milions d'euros de facturació, un 16,8 % més que el 2017, però encara lluny dels 16,5 milions que es van recaptar el 2012.

El balanç és negatiu per al mercat físic, que confirma la tendència del 2017, any en què per primera vegada la facturació del mercat digital va superar la del mercat físic. El 2018 la facturació del mercat físic va ser de 2,6 milions d'euros, el registre més baix de la història. Contràriament, la del mercat digital aconsegueix la xifra més bona de la sèrie, amb 8,1 milions d'euros en facturació el 2018. El total de facturació de la indústria discogràfica catalana va ser de 10,7 milions d'euros el 2018, la millor des de 2014.

Escoltar música continua sent una de les activitats culturals preferides pels catalans. El 82,8 % dels catalans majors de 14 anys diuen que escolten música, i ho fan més els homes (84,6 %) que les dones (81,1 %). Pel que fa a l'edat, és una de les pràctiques que es mantenen força constants entre les diferents franges d'edat: més del 92 % dels catalans que tenen entre 14 i 34 anys i més del 88 % dels que tenen entre 35 i 54 anys escolten música. En el cas dels majors de 55 anys, el percentatge de pràctica es redueix fins al 69,2 %, una xifra força considerable si la comparem amb altres pràctiques.

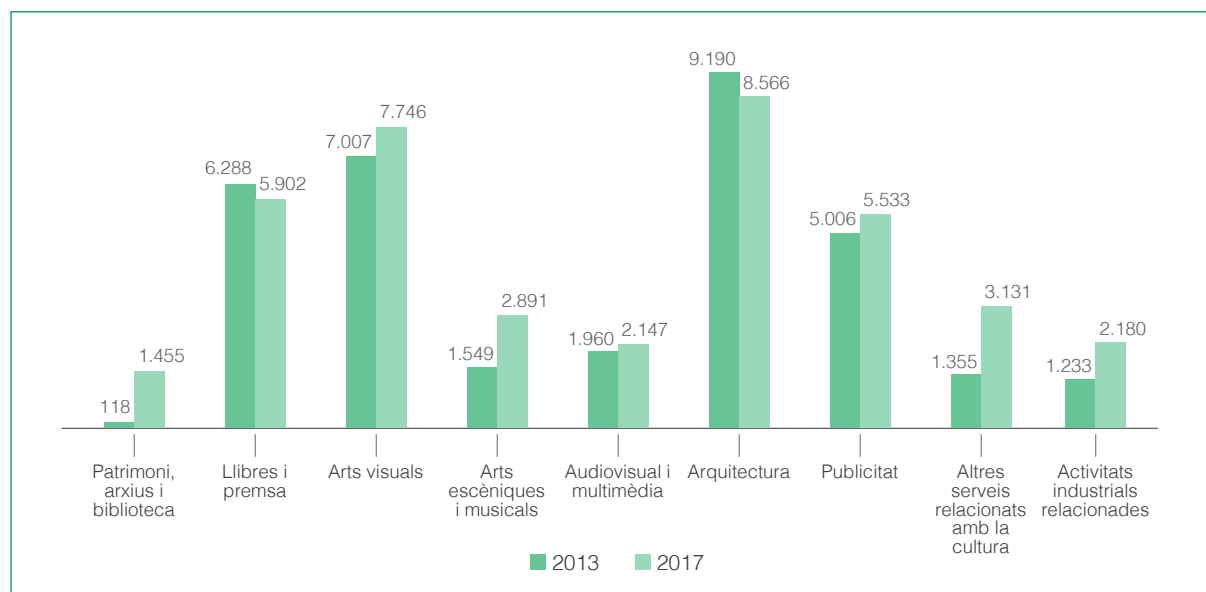

Estructura del sector

Empreses

El 2017 a Catalunya hi havia 39.551 empreses dedicades a activitats culturals, un 17,3 % més que a l'any 2013, però encara no s'ha aconseguit arribar a la xifra anterior a la crisi del 2008, quan a Catalunya hi havia 42.608 empreses culturals.

Empreses per dominis culturals a Catalunya. 2013 i 2017

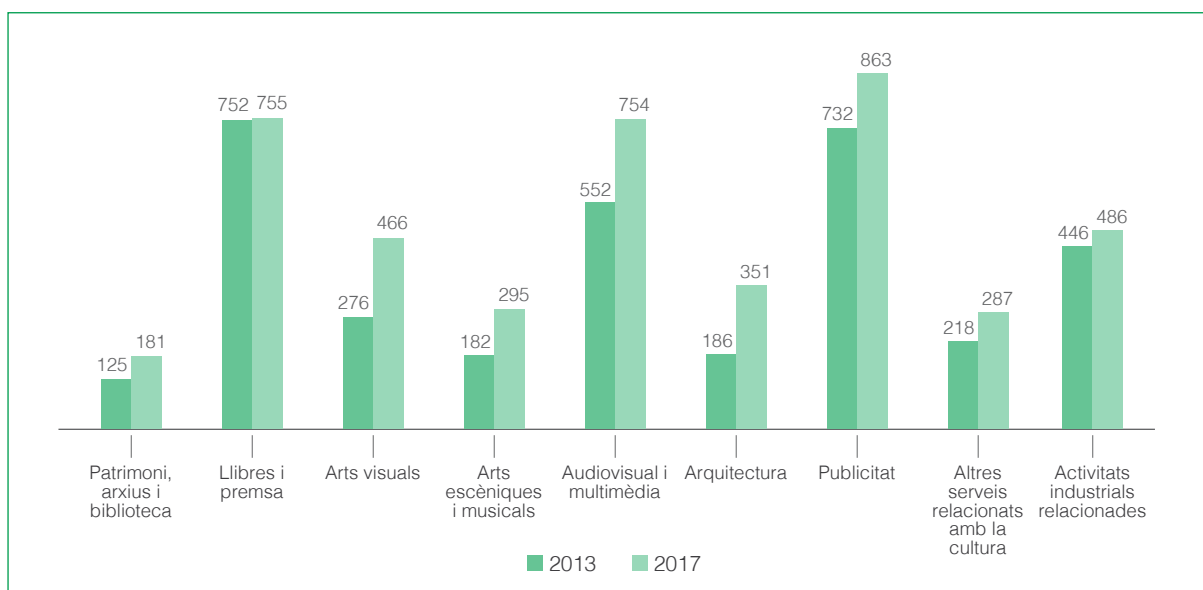

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

L'activitat econòmica cultural amb més empreses a Catalunya és l'arquitectura, amb un 21,7 % del total d'empreses culturals. Aquesta xifra indica una recuperació com a primer sector amb més empreses després d'anys amb uns nivells inferiors. D'altra banda, les empreses d'arts visuals també suposen un percentatge molt alt respecte al total, amb un 19,6 %; la segueixen el sector dels llibres i de la premsa, amb un 14,9 %, i la publicitat, amb un 14 %. L'agrupació d'activitat denominada "patrimoni, arxius i biblioteques" segueix sent el grup amb menor volum d'empreses, que representen només el 3,7 % del total d'empreses del sector.

El valor afegit brut a preus bàsics (VAB) del 2017 també es manté en valors absoluts gairebé igual en el conjunt de les activitats culturals respecte al 2013, però l'evolució ha estat desigual en els diferents grups d'activitat cultural. S'incrementa de forma important en el sector de l'arquitectura (88,7 %), les arts visuals (68,9 %), les arts escèniques (61,5 %), el sector del patrimoni, arxius i biblioteques (45,5 %), audiovisual i multimèdia (36,5 %), i altres serveis relacionats amb cultura (31,3 %). Augmenten en menor mesura la publicitat (17,9 %) i activitats industrials relacionades (8,8 %). El sector que menys ha crescut durant aquests cinc anys ha estat el de llibres i premsa, només un 0,4 %. Respecte del total, hi ha un augment significatiu respecte del 2013, any en què el VAB cultural ha crescut un 27,9 %; malgrat aquesta recuperació, segueix sent inferior —un 17,9 %— al VAB registrat l'any 2008.

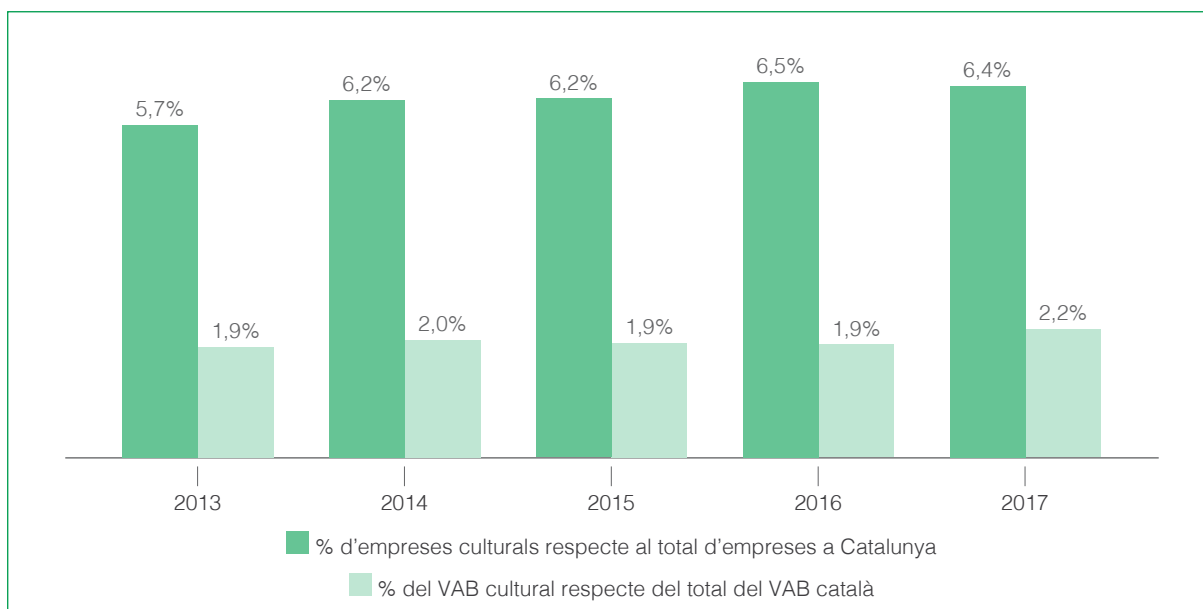
VAB cultural per dominis culturals a Catalunya, en milions d'euros. 2013 i 2017

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

La publicitat continua sent l'agrupació que més aporta al VAB cultural, amb un 19,4 % del total, seguida de llibres i premsa, amb un 17 %, i de l'audiovisual i multimèdia, també amb un 17 %. Patrimoni, arxius i biblioteques, amb un 4,1 %, i altres serveis relacionats amb la cultura, amb un 6,5 %, són les agrupacions que menys aporten al VAB cultural.

Empreses i VAB cultural respecte al total d'empreses i al VAB del conjunt de l'economia catalana. 2013-2017

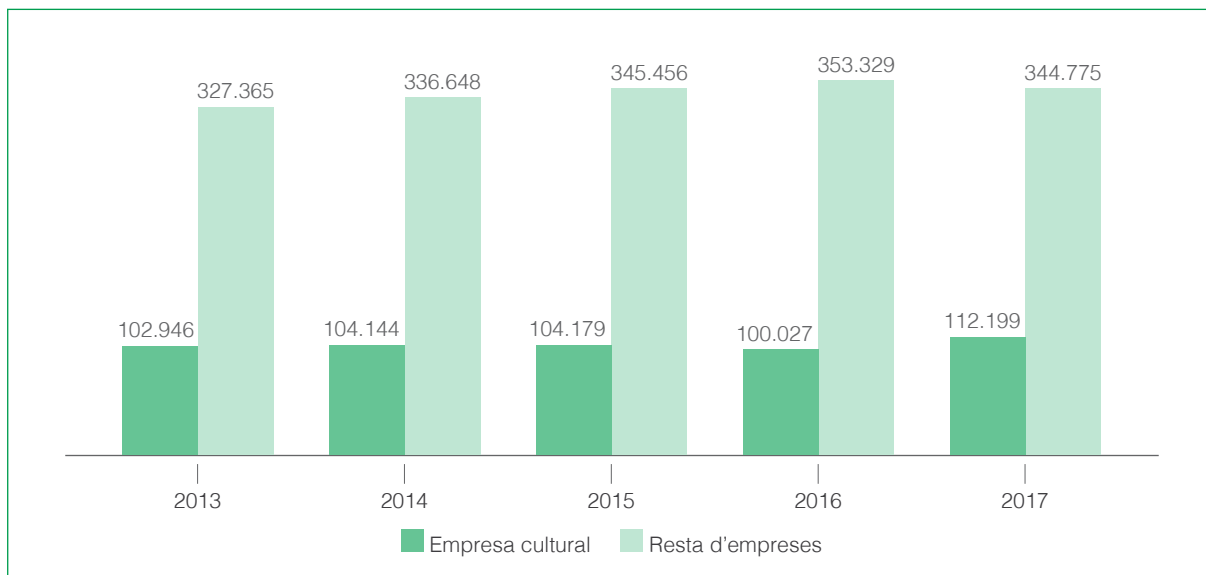

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals* i *Directori central d'empreses*.

Mentre que les empreses culturals suposen el 6,4 % del total d'empreses catalanes, el VAB aportat per aquestes empreses a l'economia catalana suposa només el 2,2 %. Encara que la participació en el VAB català de les empreses culturals està experimentant un creixement superior que el de la resta d'empreses (entre el 2013 i el 2017 el VAB cultural ha augmentat un 9 % quan el VAB de tota l'economia ho ha fet un 5,3 %), la creació de riquesa de mitjana per les empreses culturals és només d'un terç de la que creen la resta d'empreses.

Mitjana de VAB generat per les empreses catalanes, en euros. 2013-2017

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals* i *Directori central d'empreses*.

Treballadors

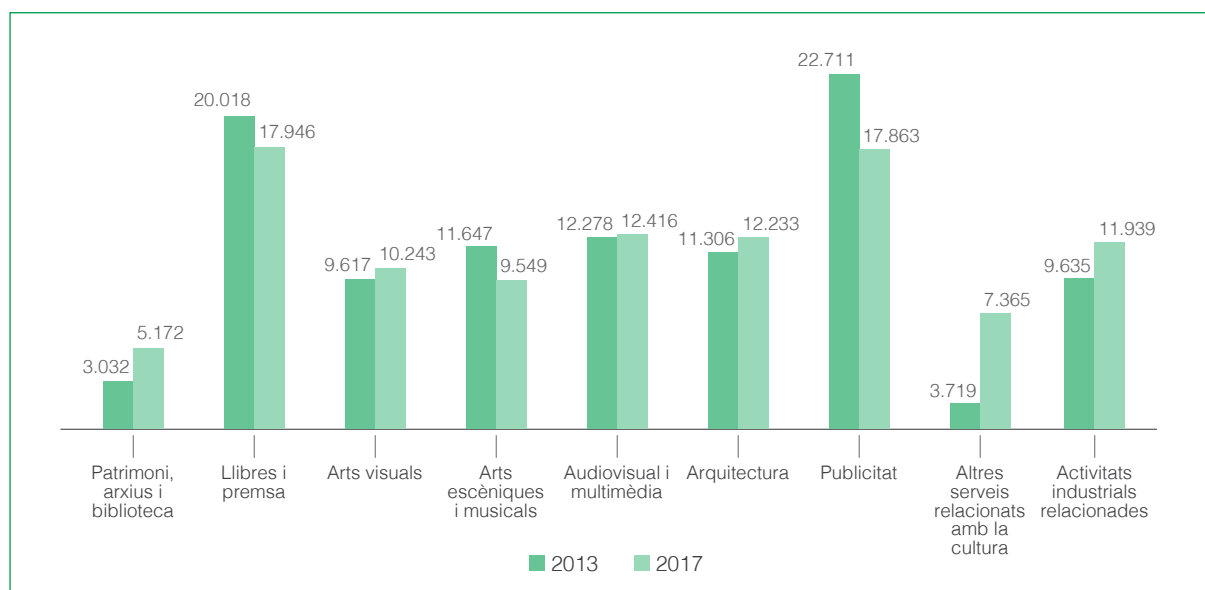
Entre 2013 i 2017 el volum de treballadors del sector cultural s'ha incrementat en un 0,7 % i ha arribat a 104.726 treballadors, xifra que encara queda lluny dels 132.794 treballadors que el sector tenia el 2008.

La major part de grups d'activitat cultural han mantingut o guanyat treballadors l'any 2017 respecte al 2013, amb l'excepció de la publicitat, que en perd un 21,3 %; les arts escèniques i musicals, que en perden un 18 %, i el sector de llibre i premsa, que en perd un 10,4 %.

Per grup d'activitat cultural, els que més treballadors aporten són la publicitat i el sector de llibres i premsa, ambdós amb un 17,1 %; l'audiovisual i multimèdia, amb un 11,9 %, i l'arquitectura, amb un 11,7 %. Patrimoni, arxius i biblioteques (un 4,9 %) i altres activitats industrials relacionades amb la cultura (un 7 %) són els grups que menys treballadors aporten.

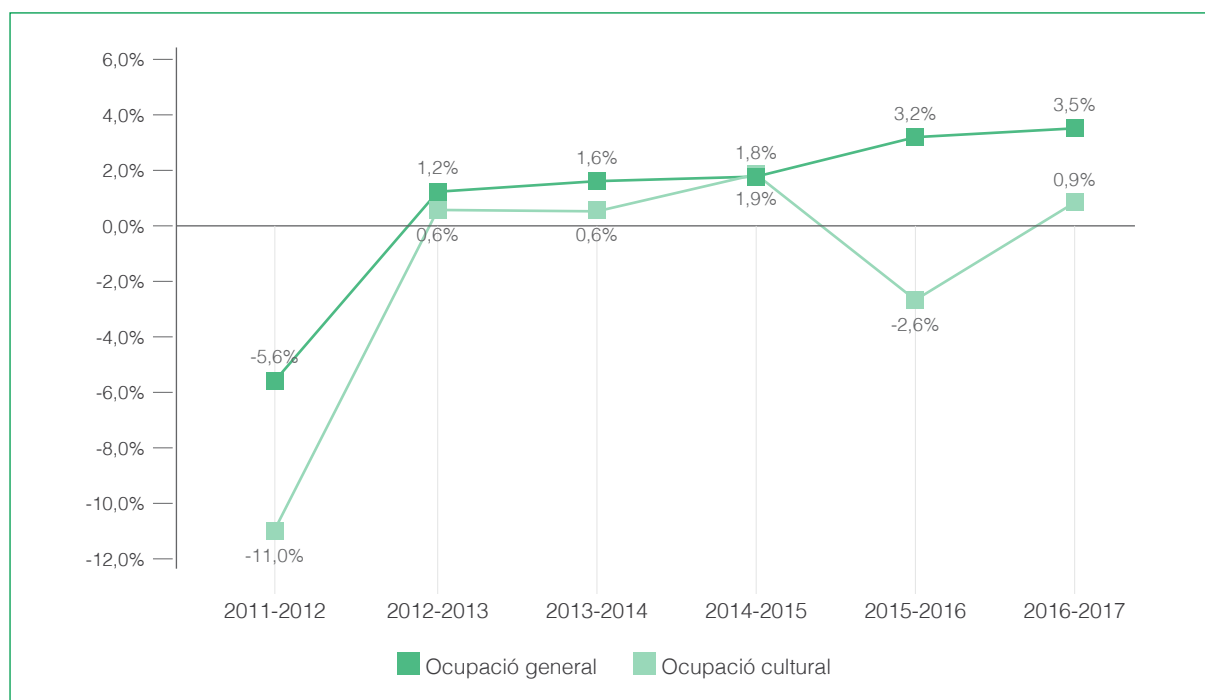
Si es compara l'evolució de l'ocupació general a Catalunya amb la que s'ha produït al sector cultural, el descens entre els anys 2011-2012 va ser més pronunciat al sector cultural, mentre que la recuperació a partir d'aquell moment va ser molt similar a la resta de l'economia fins al 2016, any en què la recuperació de l'ocupació es va tornar a alentir. L'any 2017 el sector cultural ocupava el 3,16 % del total de treballadors de Catalunya, mentre que el 2011 n'ocupava el 3,7 %, un descens significatiu pel que fa al total.

Persones ocupades per les empreses culturals per dominis culturals a Catalunya. 2013 i 2017

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

Variació de l'ocupació a Catalunya. 2011-2017

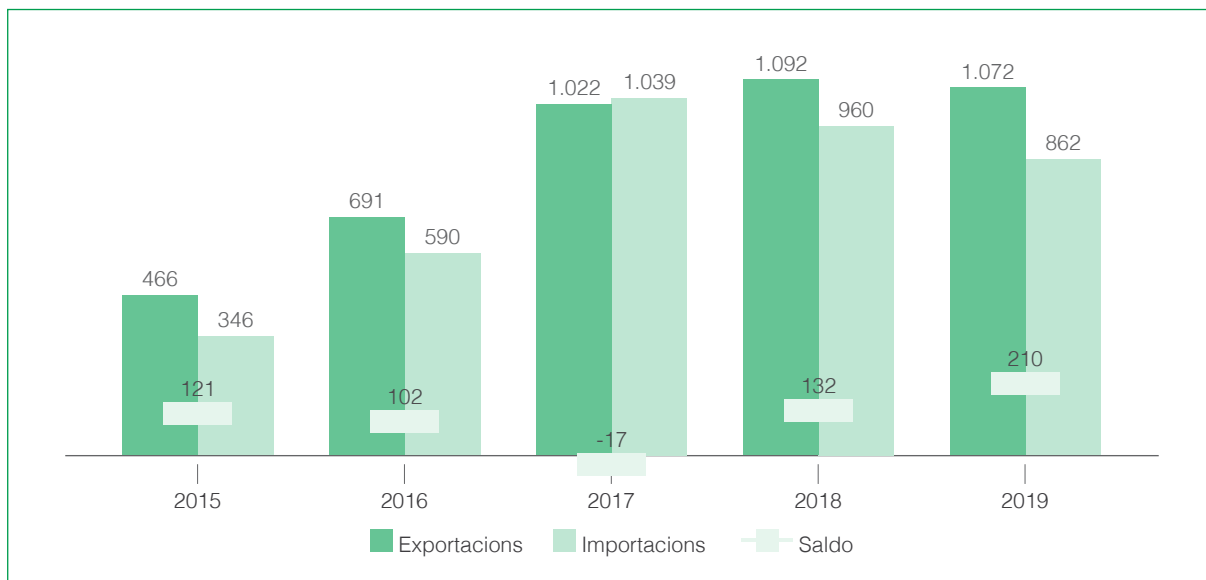
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals* i *Indicadors d'estructura econòmica, població ocupada*.

Balança comercial

El comerç de les indústries culturals catalanes amb l'exterior mostra un saldo positiu que s'ha vist incrementat en els darrers anys. Les xifres provisionals del 2019 situen aquest saldo en un valor superior al del darrer any (un 59 % més), molt per sobre del resultat obtingut l'any 2015.

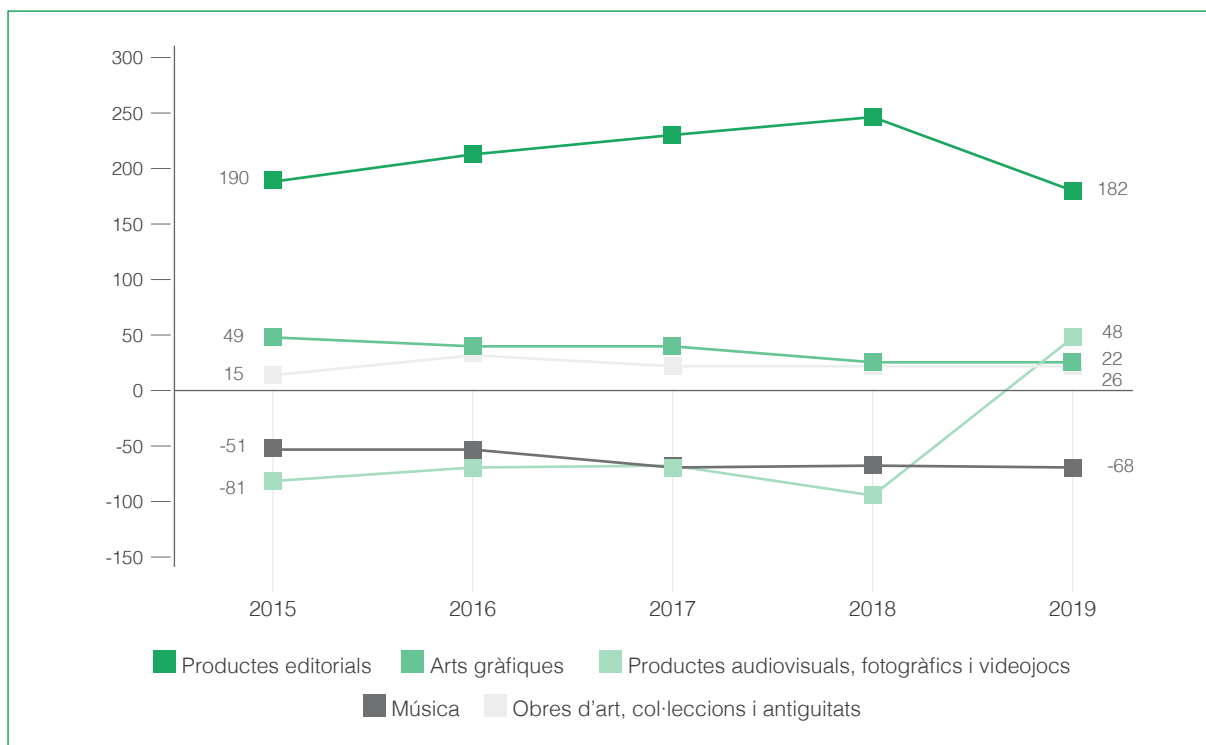
Balança comercial de les indústries culturals catalanes, en milions d'euros. 2015-2019

Nota: les dades del 2019 són provisionals.

Font: ICEX España Exportación e Inversiones, *Estadísticas españolas de comercio exterior*.

Saldo balança comercial de les diferents indústries culturals catalanes, en milions d'euros. 2015-2019

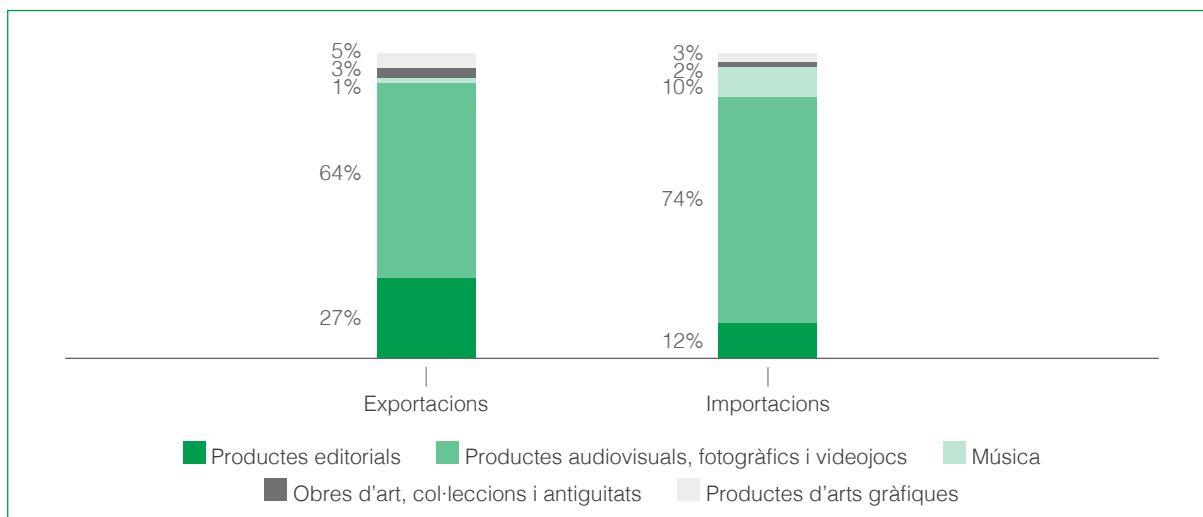

Nota: les dades del 2019 són provisionals.

Font: ICEX España Exportación e Inversiones, *Estadísticas españolas de comercio exterior*.

En l'evolució del saldo de les diferents indústries culturals catalanes es pot advertir que hi ha dos sectors que són tradicionalment deficitaris (música i productes audiovisuals, fotogràfics i videojocs), però en el darrer any en el sector audiovisual s'ha produït un augment considerable, que ha generat per primer cop en la sèrie analitzada un saldo positiu a la balança comercial. És especialment positiu el resultat del sector d'arts gràfiques i, concretament, del sector editorial, malgrat que en el darrer any es pot veure una petita davallada respecte del 2018 (un 27 % menys).

Comparativa exportacions i importacions per sectors culturals. 2019

Nota: les dades del 2019 són provisionals.

Font: ICEX España Exportación e Inversiones, *Estadísticas españolas de comercio exterior*.

El gran sector cultural exportador per primer cop en la història és el dels productes audiovisuals, fotogràfics i videojocs, amb un 64 %, i les exportacions de productes editorials ocupen el segon lloc, amb un 27 %. Les importacions sí que mostren una estructura similar a anys anteriors, on els productes audiovisuals, amb un 74 % (inclou productes enregistrats i suports per a l'enregistrament); el sector editorial, amb un 12 %, i la música, amb un 10 % (inclou productes discogràfics i instruments musicals), són els sectors amb majors importacions.

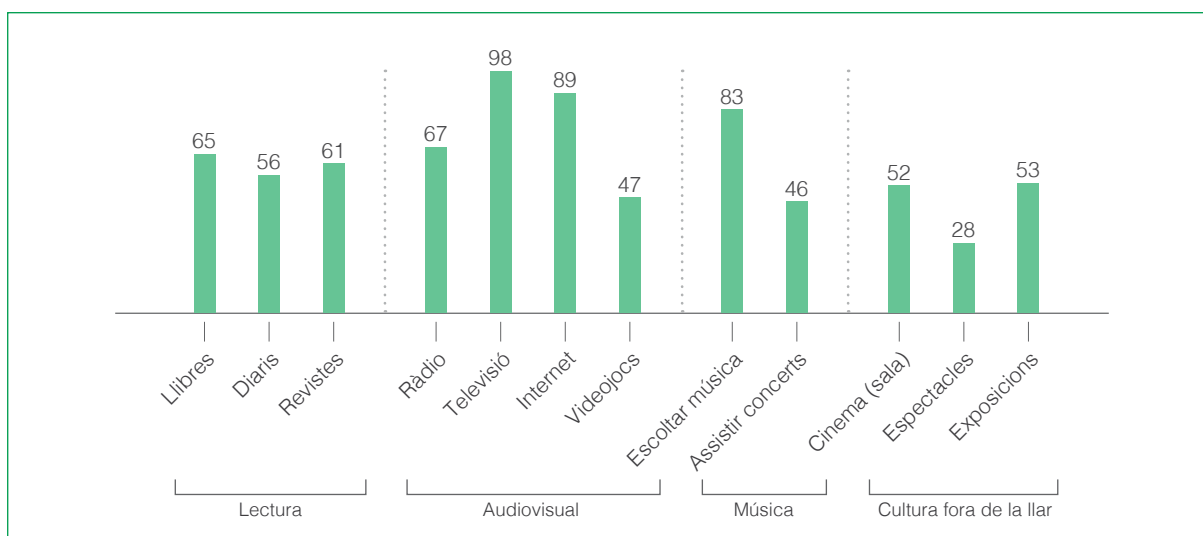

Participació i pràctiques culturals

Participació

Mirar la televisió, connectar-se a internet, escoltar música o la ràdio i llegir llibres són les activitats culturals que més realitzen els catalans segons l'Enquesta de participació cultural de Catalunya. Concretament, un 98 % dels catalans afirmen que veuen la televisió, el 89 % s'han connectat a internet, el 88 % escolten música, el 67 % escolten la ràdio i el 65 % llegeix llibres. Altres activitats tenen una acceptació més baixa: llegir revistes (61 %), llegir diaris (56 %), visitar exposicions (53 %) i anar al cinema (52 %). Un 46 % dels catalans assisteixen a concerts, un 28 % van al teatre a veure espectacles i un 47 % declaren que juguen a videojocs.

Participació dels catalans en les activitats culturals, en percentatge. 2019

Font: Departament de Cultura, *Enquesta de participació cultural a Catalunya*.

Des del punt de vista de l'edat, s'observa que connectar-se a internet, escoltar música, jugar a videojocs, llegir llibres i veure la televisió són les activitats amb una penetració major entre els més joves (entre els 14 i els 24 anys). En el cas dels que tenen entre 25 i 34 anys, la ràdio passa per davant dels llibres i el cinema. De fet, escoltar la ràdio és una de les activitats preferides pels majors de 34 anys.

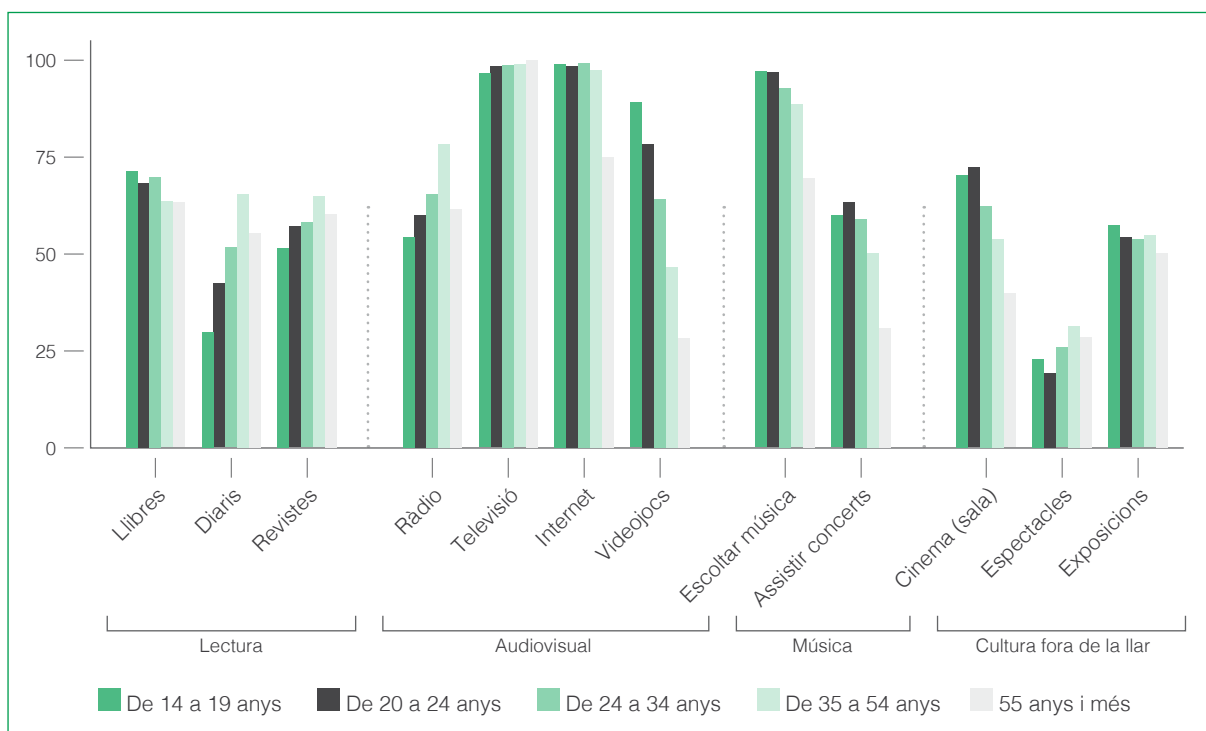
Visitar exposicions ja no és només una activitat de les generacions més grans: en el darrer any, un 57,1 % de la població situada en la franja d'edat d'entre 14 i 19 anys manifesta haver realitzat aquesta activitat cultural, percentatge que baixa al 54 % entre els ciutadans que tenen entre 35 i 54 anys i que es redueix fins al 50,1 % entre els majors de 55 anys.

L'ús d'internet és una de les pràctiques més generalitzades entre la població catalana: la taxa d'utilització se situa per sobre del 95 % en totes les franges d'edat analitzades, amb l'excepció dels majors de 55 anys, que es redueix fins al 74,5 %. Un cas similar, però a la inversa, és el que es dona en la pràctica de veure la televisió: tots els grups d'edat mostren taxes de més del 95 %, però en el grup de 14 a 19 anys aquest percentatge és el més baix dels 4 grups d'edat. Aquesta dada pot ser significativa per a un canvi en el consum de les noves tecnologies, com ara internet o altres plataformes, que estan substituint la televisió.

Els videojocs continuen sent una pràctica majoritàriament juvenil, ja que, a mesura que l'edat augmenta, disminueix la taxa d'aquells que diuen que hi juguen: el 88,3 % dels que tenen entre 14 i 19 anys manifesten jugar-hi, enfront del 28,2 % dels majors de 55 anys.

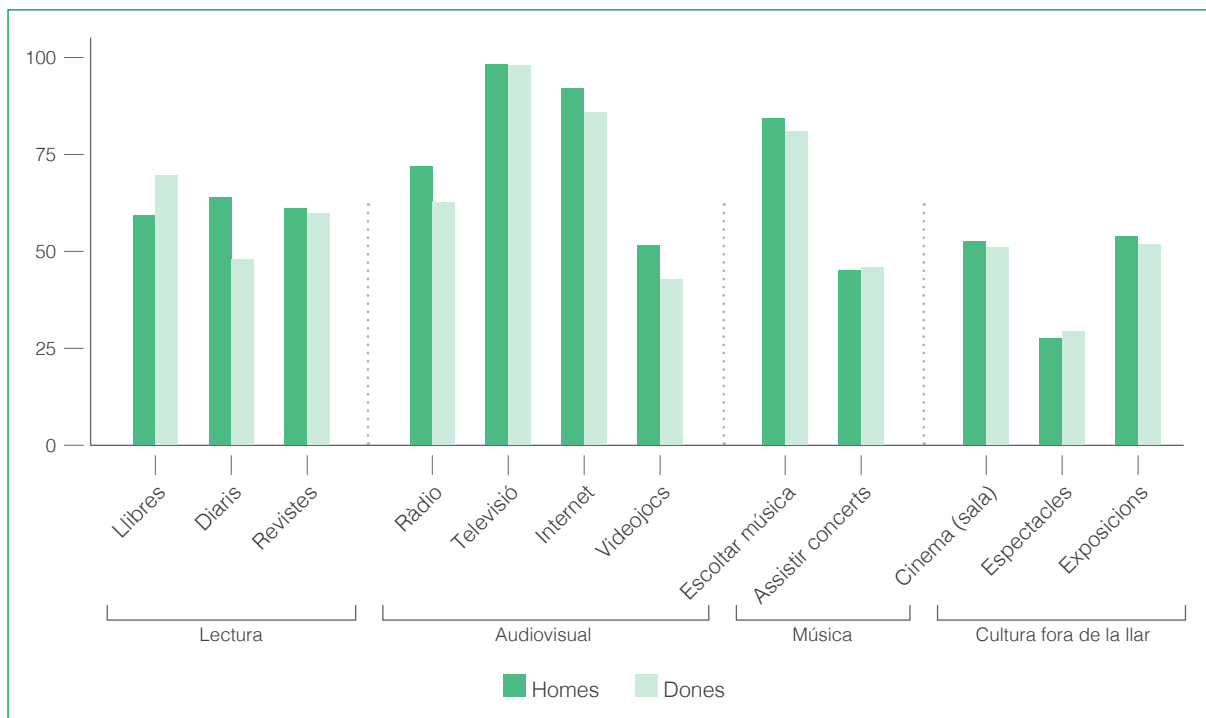
L'assistència a espectacles ocupa les darreres posicions en tots els grups d'edat, amb percentatges que van del 19,5 % (de 20 a 24 anys) al 31,3 % (de 35 a 54 anys).

Pràctica cultural dels catalans segons l'edat, en percentatge. 2019

Font: Departament de Cultura, *Enquesta de participació cultural a Catalunya*.

Pràctica cultural dels catalans segons el gènere, en percentatge. 2019

Font: Departament de Cultura, *Enquesta de participació cultural a Catalunya*.

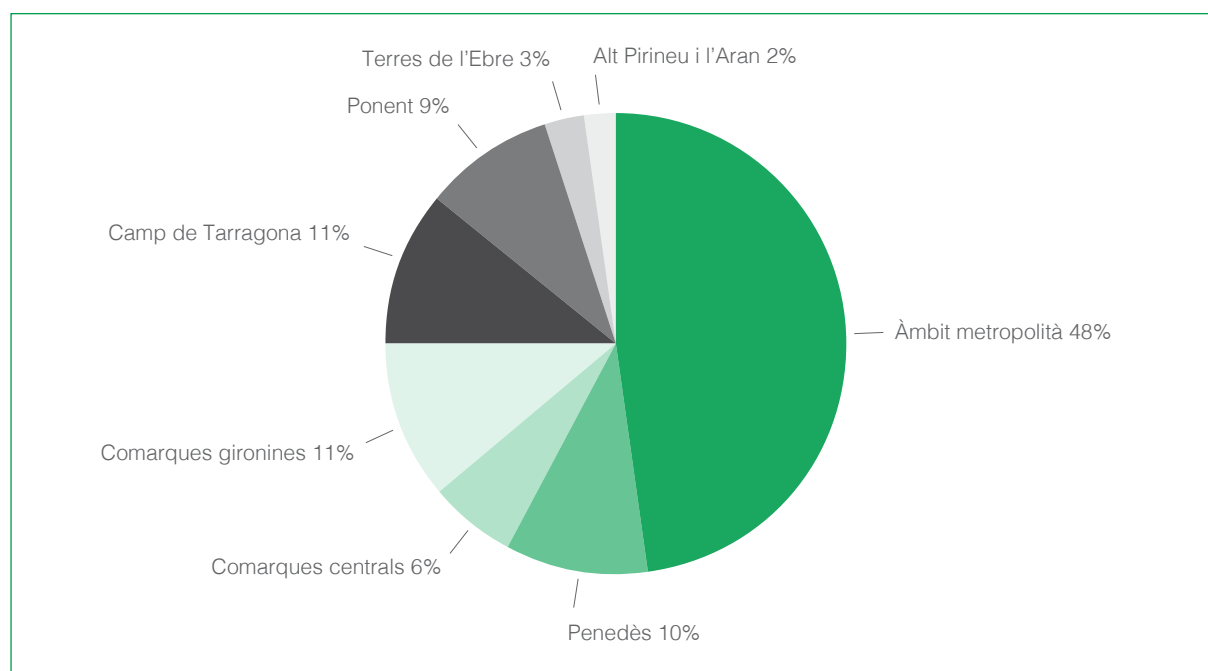
Les principals diferències entre els catalans i les catalanes pel que fa a pràctiques culturals es donen a llegir, assistir a espectacles, escoltar la ràdio, connectar-se a internet i jugar a videojocs. Així, doncs, mentre que llegir llibres i revistes, i assistir a espectacles són activitats majoritàriament realitzades per dones, la resta d'activitats —que inclouen llegir diaris, escoltar la ràdio, connectar-se a internet i jugar a videojocs— són pràctiques que sobretot realitzen els homes.

Cultura popular i associacionisme

Catalunya disposa d'un teixit cultural molt destacable gràcies a la gran tradició d'associacionisme d'arreu del territori. Segons les últimes dades publicades per l'enquesta El panoràmic, les entitats de cultura popular representen el 17 % del total de les organitzacions de base social de Catalunya. Un 29 % de les entitats de cultura popular s'han creat abans del 1980; una extensa trajectòria que deixa constància del pes que aquestes organitzacions han tingut i tenen en el teixit associatiu d'aquest país.

El repartiment de les entitats de cultura és desigual arreu del territori: a l'àmbit metropolità és on hi ha una concentració més gran d'associacions culturals, amb un 48 % del total. Una dada remarcable pel que fa al territori és la important concentració d'associacions de cultura al sud del territori català: un 11 % al Camp de Tarragona, un 10 % al Penedès i un 3 % a Terres de l'Ebre.

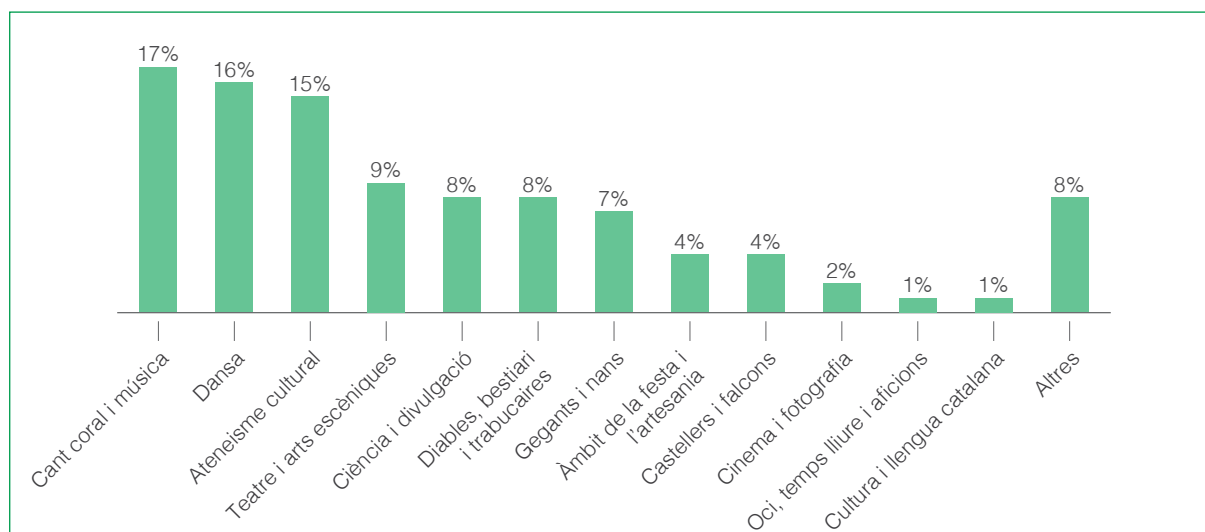
Repartiment d'associacions arreu del territori. 2017

Font: Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, *El Panoràmic. Les entitats de la cultura popular*.

Pel que fa als àmbits culturals en què treballen aquestes entitats, l'enquesta d'El Panoràmic va establir tretze categories: cant coral i música; dansa; ateneisme cultural; teatre i arts escèniques; ciència i divulgació; diables, bestiari i trabucaires; gegants i nans; àmbit de la festa i l'artesanía; castellers i falcons; cinema i fotografia; oci, temps lliure i aficions; cultura i llengua catalana, i altres activitats. Les tres categories de cultura popular amb més nombre d'organitzacions al territori són el cant coral i la música, amb un 17 % del total; la dansa, amb un 16 %, i l'ateneisme cultural, amb un 16 %. Les entitats amb menys pes dintre de la cultura popular són les de cinema i fotografia; oci, temps lliure i aficions, i les de cultura i llengua catalana. Destaca la categoria "altres", on es van recollir dades d'entitats culturals dedicades a un espectre més genèric, més enllà dels àmbits que es proposen a l'enquesta.

Percentatge d'entitats de cultura popular per categories. 2017

Font: Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, *El Panoràmic. Les entitats de la cultura popular*.

Pel que fa al nombre d'associats, el document Estat de la cultura popular 2019 del Departament de Cultura comptabilitza 393.371 persones associades en les principals agrupacions i federacions d'associacionisme cultural a Catalunya. Hi ha un repartiment paritari pel que fa al gènere en nombre d'associats; aquesta paritat, però, no és igual en tots els subsectors de la cultura popular: les dones són majoritàries en l'entitat de puntaires (99 %), mentre que en entitats com les de trabucaires o les penyes i comissions taurines fins a un 80 % dels associats són homes. On es pot veure una gran diferència de gènere és en l'ocupació dels càrrecs de la junta: la majoria de càrrecs són ocupats per homes (68 %), mentre que les dones només ocupen un 32 % dels càrrecs directius d'aquestes entitats.

Aquest estudi també incorpora la dada de la mitjana d'edat dels associats de cada federació. Com es pot esperar, els més joves estan en el secretariat de corals infantils de Catalunya, on la mitjana d'edat dels associats és de 12 anys. Els segueixen l'Associació d'Agrupaments d'Esbarts Dansaires i la coordinadora de balls de diables tradicionals de Catalunya, amb una mitjana d'edat dels seus socis de 30 anys. En l'altre extrem es situa l'Associació de Puntaires Catalanes, on la mitjana d'edat dels associats és de 70 anys.

Pel que fa al pressupost de les entitats, es pot comprovar que gairebé el 50 % de les fonts d'ingressos provenen de les subvencions públiques tant de la Generalitat de Catalunya com de les administracions locals; un 36 % de fons propis de les entitats, com poden ser les quotes d'associats; un 13 % de patrocini de privats, i un altre 9 % d'altres fonts d'ingressos.

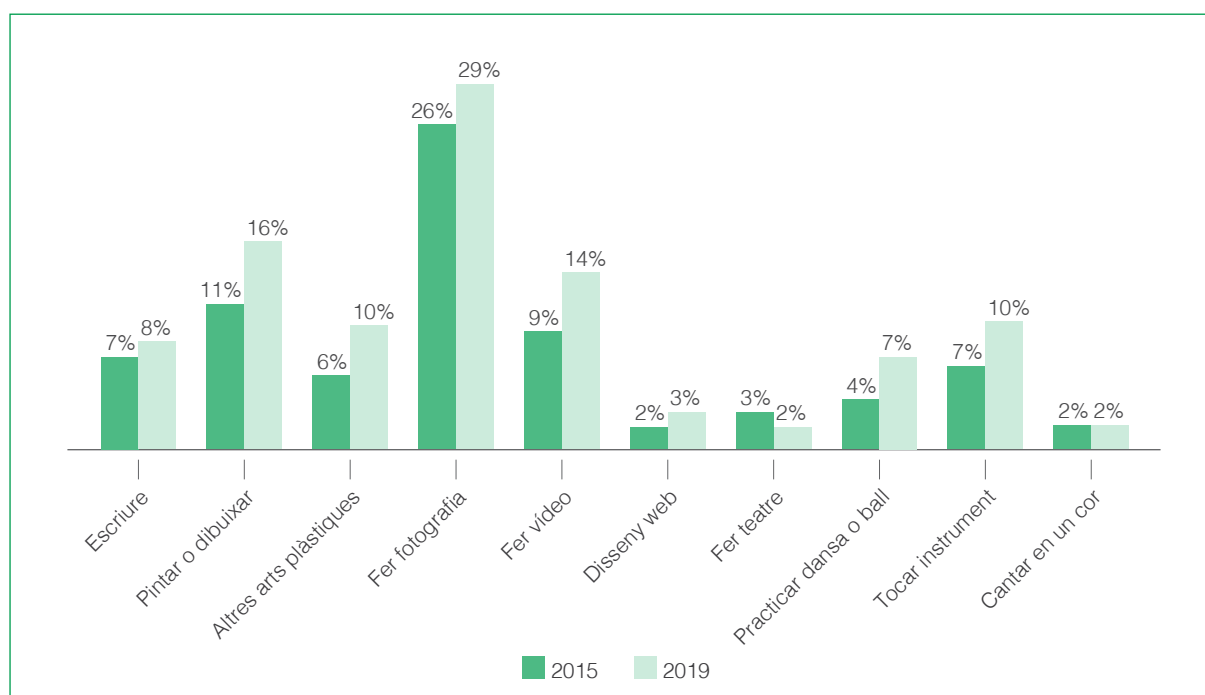
Pràctiques amateurs

Hi ha pocs catalans que realitzin alguna activitat cultural amateur de forma habitual. Només fer fotografia gaudeix d'una acceptació generalitzada: un 28,9 % dels catalans han manifestat que han practicat la fotografia i un 13,9 % el vídeo durant l'any 2019.

Pintar i dibuixar també té una bona acceptació entre els catalans: un 16,4 % de la població manifesta que realitza aquest tipus de pràctica. A continuació, se situen les pràctiques de fer vídeo, amb un 13,9 %; tocar un instrument musical i les arts plàstiques —un 10 % i un 9,7 % de la població hi destina no professionalment una part del seu temps—, i escriure amb un 8,4 %. També cal destacar l'increment de persones catalanes que practiquen algun tipus de dansa o ball, que es troba en un 7,2 %; un augment de gairebé tres punts percentuals respecte a les dades de 2015. La resta de pràctiques culturals són molt més minoritàries: menys del 5 % de la població mostra interès per realitzar-les.

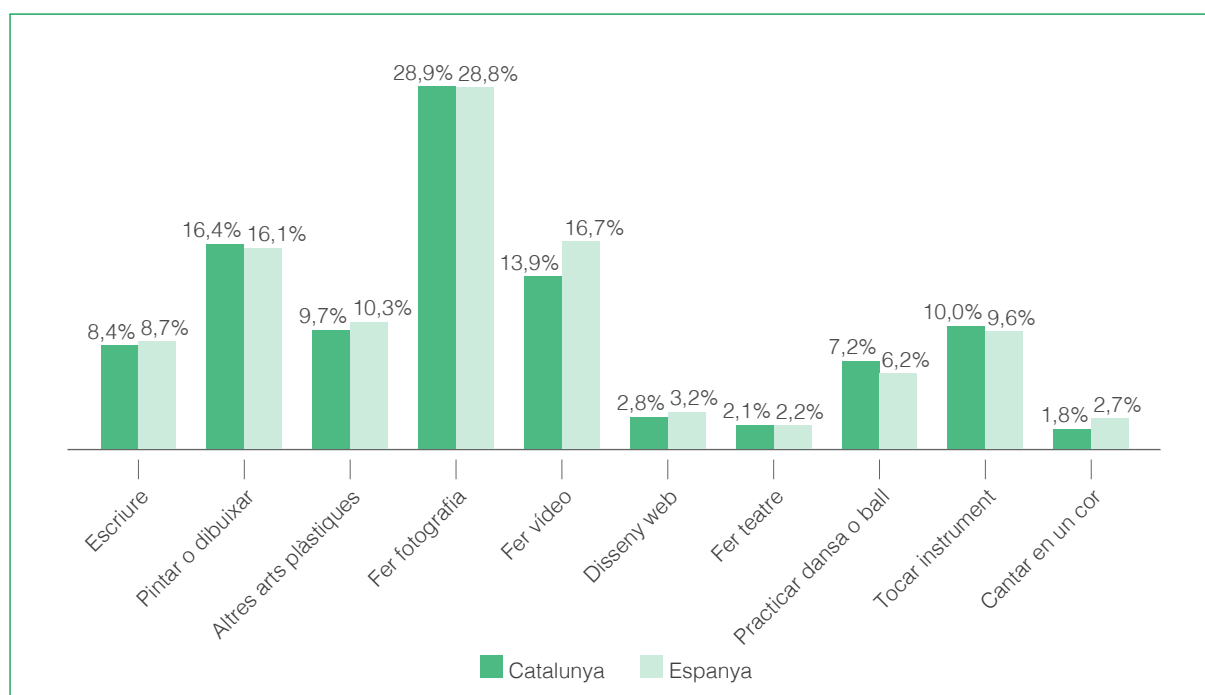
Evolució activitats culturals practicades pels catalans. 2015 i 2019

Font: Ministerio de Educación, Cultura i Deportes, *Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España*.

Els resultats de l'Enquesta d'hàbits i pràctiques culturals del 2019 mostren uns percentatges de pràctica cultural molt similars entre la població catalana i la població de la resta de l'Estat. Malgrat això, sis de les deu pràctiques mostren un percentatge més elevat per part de la població espanyola. Segons aquesta enquesta, actualment els percentatges de pràctiques culturals són més elevats en l'àmbit espanyol, excepte en els casos de la pintura i el dibuix, la fotografia, la pràctica de la dansa o el ball o la pràctica musical d'un instrument.

Comparació Catalunya - Espanya de les activitats culturals practicades per la població. 2019

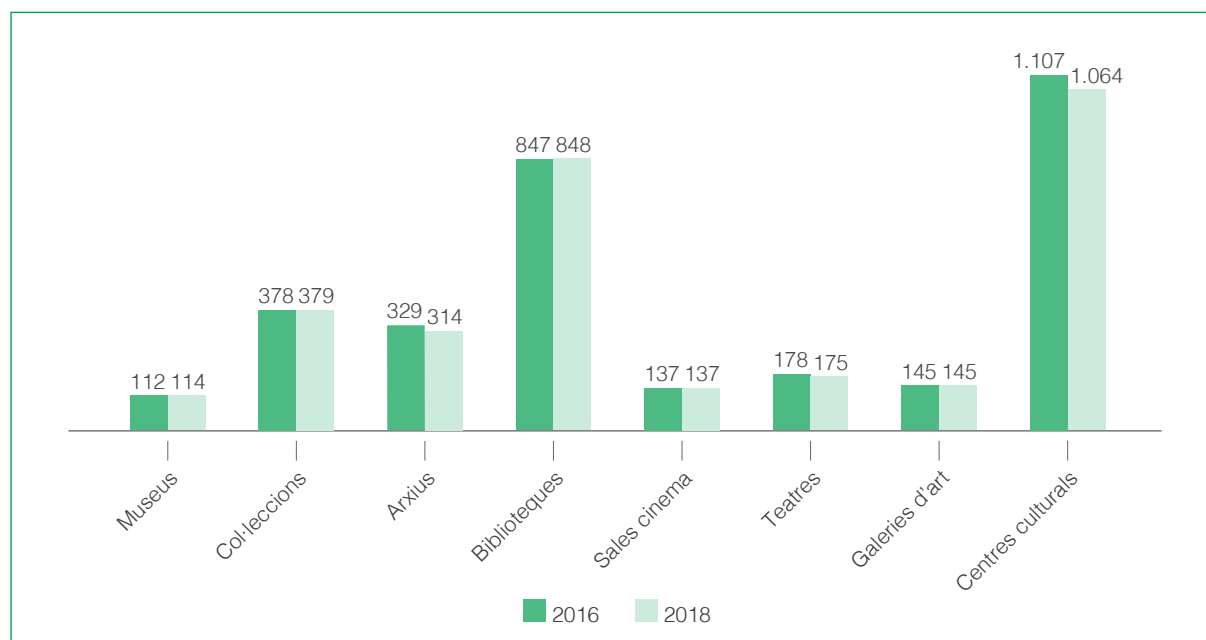
Font: Ministerio de Educación, Cultura i Deportes, *Anuario de Estadísticas Culturales*.

Espais i equipaments

Catalunya disposa d'un bon nombre d'equipaments en els quals la ciutadania pot realitzar i gaudir de diferents activitats culturals. Els més habituals són els de caràcter polivalent, centres culturals de difícil catalogació que ofereixen serveis tant socioeducatius, com cívics, recreatius, etc.; que segons el mapa d'equipaments del Departament de Cultura n'hi ha 1.064 repartits per tot el territori.

Per nombre d'equipaments, el segon lloc l'ocupen les biblioteques, amb 848 infraestructures l'any 2018, que dediquen els recursos a difondre la lectura amb el préstec de llibres o amb altres serveis relacionats.

Equipaments culturals a Catalunya per tipologia. 2016 i 2018

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya i Mapa d'equipaments*.

Els museus i les col·leccions, siguin de naturalesa pública o privada, són una altra tipologia d'equipament molt habitual al nostre territori. L'any 2018 se'n comptabilitzaven un total de 493, el 23,1 % dels quals són museus i el 76,9 % restant, col·leccions. Per la seva banda, a Catalunya l'any 2018 hi havia 314 arxius en funcionament, quinze menys que l'any 2016.

Pel que fa a les sales de cinema, cada cop més aquests equipaments es concentren a les grans ciutats i capitals de comarca, i desapareixen dels petits pobles del nostre territori. L'any 2018 es comptabilitzaren 137 cinemes a Catalunya, la mateixa xifra que la de l'any 2016; però amb una disminució de les pantalles: l'any 2018 hi havia actives 676 pantalles, deu menys que l'any 2016.

Les arts escèniques comptabilitzen 175 espais per a l'exhibició arreu del territori, tres menys que el 2016. Gairebé un terç dels teatres de Catalunya es concentren a la comarca del Barcelonès.

Finalment, el món de les arts visuals disposa de 145 galeries d'art. Cal destacar que el 64,8 % d'aquests establiments, tots ells de caràcter privat, es situen a la comarca del Barcelonès i que 26 comarques, gairebé dos terços del total de comarques, no tenen cap establiment d'aquest tipus en el seu territori.

Nombre d'equipaments segons àmbits territorials de planificació. 2018

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Cinemes	Teatres	Galeries d'art	Centres Culturals
Àmbit metropolità	50	102	167	432	60	113	104	388
Alt Pirineu i l'Aran	5	34	7	23	5	1	0	21
Comarques centrals	8	51	21	65	6	12	1	91
Comarques gironines	23	61	46	98	18	21	20	174
Camp de Tarragona	8	32	33	67	13	11	4	100
Penedès	12	26	15	47	13	5	10	150
Ponent	6	39	14	73	12	10	6	95
Terres de l'Ebre	2	34	11	43	10	2	0	45

Nota: les dades de les galeries d'art el 2016.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya i Mapa d'equipaments*.

En els quadres següents s'indica quina és la dotació pel nombre d'habitants i per l'extensió de cada àmbit territorial de planificació amb l'objectiu de detectar mancances o sobredimensionament d'aquests equipaments. S'ha de tenir en compte que aquesta anàlisi és merament numèrica; qualsevol dada s'ha de contrastar amb les peculiaritats del territori i amb els motius que, vinculats al dinamisme cultural d'un territori o les polítiques culturals realitzades al llarg del temps, han generat la situació actual.

Nombre equipaments per 100.000 habitants segons àmbits territorials de planificació. 2018

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Cinemes	Teatres	Galeries d'art	Centres Culturals
Mitjana Catalunya	1,49	4,94	4,09	11,05	1,78	2,28	1,89	13,86
Àmbit metropolità	1,02	2,09	3,41	8,83	1,23	2,31	2,13	7,93
Alt Pirineu i l'Aran	6,92	47,04	9,69	31,82	6,92	1,38	0,00	29,06
Comarques centrals	1,97	12,55	5,17	16,00	1,48	2,95	0,25	22,40
Comarques gironines	3,04	8,07	6,08	12,96	2,38	2,78	2,64	23,01
Camp de Tarragona	1,53	6,14	6,33	12,85	2,49	2,11	0,77	19,18
Penedès	2,47	5,36	3,09	9,69	2,68	1,03	2,06	30,93
Ponent	1,65	10,72	3,85	20,06	3,30	2,75	1,65	26,11
Terres de l'Ebre	1,12	19,06	6,17	24,10	5,61	1,12	0,00	25,23

Nota: les dades de les galeries d'art el 2016.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya i Mapa d'equipaments*.

Nombre equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats segons àmbits territorials de planificació. 2018

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Cinemes	Teatres	Galeries d'art	Centres Culturals
Mitjana Catalunya	3,55	11,80	9,78	26,41	4,27	5,45	4,52	33,14
Àmbit metropolità	21,29	43,43	71,11	183,96	25,55	48,12	44,29	165,22
Alt Pirineu i l'Aran	0,87	5,94	1,22	4,02	0,87	0,17	0,00	3,67
Comarques centrals	1,65	10,49	4,32	13,37	1,23	2,47	0,21	18,72
Comarques gironines	4,12	10,92	8,24	17,55	3,22	3,76	3,58	31,16
Camp de Tarragona	2,96	11,84	12,21	24,78	4,81	4,07	1,48	36,99
Penedès	6,18	13,40	7,73	24,22	6,70	2,58	5,15	77,30
Ponent	1,06	6,92	2,48	12,94	2,13	1,77	1,06	16,84
Terres de l'Ebre	0,60	10,28	3,32	13,00	3,02	0,60	0,00	13,60

Nota: les dades de les galeries d'art el 2016.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* i *Mapa d'equipaments*.

Pel que fa al repartiment dels equipaments per la geografia catalana, els principals dèficits detectats han estat els següents:

- L'àrea metropolitana és on es concentra el major nombre d'equipaments en totes les categories, però com que es tracta de l'àrea més poblada, amb un 63,7 % del total de la població, l'indicador d'equipaments per 100.000 habitants es troba per sota de la mitjana catalana en tots els casos, excepte en el cas dels teatres i les galeries d'art. D'altra banda, l'anàlisi d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats no dona dèficit en cap dels equipaments, ja que l'àmbit metropolità inclou només un 7,3 % del total del territori català. En una anàlisi de mancances d'equipaments s'hauria de tenir en compte que la densitat demogràfica possibilita fer un ús més intens d'aquests equipaments.
- L'Alt Pirineu i l'Aran, un territori extens però amb una densitat baixa de població; només hi viu el 0,9 % dels catalans, no hi ha cap galeria d'art i solament disposa d'un teatre. La resta d'equipaments supera la mitjana catalana en la ràtio per habitants.
- Les comarques de la Catalunya Central, amb un 5,3 % de la població catalana, es situen per sota de la mitjana de Catalunya en galeries d'art. Per contra, tenen un bon nivell pel que fa a biblioteques, col·leccions i centres culturals.
- Les comarques gironines, amb el 9,9 % de la població, són les que disposen d'un equilibri més significatiu, ja que estan per sobre de la mitjana de Catalunya per a tots els tipus d'equipaments analitzats.
- El Camp de Tarragona, amb el 6,8 % de la població catalana, és deficitari en teatres i galeries d'art, si es té en compte la ràtio per 100.000 habitants. Per contra, amb la ràtio d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats es detecta un dèficit en museus, biblioteques, teatres i galeries d'art. S'ha de remarcar que el Camp de Tarragona suposa el 8,4 % del territori català i que aquests dèficits detectats només són significatius en el cas de les galeries d'art.
- El Penedès representa el 6 % del territori català i hi viu el 6,3 % de la població catalana. En aquest àmbit territorial, el dèficit d'equipaments se situaria bàsicament en la manca de teatres, arxius i biblioteques en menor mesura.
- Ponent, amb el 4,7 % de la població catalana, disposa d'un bon nombre d'equipaments, sempre per sobre de la mitjana catalana, amb l'excepció de galeries d'art.
- Les Terres de l'Ebre, amb el 2,3 % de la població, no disposen de cap galeria d'art i són clarament deficitàries en teatres, museus i centres culturals. Si hi fem l'anàlisi pel nivell d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats, veiem que són deficitàries en tots els equipaments (les Terres de l'Ebre

suposen el 10,3 % del territori català): és especialment significativa la baixa taxa de museus, teatres i, evidentment, galeries d'art; els tres equipaments que també estaven per sota de la mitjana en la comparativa per nombre d'habitants.

Ateneisme

Un dels equipaments culturals catalans que més destaquen per la seva tradició i la seva tasca en la promoció de la cultura arreu de Catalunya són els ateneus. Amb aproximadament 86.000 associats, els 177 ateneus de la Federació d'Ateneus de Catalunya realitzen un treball molt important en la formació, divulgació i promoció de la cultura. La majoria d'espais que es poden trobar als ateneus són sales polivalents, teatres i cafeteries, els quals formen part de les instal·lacions de gairebé el 80 % dels ateneus. Durant l'any 2019 s'hi van promoure 12.150 activitats: un 24 % d'aquestes han estat cursos, un 21 % actuacions de teatre i un 17 % actuacions de música. Els assistents a les activitats van ser aproximadament un milió de persones, de manera que es tracta d'un dels equipaments culturals més actius de Catalunya.

Principals magnituds de l'ateneisme a Catalunya. 2014-2019

	2014	2015	2016	2019
Nombre d'ateneus	164	173	164	177
Associats	85.720	86.121	86.121	86.000
Activitats organitzades	5.405	9.168	10.513	12.150
Assistents	1.238.472	1.663.552	1.493.475	1.000.000
Personal	3.207	3.197	4.275	4.712
Personal voluntari (en percentatge)	91	89	82	85
Pressupost mitjà per ateneu (en euros)	144.547	141.150	148.896	155.860

Font: Federació d'Ateneus de Catalunya, *Anuari*.

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

**Generalitat
de Catalunya**